

ЎЗБЕКИСТОНДА — ОЛИЙ ТАЪЛИМ —

Высшее образование в Узбекистане
Higher education in Uzbekistan

илмий, ўқув-услубий, таҳлилий журнал



№2 2024 йил

ISSN 2181-3051

www.edujournal.uz



/edujournal.uz



/edujournal.uz



/edujournal_uz



/edujournaluz



*Илмнинг аввали сукут,
сўнг эшитиш, сўнг
ёд олиш, сўнг амал қилиш,
сўнг уни тарқатиш.*

Имом Ғаззолий

ЎЗБЕКИСТОНДА — ОЛИЙ ТАЪЛИМ —

Таҳрир хайъати раиси:
Қўнғиротбой Шарипов
Олий таълим, фан ва инновациялар вазири

Бош муҳаррир:
Маҳмуджон Болтабаев
Олий таълимни ривожлантириш тадқиқотлари
маркази директори

Ижодий муҳаррир:
Садоқат Махсумова

Таҳрир хайъати аъзолари:
Оқил Салимов
Шавкат Аюпов
Садриддин Туробжонов
Иномжон Машидов
Қаландар Абдурахмонов
Шухрат Сирожиiddинов
Шухрат Ёқубов
Қобил Рўзиев (Англия)
Ануш Айрапетова (Россия)
Атхам Худойқулов
Рустам Ўринбоев (Швеция)
Мустафа Караташ (Туркия)
Мухаммадолим Мухаммадсиддиқов
Исмоил Саифназаров
Акмарал Магайова (Қозоғистон)
Морозевич-Шилюк Татьяна Анатольевна (Белоруссия)
Халим Саидов
Нозима Муратова
Музаффар Эсанов
Тўйчи Аҳмедов
Лочин Зарипов
Жаҳонгир Усмонов

Дизайнер:
Суннат Мусамедов

Манзил: Тошкент шаҳри,
2 Чимбой кўчаси, 96 уй

Сайт манзили:
www.edujournal.uz

Электрон почта:
press@devedu.uz

Телефон:
(+998 71) 207-03-43 (125)

Журнал Ўзбекистондаги олий таълим
муассасаларига тарқатилади.

Муассис:
Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва
инновациялар вазирлиги,
Олий таълимни ривожлантириш тадқиқотлари
маркази.

Журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси
хузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигидан
1495-рақамли гувоҳнома билан
29.12.2021 санасида рўйхатдан ўтказилган.

“Ўзбекистонда олий таълим” журнали Олий аттестация комиссияси
раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги №327/6 қарори билан
иктисодий, юридик, филология, педагогика ва сиёсий фанлар бўйича
фалсафа доктори (PhD) ва фан доктори (DSc) илмий даражасига
талабгорларнинг диссертация ишлари юзасидан диссертациялари
асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган
илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

МУНДАРИЖА:

ТАҲРИРИЯТ МИНБАРИ

2 **Қ.Шарипов.** “Олий таълим тизими — миллат келажагини белгилайди”

МИЛЛИЙ ТАЖРИБА

15 **О.Ҳамидов.** Ўзбекистон олий таълимида туризм ва меҳмондўстлик таълим йўналишларини халқаро аккредитациядан ўтказиш истиқболлари

ҚЎШМА ТАЪЛИМ

21 **Х.Комилова.** Хориж олий таълим муассасалари билан мода саноати учун қўшма таълим дастурлари бўйича кадрлар тайёрлаш тажрибаси

ХОРИЖДА ОЛИЙ ТАЪЛИМ

32 **Р.Ўринбоев.** “Швецияда илмий тадқиқотнинг амалий аҳамияти муҳим эмас”

42 **Ф.Шарипов.** Таълим — тараққиётни ҳаракатлантирувчи асосий куч

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИСТИҚБОЛЛАРИ

55 **Ҳ.Юнусов.** “80 дақиқа”: инқирозлардан омон қолган Стенфорд, Оксфорднинг Бухоро дарсхонаси...

МИЛЛИЙ ТАЖРИБА

66 **О.Тўйчиев.** Биринчи ўзбек рободоктори яратилаётган университет

ТАДҚИҚОТ

75 **М.Мамарасулов.** Профессор-ўқитувчилар илмий-педагогик фаолияти қониқарлими?

86 **F.Ibrokhimov.** Globalization and technology: shadow education and curricula as drivers of student proficiency in practical skills

ЁШЛАР МИНБАРИ

96 **Р.Тўхтаева, Б.Тожибоева.** Талабалар амалиёти кўникма ёки қўғоз учун?

“ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ – МИЛЛАТ КЕЛАЖАГИНИ БЕЛГИЛАЙДИ”

Замонавий билим ва юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, мустақил фикрлайдиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш олий таълим тизимининг асосий вазифаларидан. Бу жараённи сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, олий таълимни модернизация қилиш, илғор таълим технологияларидан фойдаланишни эса, даврнинг ўзи тақозо этмоқда.

Давлат раҳбарининг “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармонида Ўзбекистон Республикасида олий таълимни тизимли ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари белгилаб берилганди. Хўш, 2030 йилга қадар тизимда яна нима-лар ўзгаради? Олий таълимнинг яқин келажакдаги манзараси қандай бўлади?

Шу каби саволларимизга жавоб олиш учун **Олий таълим, фан ва инновациялар вазири, техника фанлари доктори, профессор Қўнғиротбой Шарипов** билан суҳбатлашдик.





— Сухбатимизни олий таълим тизимининг жорий ҳолати ва мавжуд муаммолари ҳақидаги мулоҳазаларингиз билан бошласак. Айтинг-чи, олий таълим муассасалари олдида турган масалаларни ҳал этишда нималарга эътибор қаратиляпти?

— Хабарингиз бор сўнгги йилларда Давлат раҳбари томонидан олий таълим тизимини такомиллаштириш борасида кўплаб қарорлар қабул қилинди. Уларда асосий эътибор “тармоқ – корхона – олий таълим” занжирини шакллантириш, “таълим – илм-фан – ишлаб чиқариш” интеграция масаласини амалга ошириш, дунёдаги ТОП 300 таликка кирган университетларнинг фан дастурлари, ўқув режаларини миллий тажрибага жорий этиш, келажакда таълим сифатини яхшилаш ва ишлаб чиқаришга рақобатбардош кадрларни етказиб

бериш каби муҳим масалаларга қаратилган. Ҳозирда барча олий таълим муассасаларида вазифалар ижросини таъминлаш бўйича ишлар бошланган. Бунинг учун, биринчи навбатда, ТОП 300 таликка кирган университетларнинг режа дастурларини мос равишда таълим муассасаларига татбиқ этиш, олий таълим муассасалари моддий техник базасини шакллантириш ва янги авлод адабиётларини ўзбек ҳамда рус тилларига таржима қилиб, ўқув жараёнига киритиш бўйича ишлар олиб борилмоқда.



— Айнан ўқув адабиётлари билан боғлиқ масалалар ечимида нимага эътибор қаратилмоқда?

— Ҳар қандай ўқув жараёнини тўғри ташкил қилиш биринчи ўринда ўқув адабиёти билан боғлиқ. Адабиёт билан бир вақтда профессор-ўқитувчиларнинг ҳам салоҳияти муҳим. Университетларимизга янги тизимдаги фан дастурларини ўзлаштира оладиган, тил биладиган профессор-ўқитувчиларни кўпроқ жалб қилишимиз керак. Биринчи босқичда чет

эл университетлари профессор-ўқитувчиларини олий таълим муассасаларимизга жалб қилиб, уларнинг тажрибаларидан фойдаланамиз. Иккинчи босқичда эса профессор-ўқитувчиларимизни ўз йўналиши бўйича юқори рейтинглардаги олий таълим муассасаларига малака ошириш учун юборамиз. Бу орқали таълим сифатини оширишда яна бир муҳим қадам ташланади.

— Давлат раҳбарининг “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармонида Ўзбекистон олий таълим тизимини Марказий Осиёда халқаро таълим дастурларини амалга оширувчи “хаб”га айлантириш назарда тутилганди. Ўтган даврда тизим қай даражада “хаб”га айлана олди?

— Ҳаб бу – дунёдаги яхши университетларнинг таълим дастурларини Ўзбекистонга кириб келиши, кластерларнинг шаклланишидир. Сўнгги 7 йилда мамлакатимизга дунёдаги етакчи олий таълим муассасаларининг филиаллари сони ортиб, 30 тага етди. Бундан ташқари, 200 дан ортиқ олий таълим муассасаларимизда қўшма таълим дастурлари ташкил қилинди. Хусусан, АҚШ, Англия, Япония, Корея давлатлари, шу билан бирга Россияда фаолият юритувчи университетлар билан қўшма таълим дастурлари йўлга қўйилди. Бу орқали хориж университетлари

тажрибаси, хусусан, уларда олиб борилаётган илмий изланишлар, қилинаётган янгиликларни Ўзбекистонга олиб келамиз. Ўқув ва илмий тадқиқот ишларидаги янгиликларни жорий қилиб, юртимизни кучли университетларнинг маркази сифатида ҳабга айлантирамиз. Бу рақобатбардош кадрларни тайёрлашга замин яратади. Чунки қўшма таълим дастурида таҳсил олувчи талабаларга икки университетнинг дипломи берилади. Яъни хорижий университет филиалларида ўқиган ёшлар келажакда юртимизда ҳам, чет элда ҳам ишлаш имкониятига эга бўлишади.

— Бугун таълим саноатлашиб улгурди. Таълим истеъмолчилари олий таълим муассасаси рейтинги, битирувчиларининг қаерга ишга жойлашаётгани, топаётган даромади, меҳнат бозорида унга талабнинг мавжудлиги билан ҳисоблашмоқда. Дунёнинг турли давлатларида ўз соҳаси бўйича таҳсил олаётган ўзбекистонлик ёшлар кўпайиб бормоқда. Бу қувонарли, албатта. Аммо масаланинг иккинчи томони ҳам бор, яъни уларнинг қанча фоизи Ватанга қайтадию, жамият тараққиётига ҳисса қўшади? Бундан ташқари, улар таҳсил олиш учун кам маблағ сарфлашмайди. Хўш, бугун Ўзбекистон олий таълим тизимининг инвестициявий жозибадорлигини ошириш, халқаро миқёсда танилиши ва рақобатбардошлигини таъминлаш учун нималар қилинмоқда, нималар қилиш режалаштирилмоқда?

— Ёшларимизнинг дунё университетларида таълим олаётгани қувонарли ҳол. Муҳими, шундай университетларда ўқий оладиган ёшлар шаклланимоқда. Давлат раҳбари ҳам доим бундай ёшларни қўллаб-қувватлайди.

Ҳозирда 300 нафардан зиёд ёшларимиз ТОП 100 таликка кирган университетларда таҳсил оляпти. Бу Ўзбекистондаги бошланғич, ўрта таълимнинг сифати яхшиланганидан далолат беради. Чет элга бориш, таҳсил олиш орқали юртимизга

янги технологиялар кириб келади. Бугун хорижда ўқиётган ёшлар эртага янги иш ўринлари яратади, қайси давлатда ўқиган бўлса, у ердан дўст-таниш орттиради, улар билан ҳамкорликда қўшма корхоналар ташкил қилади. Саноат, қишлоқ хўжалиги, хизмат кўрсатиш умуман, барча йўналишларда янги тажрибаларни олиб келиб, Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришга хизмат қилади.

Уларнинг Ватанга қайтиши масаласига тўхталсак, қайтишнинг ҳам икки кўриниши бор. Масалан, университетни битирибоқ қайтиб келган битирувчидан катта натижа кутилмайди. Чунки у таълим жараёнида асосан назарий билим олган, бу кўникма билан уни ишлаб чиқаришга жалб қилсангиз бирдан самара бермайди. Мақсадимиз шу бўлиши керакки, хорижда ўқиганлар у ерда ўз соҳаси бўйича ишлаши керак. Тайёр мутахассис сифатида Ватанга қайтиб келса, бундан жамият фойда кўради. 2-5 йил ишлаб қайтса, у дипломли эмас, айнан малакали мутахассис сифатида меҳнат бозорига кириб келади. Хорижда таҳсил олиб, у ерда муваффақиятли фаолият юритаётганлар, Ватанимизга қайтиб турли соҳалар ривожини учун хизмат қилаётганлар ҳам кўп.

Университетларимизнинг инвестицион жозибадорлигини ошириш йўналишида ҳам силжишлар бор. Дейлик, биздаги битта инвестиция бу чет эл талабаларининг бизга келиб таълим

олиши. Улар турар жой, озиқ-овқат, жамоат транспортидан фойдаланади. Ўзбекистонда бир нафар сайёҳнинг бир кун яшаши 100 АҚШ доллари миқдорида фойда келтиради. Хориждан келган талаба эса бир кун эмас, 4 йил ўқийди. Тўрт йил — камида 300 кун, 4 йилда 1200 кун дегани. Ҳисоб-китоб қилинса, бир нафар талаба 1200 нафар сайёҳни олиб келиш билан тенг миқдорда фойда келтиради. Албатта, бу рақамлар нисбий. Чунки талаба 100 АҚШ долларлик харажат қилмаслиги ҳам мумкин. Бугун Ўзбекистон ОТМларида чет эл талабалари сони кўпаймоқда. Бу бизнинг таълим тизимига ишонч ортаётганини ҳам кўрсатади. Иккинчидан, университетларимизнинг инвестицион жозибадорлигини ошириш учун кўпроқ халқаро рейтинглардаги ўринларни яхшилашга эътибор қаратилмоқда. Чунки хориждан талаба келиши учун ҳам сизни дунё таниши керак. Ана шундагина бизга келиб илм қилишади, ҳамкорликда фаолият юритишади. Ҳозир ҳам Европанинг кучли давлатлари, шунингдек, Россия, Белоруссия, Хитой билан халқаро лойиҳалар устида ишланмоқда. Аммо биз уларнинг салмоғини оширишга эътибор қаратяпмиз. Сабаби лойиҳаларнинг натижалари бизда интеллект сифатида инвестицияга айланади. Жамиятимиз олдида турган муаммолар ечими устида ишловчи гуруҳлар шаклланади. Масалан, 3 йил аввал коронавирусга қарши ишлаб чиқилган вакцина ҳам хитойлик олимлар

билан ҳамкорликдаги лойиҳа эди. Бу орқали ўзимизда вакциналар ишлаб чиқадиган мутахассислар пайдо бўлди.

Яъни биринчи босқичда ўзимиз учун, иккинчи босқичда экспорт учун илм қилинади, маҳсулот ишлаб чиқарилади.

— Сизнингча, бугун бизда сифатли таълим хизматлари кўрсатил- яптими?

— Сифатли таълим бу нисбий кўрсаткич. Таълим сифатини белгилашнинг халқаро стандартлари, баҳо берувчи ташкилотлари бор. Ҳозирда Мирзо Улуғбек номидаги Миллий университет, Тошкент давлат иқтисодиёт университети ва кўплаб университетларимиз 3, 4, 5 юлдузли таълим муассасаларига айланди. Бу таълим сифатига берилаётган баҳо, дунё мутахассислари томонидан ҳар йили эълон қилиб борилаётган натижалар. Иккинчидан, мамлакатимиздаги кўплаб олий таълим муассасалари халқаро аккредитациядан ўтмоқда. Бу ҳам олий таълимни ривожлантиришда зиммамизга юклатилган муҳим вазифалардан бири. Келажакда ҳар бир олий таълим муассасаси босқичма-босқич халқаро стандартларга жавоб берадиган аккредитациядан ўтиши керак. Кейингиси халқаро THE ва QS рейтингларида таълим муассасаларимизнинг ўрнини яхшилаш масаласидир. Айти пайтда мазкур рейтингларда Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти Миллий тадқиқот университети 550-, Мирзо Улуғбек номидаги Миллий университет

700-ўринни эгаллаб турибди. Мазкур кўрсаткич бизда таълим сифатининг яхши эканидан далолат беради. Аслида, таълим сифатини баҳолашнинг асосий тўртта кўрсаткичи бор. Булар:

– иш берувчи ташкилотларнинг олий таълим муассасалари кадрларига бўлган муносабати, агар улар яхши деб фикр билдирса, университет рейтинги ошади;

– илмий тадқиқот ишларининг натижадорлиги, бунда халқаро маълумотлар базаларида индексланган журналларда университет профессор-ўқитувчилари илмий ишларига кўпроқ иловалар қилинса, иқтибослар олинса, ишларидан фойдаланишса, рейтинг ошади;

– чет эл талабаларининг сони инобатга олинади. Сабаби хориждан талаба қачон келади, қачонки, университетдаги таълим сифатига ишонса. Тўрт йил пул тўлаб ўқиса-ю, дипломи ҳеч қаерга ўтмаса, бу таълим муассасасига ҳеч ким келмайди;

– академик репутация, яъни бошқа олий таълим муассасаларининг университетни тан олиши. Хориждаги муассасалар университетимизни эътироф этаптими, демак бизда таълим сифати яхшиланаяпти.

— Мамлакатимиз ОТМлари ўқув жараёнига Европа кредит-модуль тизими жорий этилди. Шу сабабли олий таълим муассасалари фаолиятига Европа стандартлари татбиқ этилмоқда. Буларнинг ичидан энг муҳими сифат стандартлари ҳисобланади. 2015 йилда қабул қилинган “Европа олий таълим ҳудудида сифат стандартлари”га кўра, ҳолислик бўлиши учун ОТМ фаолиятини ташқи баҳолаш нодавлат ташкилотлари томонидан амалга оширилиши тавсия этилади. Аммо ҳозирги кунда мамлакатимизда ОТМлар фаолиятини ташқи баҳолаш (аккредитация)дан ўтказадиган нодавлат ташкилотлар фаолияти йўлга қўйилмаган. Бу соҳани тартибга соладиган ҳуқуқий механизм ҳам мавжуд эмас. Саволим шундан иборатки, ушбу соҳани тартибга солиш учун вазирлик томонидан қандай чора-тадбирлар амалга оширилмоқда?

— Бу йўналишда давлат раҳбаридан топшириқ олганмиз. Бундан ташқари, айти масала Олий таълим муассасаларини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида ҳам келтирилган. Албатта, олий таълим муассасалари фаолиятини ташқи экспертлар баҳолагани яхши. Бу бўйича

нодавлат экспертиза қиладиган ташкилотни ташкил қилиш бўйича ишлар давом этяпти. Фақат механизм ишга тушиши учун маълум босқичлар босиб ўтилиши керак. Олий таълим муассасалари фаолиятини баҳоловчи нодавлат ташкилотлар яқин 1-2 йилда мамлакатимизда ҳам иш бошлайди.

— Бугунги тез ўзгарувчан глобал ландшафтда олий таълим тизими қандай ишлаши керак?

— Олий таълим муассасалари глобал чақириқларга тайёр туриши керак. Яъни улар тайёрлаётган кадрлар ўзгаришларга мослашувчан бўлиши лозим. Замон тез ўзгаряпти, глобаллашув кечяпти, сунъий интеллект ривожланяпти, қайси соҳада кадр тайёрламайлик, у ахборот технологияларидан хабардор, 2-3 та касбни биладиган мутахассис бўлиши шарт.

Олий таълим муассасалари шаклланиши тарихига қарасак, аввал мадрасалар кўп бўлган. Уларда илм ҳам,

фан ҳам, таълим ҳам динни тарғиб қилиш, ўргатишга ихтисослашган.

Кейинги босқичларда технологиялар кириб келиши билан турли хавфлар пайдо бўлди ва мудофаа, ўзини душмандан сақлаш нуқтаи назаридан ҳарбий соҳани ривожлантириш, шу йўналишда кадрлар тайёрлашга эҳтиёж ортган. Таълим шунга мослашган.

Ҳозирги даврдаги олий таълим муассасалари жамиятимиз олдида турган муаммоларни еча оладиган кадрларни тайёрловчи биринчи муассаса бўлиши керак. Университетларда ўз соҳаси бўйича

барча муаммолар ечимини бера оладиган илмий тадқиқотлар қилиниши лозим. Ана шундагина олий таълим муассасаси ўзининг миссиясини бажарган бўлади. Дейлик, ишсизлик кўпайди. Бу вазиятда олий таълим муассасалари янги иш ўринларини яратиш билан шуғулланиши керак. Қорақалпоғистон, Хоразм ҳудудларига ичимлик суви етиб бориши масаласини олсак, у ерда озиқ-овқат муаммоси мавжуд. Олимларимиз барча эътиборни мана шундай жойларда озиқ-овқат маҳсулотларини етказиш бўйича

янги технологияларни ишлаб чиқишга қаратиши талаб қилинади. Энергетика билан боғлиқ масалалар муқобил электр энергиясига ўтиш орқали ечим топиши мумкинлиги илмий асосланиб келтирилиши керак. Мана шундай масалалар ечими билан ким шуғулланади, албатта, университет профессор-ўқитувчилари, олимлар! Олий таълим муассасаларини битириб чиқаётган кадр жамият олдида турган масалалар ечимини бера оладиган фан, таълим, илм билан шуғулланиши, масъул бўлиши керак.

— Талабаларнинг онлайн таълим ресурсларидан фойдаланишига таъсир қилувчи рақамли тафовутлар қандай ҳал қилинмоқда?

— Олий таълим тизимида масофавий таълимни жорий этиш бўйича ишлар 2 йил аввал бошланган. Таълим шакли босқичма-босқич тўлиқ ишга туширилади. Компьютер, техника бўлиши мумкин, аммо ҳудудларга интернет етиб бормаган бўлса, бу воситаларнинг кераги бўлмайди. Тизим ишлаши учун барча ҳудудлар интернет билан тўлиқ таъминланган ва сифатли интернет хизмати кўрсатилиши талаб қилинади. Шундагина ёшлар исталган жойидан туриб билим олиши, касб эгаллаши мумкин. Яна бир жиҳати бу масофавий таълимга профессор-ўқитувчиларимизнинг тайёрлиги билан боғлиқ. Чунки бу янги жараён бўлгани учун, ҳам анъанавий, ҳам масофавий таълимда дарс беришнинг ўзига яраша муаммолари бор. Хусусан, фан маълумотларини платформага жойлаб, талабани ўзи

ўқиб олади, дейиш билан иш битмайди. Масофавий таълим шаклида ўқитувчи талаба билан доим мулоқотда бўлиши керак. Талаба дарсда онлайн қатнашади, у билан мулоқотда ўтилган мавзу бўйича савол бериш, мустақил изланиши учун вазифа ва топшириқлар юклаши керак бўлади. Шунинг учун ҳам масофавий таълимда квоталар сони кескин оширилмади, босқичма-босқич сиртқи таълим камайиб, масофавий таълим квотаси кўпайиб боради. Маълум вақтдан сўнг, сиртқи таълим ўрнини, масофавий таълим тўлиқ эгаллайди. Унгача бизда барча техник камчиликлар бартараф этилиши, профессор-ўқитувчиларимиз сифатли дарс ўтишга тайёр бўлиши, ҳудудларга интернет тизими етиб бориши шарт.

Масофавий таълимда талаба ўзи учун ўқийди. Масалан, торт пиширишни

ўрганаётган қиз мисолида кўриб чиқайлик. У нима учун торт пиширади, оиласи учун кейинчалик сотиш, фойда олиш учун. Нима учун шу кўникмани эгалламоқчи, ўрганиб ривожланияпти, боиси бўш ўтирмақчи эмас, шунга эҳтиёжи бор. Қачонки муҳтожлик, эҳтиёж бўлмаса бола масофавий таълим қилингани билан ўқимайди. Биринчи навбатда, ҳар қандай нарсани ўрганиш учун хоҳиш бўлиши керак. Ўқишга хоҳиш бўлиши учун эса эҳтиёж, муҳтожлик бўлиши керак. Шунда одам ҳаракатга тушади. Қорни тўқ бўлса, усти бут бўлса, ҳеч нарсага эҳтиёжи бўлмаса, нима қиламан қийналиб ўқиб, дейди. Ўқиш бу машаққат, бекорга илмни игна билан қудуқ қазишга тенглаштиришмайди. Чет элдан энг тажрибали профессор-ўқитувчини, Нобель мукофоти лауреатини олиб келиб қўйса ҳам болада ўқишга қизиқиш бўлмаса, у ўқимайди. Бу биринчи омил. Иккинчи омил эса профессор-ўқитувчининг маҳоратига боғлиқ. У ўқишга келган болани дарсга қизиқтира олиш керак. Аудиторияга кирган болани ўзига қарата оладиган, қизиқарли дарс ўтадиган, замонавий технологияларни кўрсата оладиган педагог бўлсагина, ёшлар уни эшитади. Устозлар ёшлар билан кўпроқ мулоқотда бўлиши лозим. Дарсим ўтди бўлди эмас, талабалар билан фикрлашиши, муаммоларини ўрганиши, саволларига жавоб бериши, мустақил ишларини баҳолаши керак. Яна бир жиҳатга

этибор қаратайлик. Аслида ҳамма нарсани олий таълим бажариши керак деган қараш ҳам нотўғри. Икки томон тенг ҳаракат қилсагина самара бўлади. Мисол келтираман, тил ўрганиш курсида 20-30 нафар бола ўқийди. Аммо улардан 2-3 нафаригина IELTS сертификатини олади. Нега? Чунки шу болалар дарсдан кейин ҳам ўз устида ишлайди. Аудиторияда берилган билим билан бола мутахассис бўлиб шаклланиб қолмайди. Олий таълимда масофавий ва анъанавий таълимни солиштирадиган бўлсак, олий таълим жамоада ишлашни ўргатади. Эртага иш жойидаги ҳар қандай муаммони жамоа билан ҳал қилишади. Зўр мутахассис бўлиб жамоага мослаша олмаса, у яккаланиб қолади. Олий таълим жамоада ишлашни ўргатадиган тизим. Масофавий таълимда, афсуски, у ажралган ҳолда ишлайди. Жамоа эса бир-бири билан фикр алмашиш учун ҳам яхши платформа бўлади. Кундалик ҳаётда курсдошлар, синфдошлар учрашуви бўлади, бу муҳим ва керак бўлган мулоқот шакли. Чунки улар бир-биридан тажриба олади, малака алмашади. Шунинг учун ҳам анъанавий таълим бу зарур ва муҳим. Масофавий таълим имконияти чекланган ёшлар учун. Ҳозир гибрид, парт тайм таълим деяпмиз. Ёш болали талабалар 3 йилгача фарзандини ёнида бўлиши керак. Улар бир қисми фанини уйда ўтирган ҳолда ўқийди, қолганини аудиторияга келиб ўқишига имконият берилади.

— Олий таълим муассасаларида, умуман, тизимда бугун қандай тадқиқотларга эҳтиёж бор?

— Жамиятимизда энг оғриқли масалалар экология, иқлим ўзгариши, озиқ-овқат хавфсизлиги, энергетик хавфсизлик, ташқаридан турли шаклларда бўлаётган таҳдидларга қарши иммунитетни шакллантирувчи тизимни яратишимиз керак. Агар ҳар бир одам ўзи яшаётган жойидаги муаммоларни тўғри ўрганиб, уларни ечиш бўйича ҳаракат қилса, муаммонинг ўзи қолмайди. Ҳозирда кўпчилик сувдан, энергетикадан самарасиз фойдаланади, инсонларда қандайдир лоқайдлик бор. Биз бугун эътиборли бўлмасак, яна 50 йилдан кейин сув етишмаслиги билан боғлиқ муаммолар пайдо бўлади. Сабаби ер устидаги сувларни деярли ичиб бўлди, ер остидаги сувларга ҳам ўтдик. Шу кетишда давом этсак, келажак авлодни сувсизликка ечим топишга маҳкум қилган бўламиз.

Тизимдаги тадқиқотлар бўйича қаралса, биргина кредит-модулнинг амалда қўлланилиши бўйича ҳам катта муаммолар бор. Кредит-модуль тизимида талаба имконияти бор пайтда ўқиши керак. Бу тизим мажбурий фанлар камайиб, мустақил таълим олиш имконини беради. Академик мобилликда эса ўқиётган жойини бемалол бошқасига алмаштириш ҳуқуқи берилади. Тизимга ўтганимизга 2-3 йил бўлди. Бирдан ҳаммаси яхши бўлиб, ривожланиб чет элдагидек бўлиб кетамиз, деган қараш нотўғри. Ҳозирда тизим аввалгидан яхшироқ ишляпти ва ундаги муаммоларни ҳал этиш

устида тизимли ишланмоқда. Бунинг учун олий таълим муассасалари ҳам, таълим истеъмолчилари ҳам ўз устида ишлаши лозим. Ҳаракат икки томондан бўлгандагина белгиланган сифатга эришамиз.

Жамиятда ҳамма бахтиёр яшаш учун ҳаракат қилади. Университетга ҳам талаба ўқийман, битириб яхши жойда ишлайман, фаровон ҳаёт кечираман деган ниятда келади. Худди шундай профессор-ўқитувчи ҳам илмни яхши даромад олиш, ўз обрўсига эга бўлиш, шогирдлар қолдириш мақсадида қилади. Икки томоннинг ҳам мақсади фаровон ҳаёт кечириш. Олий таълим эса уларни бир нуқтада бирлаштиради, мақсадларига эриштирувчи масканга айланади.

Бироқ бугун ёшлар университетга киргандан кейин мана шу мақсадини бирдан унутди, кириб олдим, дипломимни олсам бўлди, деб тўхтаб қолади. Университетга киргунгача бўлган ҳаракат билан талабалик давридаги интилиш ўртасида катта фарқ бор. Баъзи устозлар эса, илмий даража, унвон олдим, деб ўз устида ишлашни камайтиради. Натижада ёшларни дарсларга қизиқтира олмаслик, дарснинг сифатли бўлмаслиги каби масалалар кун тартибига чиқади. Шунинг учун ҳам ҳар икки томон доим изланишда, ривожланишда бўлса, аввало, ўзи фаровон ҳаёт кечиради, пировардида, жамият ҳам ривожланади.

— Олий таълим тизимида жорий йилда кўп ўзгаришлар бўлди. Уларнинг моҳияти ҳақида кўплаб оммавий ахборот воситаларида ҳам чиқишларингиз эълон қилинди. Айтинг-чи, тизимда келгусида яна қандай янгиликлар қилиниши режалаштириляпти?

— Биринчидан, олий таълим муассасаларини рақамлаштириш давом этади, инсон фактори камаяди. Анъанавий усулда дарс беришдан воз кечилмайди, аммо машғулотлар сунъий интеллектдан фойдаланган ҳолда олиб борилади. Шунингдек, қисқа муддатли ўқув курслар билан ҳам касб олиш

мумкин бўлган тизимга ўтамыз. Олий таълим муассасалари ёки профессионал таълимда фақат 3-4 йил ўқигандан кейингина диплом берилмайди, 4-5 ой ўқиб диплом олиб касб эгаллаш, иш фаолиятини давом эттириш тизими ишга тушади. Яъни олий таълим муассасалари бозорга мослашиб боради.

Блиц саволар:

— Бўш вақтингизда қай бирини афзал кўрасиз: спорт ёки китоб ўқиш?

— Иккисини ҳам биргаликда олиб бораман. Кўпроқ китоб ўқийман, чунки фаолиятимиз шу билан боғлиқ. Ҳар куни ўз устимизда ишламасак, талабалар

билан учрашув биз учун қийин бўлади. Чунки улар биздан анча илгарилаб кетишган.

— Ҳар ким ўқиши керак бўлган 3 та китобни тавсия қилсангиз.

Талабалар учун:

— Қайси китобни ўқисам, шу китоб мен учун энг қизиқарлиси бўлиб туюлади. Лекин улар ичида катта таассурот қолдирганлари ҳам бор, Чингиз Айтматовнинг — “Биринчи муаллим” қиссаси шулар жумласидан.

Тарихни яхши билиш учун Амир Темур, Бобур ҳаёти билан боғлиқ китобларни ўқиш керак. Пиримқул Қодировнинг “Юлдузли тунлар”, “Ҳумоюн ва Акбар” асарлари

тарихимизни ўрганиш учун яхши манба бўла олади.

Ҳар ким ўз мутахассислиги бўйича доим изланишда бўлиши, китоб ўқиши керак. Ўзим мисолимда айтсам, ҳозирда кўпроқ бошқарувга оид китоблар мутолаа қиляпман. Хусусан, Киосакийнинг “Нима учун аълочилар 3 га ўқиганларга хизмат қилиши керак?” деган китоби. Ҳаётда мослашувчан бўлсангиз ютасиз. Аълочилар қолипга тушиб қолади, 3 баҳога ўқиганлар ҳаётга мослашувчан

бўлиб, уларда доим яратувчанлик хусусияти устунлик қилади. Бизнинг ёшлар ҳам ҳаётга мослашувчан бўлиши керак. Чунки ҳаётдаги ҳамма нарса ҳам китобда ёзилгандек эмас, у ўзгарувчан.

Профессор-ўқитувчилар учун:

Профессор-ўқитувчи ҳамма нарса-ни биладиган шахс эмас. У битта соҳани эгаллаган мутахассис. Мен автомобилсозлик, тракторсозлик йўналишида илмий иш қилганман. Илмий ишим йўналиши бўйича кўплаб китобларни ўқиганман. Шу нуқтаи

назардан, устозлар ўз соҳаси бўйича кунига 2 та илмий мақола ўқиши керак.

Иккинчиси, ўзининг танлаган йўналиши бўйича илмий тадқиқотларини давом эттириши керак. Бунинг учун шогирд олиши, у билан ишлаши, билими ва мактабини улашиши лозим.

Турли конференция, хориж стажировкаларидан янги технологияларни олиб келиши, амалиётга жорий этиши керак. Шундагина биз рақобатбардош муаллим бўламиз, сифатли кадр тайёрлаймиз.

— Илмий изланиш олиб боришда муваффақиятга эришиш учун қандай формулага амал қилиш лозим?

— Самарали илмий тадқиқот олиб бориш учун илмий муаммони тўғри танлаш керак. Соҳадаги ҳамма муаммони бир ўзингиз еча олмайсиз. Муаммолар ичида айнан сиз ҳал қилишингиз мумкин бўлган, имкониятингиз етадиганларини танлаб олишни билиш керак. Сабаби, муаммо тўғри танланса, ечимлари ҳам аниқ ишлаб чиқилади. Ечимларни Ўзбекистонда қўллай олиш масаласи ҳам бор. Илмий унвонга эга бўлгандан кейин ўз соҳасида ишламай қўядиган олимлар ҳам бор. Карьераям тугади, дейди, аслида бу карьеранинг бошланиши. Энди сиз олим

бўлдингиз, ёшларни тарбиялашга, янги технологияларни жорий қилишга катта имкониятингиз бор. Янги лойиҳалар ярата оласиз. Шуларнинг ҳаммасини ўзи билан олиб юрвчи шахс бу олимдир. Соҳани ундан яхши биладигани йўқ. Олимнинг ўз устида ишламай қўйиши жамият учун катта йўқотиш ҳисобланади. Фан доктори бўлди, дегани бу чегара эмас, кейинги фаолиятида китоб ёзиши, соҳада етук олим бўлиб шаклланиши керак. Ҳақиқий муаллим ўқитувчи деган номга мос бўлиши лозим. Ана шунда олдимизга қўйган миссияни бажарган бўламиз.

— Вазирликдаги фаолиятингизни бир сўз билан ифодалаб берсангиз...

— Вазир сифатида, биринчи навбатда, соҳадаги стратегик муаммоларнинг ечими устида ишлашимиз керак. Чунки ҳар бир олий таълим муассасаси маълум бир

соҳанинг муаммоларини ечадиган маскан ҳисобланади. Олий таълим муассасалари зиммасида ўзи кадр тайёрлайдиган соҳани ривожлантириш вазифаси ҳам туради. Ҳар

бир соҳанинг етакчиси бу — олий таълим муассасалари. Биз университетларимизни мана шундай етакчига айлантиришимиз керак. Олий таълимга жуда катта вазифа юкланган. Келажагимиз қандай бўлиши,

ривожланиши, тараққиётимиз қандай ривожланиши, фарзандларимизнинг қандай ҳаёт кечириши, қандай муҳитда яшаши айнан олий таълим билан, бугун биз тайёрлаётган кадрлар сифати билан боғлиқ.

— Ректор ким?

— Ректор бу — бутун бир иқтисодиёт соҳасини белгиловчи шахс.

— Профессор, ўз соҳасининг кўзга кўринган вакили, етук мутахассис ва вазир бўлиш учун талабалар ишни нимадан бошлашсин?

— Талабалар, биринчидан, яхши ўқиши, иккинчидан, мослашувчан бўлиши керак. Жамиятдаги ҳар қандай муаммо ечимини топа оладиган, ҳеч қачон депрессияларга тушиб қолмайдиган бўлиб шаклланиши лозим. Ҳаётда китоб ўқиган билан ҳеч ким бирдан раҳбар бўлиб қолмайди.

Бу кўплаб факторларга боғлиқ. Хусусан, соҳаси бўйича хориждан мутахассислар билан мулоқотда бўладиган, тил биладиган, ўз устида доимий изланишда бўладиган, олдида турган ҳар қандай масалани сифатли ва вақтида бажара оладиган одам раҳбар бўла олади.

— Вазирнинг қандай орзуси бор?

— Ҳар ким ўзи масъул соҳани юқори даражада хизмат қиладиган тизимга айлантиришни истайди. Ундан таълим истеъмолчилари, жамият, умуман халқ

рози бўлиши керак. Қачонки, олий таълим хизматидан барча рози бўлса, биз олдимизга қўйган мақсадга эришган бўламиз.

— Мазмунли суҳбат учун раҳмат!

Садоқат МАХСУМОВА,
“Ўзбекистонда олий таълим” журнали
ижодий муҳаррири



Суҳбат видеосини кўриш учун
QR кодни сканер қилинг!



Ўзбекистон олий таълимида туризм ва меҳмондўстлик таълим йўналишларини халқаро аккредитациядан ўтказиш истиқболлари

Туризм ва меҳмондўстлик соҳасида таълимнинг халқаро аккредитацияси юқори стандартларни жорий қилиш ва таълим дастурларининг жаҳон миқёсида тан олиншини таъминлашда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Бутунжаҳон туризм ташкилоти (WTO) TedQual (Tourism Education Quality) сертификатлаш тизими WTO Туризм Академияси дастури бўлиб, унинг асосий мақсади туризм бўйича таълим, кадрлар тайёрлаш ва тадқиқот дастурлари сифатини оширишдан иборат. Шу мақсадда, ҳар қандай муассаса учун универсал қўлланиладиган баҳолаш мезонлари бошқа масалалар қатори, улар ўқув тизимининг самарадорлигини, шунингдек, туризм саноати билан ҳамкорлик даражасини ва талабаларнинг ушбу дастурларга бўлган эҳтиёжларини аниқлаш учун белгиланган. Шунингдек, халқаро аккредитация тегишли соҳадаги талабалар учун халқаро миқёсда кенг имкониятларни таклиф этади ва келгусида ушбу таълим йўналишига бўлган қизиқишни янада рағбатлантиради.



Обиджон ҲАМИДОВ,

Бухоро давлат университети ректори,
иқтисодиёт фанлари доктори,
профессор

Туризм соҳасида таълим берувчи муассасалар орасида ўзининг рақобатбардошлигини ошириш ва таълим сифатини баҳолаш мақсадида Бухоро давлат университетининг “Туризм ва меҳмонхона хўжалиги” кафедрасида мавжуд йўналишлар: 61010100 – Туризм (фаолият йўналиш-

лари) таълим йўналишидаги бакалавр, 71010401 – Туризм (фаолият турлари бўйича) магистратура мутахассислигини халқаро аккредитациядан ўтишнинг уч босқичли (1. Аккредитация учун рўйхатдан ўтиш ва тўловни амалга ошириш. 2. Ўзини баҳолаш. 3. Аудит.) жараёнлари ташкил этилиб, муваффақиятли якунланди. 2024 йил март ойининг охирига ҳафтасида TedQual аудитори томонидан университет бошқаруви вакиллари, тегишли факультет мутасаддилари, талабалар, битирувчилар ва иш берувчилар билан интервьюлар ўтказилди. Ҳозирги кунда ушбу йўналишларда 675 нафар бакалавр, 23 нафар магистратура талабалари таълимнинг кундузги, кечки ва сиртқи шаклларида таҳсил олиб келишмоқда.

TedQual сертификатлаш тизими 1998 йилда Бутунжаҳон туристик ташкилоти Таълим ва ўқитиш департаменти ва Themis жамғармаси томонидан яратилган бўлиб, унинг бир қатор баҳолаш мезонлари ҳар қандай туризм таълими, кадрларни тайёрлаш ва тадқиқот дастурлари учун универсал тарзда қўлланилади. Бу педагогик тизимнинг самарадорлигини, шунингдек, туризм соҳаси, фуқаролик жамияти ва талабаларнинг бундай дастурларга бўлган эҳтиёжлари қай даражада қамраб олинганлиги параметрлари асосида баҳоланади.

Халқаро аккредитация босқичлари одатда жиддий баҳолаш жараёни бўлиб, бу ўз-ўзини баҳолаш, ташқи аудит ва махсус аккредитация мезонларига мувофиқликни қамраб олади. Аккредитациядан ўтмоқчи

бўлган муассасалар ёки дастурлар халқаро стандартларга жавоб бериш учун ўзларининг ўқув режалари, профессор-ўқитувчилар малакаси, талабалар натижалари, академик жараёнлар ва халқаро туризм қоидаларига мувофиқлик бўйича баҳолашдан ўтиши лозим.

Мазкур сертификатлаш тизими халқаро тоифадаги сифатни баҳолаш тизими бўлганлиги сабабли, бугунга қадар дунёнинг туризм ва меҳмондўстлик саноатида таълим берувчи бир қанча нуфузли таълим муассасалари халқаро аккредитациядан ўтишган. Ҳозирги кунга келиб, дунёнинг 120 дан ортиқ энг нуфузли таълим муассасаларининг туризм ва меҳмондўстлик таълим дастурлари ушбу аккредитация сертификатларига эга. Жумладан, Япониянинг Вакаяма университети, Австриянинг Вена шаҳридаги МОДУЛЬ университети ҳамда Испаниянинг Валенсия университетлари, туризм соҳаси учун рақамли иқтисодиёт шароитида муваффақиятли фаолият юрита оладиган кадрларни тарбияламоқда. Ушбу таълим муассасаларида билим бериш дуал таълим асосида йўлга қўйилган бўлиб, талаба ёшлар аввал ишлаб чиқариш муҳитига киритилиб, ундан сўнг назарий билимлар берилиши, креатив фикрлашга катта эътибор қаратилиши, халқаро алмашинув дастурлари доирасида академик мобиллик кенг йўлга қўйилганлиги билан фарқланади. Ўзбекистон шароитида юқорида санаб ўтилган жиҳатларга етарлича эътибор қаратилмаганлиги, соҳа иш берувчилари томонидан катта эътирозларга сабаб бўлмоқда.



TedQual стандартларига мослиги кўриб чиқиладиган умумий мезонларга қуйидагилар киради:

1. Ўқув режасининг мазмуни: туризм бўйича таълим дастурининг ўқув режаси туризм ва меҳмондўстлик саноатига тегишли асосий мавзулар ва йўналишларни қамраб олиши керак. Бунга туризмни бошқариш, маркетинг, барқарор туризм, меҳмондўстлик ва туризм фанига кириш, туризм сиёсати ва дестинацияларни бошқариш каби фанлар киради.

2. Ўқитувчилар малакаси: дастурларда дарс берадиган факультет аъзолари ўз соҳаларида тегишли малака ва тажрибага эга бўлиши керак. Бунга академик малака, туризм саноатидаги профессионал тажриба ва давом этаётган малака ошириш тadbирлари киради.

3. Имкониятлар ва ресурслар: таълим муассасаси туризм бўйича таълим дасту-

рини амалга оширишни қўллаб-қувватлаш учун етарли имкониятларга ва ресурсларга эга бўлиши керак. Бунда ўқув хоналари, маъруза аудиториялари, лабораториялар, кутубхоналар, компьютер ускуналари ва туризм саноатининг тегишли маълумотлар базалари ва ресурсларига кириш имкониятлари қамраб олинади.

4. Талабаларга хизмат кўрсатиш: таълим муассасаси талабаларга ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш хизматларини тақдим этиши керак, жумладан, академик маслаҳатлар, стажировка имкониятлари ва битиргандан кейин ишга жойлашишда ёрдам бериш.

5. Сифатни таъминлаш механизмлари: муассаса туризм бўйича таълим дастурининг самарадорлигини мониторинг қилиш ва баҳолаш учун сифатни таъминлаш механизмларини ўрнатиши зарур. Бу ўқув дастурларини кўриб чиқиш жараёнларини, талабаларнинг фикр-мулоҳазаларини билдириш механизмларини, ўқитувчиларни ва давом этаётган дастурларнинг баҳоланишини ўз ичига олади.

6. Барқарор туризм: TedQual томонидан сертификатланган дастурларнинг ўқув режаси ва таълим фаолияти барқарор туризм тамойилларини интеграциялашувига урғу беради. Бунга атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, маданиятни сақлаш, жамоатчиликни жалб қилиш ва туризм саноатидаги бизнес этика каби мавзулар киради.

Ушбу соҳалар TedQual стандартларини қамраб олган умумий соҳаларнинг фақат бир қисмидир. Ҳар бир соҳадаги ўзига хос мезонлар муассасанинг табиатига ва дастур фаолият кўрсатаётган муҳитга қараб

фарқ қилиши мумкин. TedQual сертификати эга бўлишни истаган муассасалар ушбу стандартлар ва мезонларга жавоб беришини таъминлаш учун тўлиқ баҳолаш жараёнидан ўтадилар.

Ҳозирги вақтда TedQual дастури аккредитациясидан ўтган таълим муассасаларга қуйидаги имконият ва имтиёзларни тақдим этади:

- аниқлик: фақатгина устувор жараёнларни аниқлаштириш;
- келажакка йўналтирилганлик: дастурда янги тенденциялар ва ғояларни доимий равишда жорий қилиб бориш;

– халқаролаштириш: ўқув дастурини халқаролаштиришни рағбатлантириш ва қўллаб-қувватлаш;

– узлуксиз ривожланиш: дастурнинг узлуксиз ривожланишини рағбатлантириш;

– ишончлилик (ички): дастурнинг жамият томонидан тан олинishi;

– ишончлилик (ташқи): БМТнинг туризм бренди орқали талабаларнинг қизиқшини рағбатлантириш, бу билан сифатни оширишга эришиш;

– академик нуфуз: халқаро тан олинishi натижасида брендининг оммалашуви;

– рағбатлантириш: маркетингга тарғи-

БМТ TedQual тармоғи: UN.Tourism.TedQual тармоғига аъзолик орқали қуйидаги имтиёзларга эга бўлиш мумкин:

БМТнинг туризм бўйича аъзоси бўлиш учун махсус чегирмалар	Соҳа талабалари учун мўлжалланган БМТ Туризм Академиясининг таълим соҳасида ҳамкорлик ташаббусларида иштирок этиш	БМТнинг Туризм Академияси билан ҳамкорлик доирасида ўқув дастурларини таклиф қилиш	БМТ Туризм Академияси лойиҳаларида иштирок этиш
---	---	--	---

бот-ташвиқот материаллари учун БМТ Tourism.TedQual логотипидан фойдаланиш.

Туризм ва меҳмондўстлик таълимини халқаро аккредитациядан ўтказишнинг мақсади турли мамлакатлардаги таълим дастурларида сифат, долзарблик ва изчилликнинг юқори стандартларини таъминлашдан иборат. Аккредитациядан ўтиш орқали ушбу дастурларнинг жаҳон миқёсида тан олиншини ошириш, илғор тажрибаларни илгари суриш ҳамда туризм ва меҳмондўстлик саноатида малакали ва би-

лимли ишчи кучини ривожлантиришга ҳисса қўишни мақсад қилган.

Туризм ва меҳмондўстлик таълимини халқаро аккредитациядан ўтказиш кўп қиррали истиқболга эга. Таълим муассасалари учун аккредитация дастур сифатини яхшилаш, ишончни мустаҳкамлаш ва глобал миқёсида рақобатбардошликни оширишга олиб келади. Талабалар юқори сифатли таълим олиш кафолати ва халқаро меҳнат бозорида кўпроқ бандлик ва мобиллик салоҳиятидан фойдаланадилар.



Саноат нуқтаи назаридан аккредитациядан ўтган дастурлар малакали мутахассисларга эҳтиёжи бўлган меҳнат бозорида ўсиб бораётган талабни қондиришга ёрдам беради ва туризм ва меҳмондўстлик саноатининг умумий ривожланишига ҳисса қўшади.

Хулоса қилиб айтганда, туризм ва меҳмондўстлик таълими соҳасида халқаро аккредитация таълим дастурлари сифати ва долзарблигини таъминлаш, глобал мобилликни рағбатлантириш ва соҳани профессионаллаштиришда муҳим роль ўйнайди. Халқаро аккредитация таълим дастурлари сифати, долзарблиги ва изчиллигини таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиб, туризм ва меҳмондўстлик саноатида малакали ва билимли кадрларнинг етишиб чиқишига ўз ҳиссасини қўшади.

Назаримизда, туризм ва меҳмондўстлик саноати учун малакали ва билимли кадрларни шакллантириш жараёнида қуйидагиларни инобатга олиш мақсадга мувофиқ:

- таълим йўналишига тегишли ўқув дастурларини дунёдаги нуфузли таълим муассасаларининг дастурлари билан мувофиқлаштириш;

- дуал таълим концепциясини қўлланган ҳолда, назарий билимларни беришдан олдин талабаларни ишлаб чиқариш муҳитига киритиш орқали ўқишга бўлган мотивацияларини ошириб бориш;

- илғор мамлакатларда фойдаланиладиган замонавий дарсликлар асосида мутахассислик фанларини инглиз тилида ўқитишни йўлга қўйиш орқали хорижлик талабаларни туризм таълими бери-



ладиган Ўзбекистон ОТМларига жалб қилиш;

— талабаларнинг малакавий амалиётини халқаро меҳмонхона занжирларига тегишли жойлаштириш муассасалари ҳузурида ташкил этиш, шунингдек қўшни давлатларга амалиётга узатиш;

— ўқитиладиган фанларни, мазмун жиҳатдан, Барқарор ривожланиш концепцияси асосида ижтимоий, иқтисодий ва

экологик мувозанатни сақлаш орқали туризм соҳасини бошқаришга қодир бўлган кадрларни тайёрлашга қаратиш.

Натижада, Ўзбекистонда туризм ва меҳмондўстлик соҳаси учун етук мутахассисларни меҳнат бозорига чиқариш орқали, мамлакат туризм салоҳиятидан кенг фойдаланиб, ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан барқарор ривожланишга эришилади.

Фойдаланилган манбалар рўйхати:

1. Barbini, F., and Presutti, M. (2010). The TedQual Certification: quality management at the Faculty of Economics-Rimini. AlmaTourism, 1, 54-57.
2. Batteau, P. (2006). Aspects of evaluation and accreditation in higher education in France. In C. Orsingher (Ed.), Assessing quality in European higher education institutions: Dissemination methods, and procedures (pp. 147-166). Physica-Verlag: Heidelberg.
3. Bosselman R. (1996). Current perceptions of hospitality accreditation. FIU Hospitality Review. 14(2), 77-84.
4. Fayos-Solá, E. (1997). An Introduction to TedQual: A methodology for Quality in Tourism Education and Training. Madrid: World Tourism Organisation.
5. Horng, J., Teng, C., and Baum, T. (2009). Evaluating the quality of undergraduate hospitality, tourism and leisure programs. Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education, 8(1), 37-54.
6. UN Tourism. TedQual Certified Institutions World Map: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1VWx6lJMW8ZFL5jBGB-E7XlxfEvBRadZ&femb=1&ll=-1.5962219538935216%2C-133.97772624208548&z=1>
7. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2013). UNWTO TedQual Certification. Madrid: UNWTO.Themis.

Хориж олий таълим муассасалари билан мода саноати учун қўшма таълим дастурлари бўйича кадрлар тайёрлаш тажрибаси



Холида КОМИЛОВА,

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институтининг ўқув ишлари бўйича проректори, техника фанлари доктори, профессор

Ўзбекистоннинг тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноати етакчи ва жадал ривожланаётган тармоқлардан бири бўлиб, давлат иқтисодиётининг муҳим тармоғи сифатида барча ҳудудларнинг ҳаётий манфаатларига жавоб беради. Хусусан, ҳудудларнинг барқарор ривожланишига кўмаклашади, аҳоли бандлигини таъминлайди ва фаровонлигини оширади, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни шакллантириш ва ривожлантиришга кўмаклашади.

Маҳаллий хомашёни чуқур қайта ишлашни босқичма-босқич амалга ошириб, юқори қўшимча қийматга эга маҳсулотларни ишлаб чиқариш ҳажми ва турларини кенгайтириш ички захира ва имкониятларимизнинг энг муҳим йўналиши ҳисобланади.

Мода саноатида ички ва ташқи бозорда юқори қўшимча қийматга эга бўлган рақобатбардош маҳсулот

турларини кенгайтиришда либос дизайнерларининг ўрни катта.

Либос дизайнерининг касбий фаолиятини ўзига хослиги эстетик ва утилитар жиҳатларнинг уйғунлигидадир.

Дизайнерлик – муҳандислик ва бадий касблардан ажралиб турадиган ўзига хос хусусиятларга эга. У яратган буюмлар, муҳандислик конструкциясидан фарқли равишда, нафақат уларга

юкланган функцияларни бажаришга қодир бўлиши, балки бир нечта омиллар туфайли истеъмолчини ҳам ўзига жалб қилиши лозим. Дизайнер маҳсулотининг креативлиги нафақат бир қарашда кўринадиган унинг эстетик хусусиятлари, балки қўшимча функцияларнинг мавжудлиги, фойдаланиш қулайлиги, бренднинг обрўси ва бошқалар билан белгиланади. Маҳсулотнинг барча эстетик ва утилитар хусусиятлари, лойиҳалаш дизайнернинг асосий вазифаси ҳисобланади.

Бугунги кунда либос дизайнери чуқур бадий ва дизайн тафаккурига эга бўлиши, технологик жараёнларни билиши керак, бу унга материалда ҳар қандай бадий тасвирни гавдалантириш имкониятини беради. Шу сабабли, модель яратишнинг ижодий жараёни билан шуғулланадиган юқори малакали дизайнерлар нафақат костюм композицияси, моддий маданият ва эстетика тарихи бўйича бадий ва назарий тайёргарликка эга

бўлишлари, балки костюмни лойиҳалаш ва ишлаб чиқариш кўникмаларини эгаллаши, унинг иқтисодий ва истеъмолчилик жозибадорлигини баҳолай олиши керак. Тайёр маҳсулотнинг ғоявий баркамоллиги, сифати, нархи ва умумий рақобатбардошлиги либослар дизайнерининг мукамал тайёргарлигига боғлиқ. Бу шуни англатадики, мутахассис тайёрлашнинг бакалавр босқичида дизайн таълимининг утилитар таркибий қисмини кучайтириш керак. Ушбу натижага замонавий дизайнер касбининг асосий тури сифатида амалий лойиҳалаш фаолиятини кучайтириш орқали эришиш мумкин.

Замонавий амалиётда мода саноати мутахассисидан нафақат дизайн бўйича тайёргарликка эга бўлиш, балки кийим-кечак саноатининг тузилиши ва унинг янги шароитларда ишлаш хусусиятларини аниқ ва равшан тушуниш талаб этилади. Дизайнер бутун саноат циклининг алгоритми ҳақида профессионал тушунчага эга бўлиши керак. Касбий билимлар



ва ишбилармонлик фазилатларининг умумийлиги, замонавий мутахассис концепциясининг асосий таркибий қисми ҳисобланади.

Буларнинг барчаси касбий тайёргарликнинг шакл ва усулларини такомиллаштиришни тақозо этади. Ўқув жараёни-ни янада самарали ташкил этишга услубий ёндашувни доимий излаш, яқка тартибда-ги дарсларнинг амалий тажрибаси, композицион фикрлашнинг тезкорлиги, талабага ижодий шахс сифатида муносабатда бўлиш каби жиҳатларнинг барчаси ёрдам беради.

Мода саноати учун замонавий дизайнерларни сифатли тайёрлаш йўллари-дан яна бири мода оламида тан олинган давлат-

ларнинг етакчи таълим муассасалари билан қўшма таълим дастурларини яратишдир.

Қўшма таълим дастури икки (ёки ундан ортиқ) ҳамкор институтлар томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилаётган таълим дастури бўлиб, дастурни муваффақиятли тамомлаган битирувчиларга кўзда тутилган академик даражани бериш ва олий таълим тўғрисидаги тегишли ҳужжатларни (дипломлар, сертификатлар) беришни назарда тутди.

Ўзбекистон олий ўқув юртларида қўшма таълим дастурлари бўйича кадрлар тайёрлашни ташкил этиш Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 6 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси ва хорижий ҳамкор олий таълим ташкилотларининг Қўш-

ТАЪЛИМ ДАСТУРЛАРИ, АГАР УЛАР ҚЎЙИДАГИ ХУСУСИЯТЛАРГА ЖАВОБ БЕРСА, ҚЎШМА ТАЪЛИМ ДЕБ ҲИСОБЛАНАДИ:

1. Дастурлар институтлар ўртасида биргаликда тузилган ва тасдиқланган бўлса;

2. Ҳар бир институт талабалари ўқишнинг бир қисмини бошқа институт(лар)да олиб борса;

3. Иштирокчи институтларда талабаларнинг ўқиш даври давомийлиги тенг бўлса;

4. Ҳамкор институтларда ўқиш шартлари ва имтиҳонлари тўлиқ ва автоматик тарзда тан олинса;

5. Ҳар бир олий ўқув юртининг ўқитувчилари бошқа олий ўқув юртларида ҳам таълим берса, биргаликда ўқув дастурлар ишлаб чиқилса, қабул жараёни ва имтиҳонлар учун қўшма комиссиялар тузилса;

6. Дастурни тўлиқ ўзлаштиргандан сўнг битирувчилар барча қўшма таълимда иштирок этган институтларнинг олий маълумот тўғрисидаги дипломларига эга бўлса.

ма таълим дастурлари асосида таълим фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори асосида ташкил этилади.

Мода дизайнерларини қўшма дастурда тайёрлаш вариантларини кўриб чиқишда Франция институтлари билан ҳамкорлик қилиш мақсадга мувофиқ. Париж мода соҳасида жаҳон етакчиси ва жаҳон мода саноатининг маркази сифатида тан олинган. Франция ижодий таълим, илмий ва технологик инновацияларнинг чуқур анъаналарига эга ва юқори сифатли олий таълим тизимини тақлиф этади.

Франциядаги мода саноати учун кадрлар тайёрлашга ихтисослашган энг қадимги институтлардан бири 1830 йилда ташкил этилган Париж халқаро мода Академияси (Académie internationale de Coupe de Paris (France)) ҳисобланади. Париж халқаро мода академияси (AICP) аёллар ва эркеклар кийимларини лойиҳалашда бой тажрибага эга бўлиб мода саноати учун мутахассислар тайёрлаш соҳасида етакчи таълим муассасаларидан биридир.

Академия ўзининг “геометрик конструкция” деб номланган ўқув усулини ишлаб чиқиб, уни 30 йилдан буён либос дизайнерларини касбий тайёрлашда қўллаб келмоқда. Бугунги кунда у Givenchy, Chanel, Dior, Louis Vuitton ва бошқа машҳур брендлар билан ҳамкорлик қилади.

Қўшма таълим дастурини ташкил этиш тўғрисидаги шартнома имзоланишидан аввал ТТЕСИ ва AICP ўртасида узоқ вақт давомида музокаралар олиб борилган бўлиб турли даражадаги ўзаро ҳамкорлик

алоқалари амалга оширилди, жумладан, ўқув ва ишлаб чиқариш амалиётлари учун ўқув режалари, курс дастурлари, ўқитиш услубиёти, ўқитиш тили, моддий-техник ва ишлаб чиқариш базаси борасида ва бошқалар.

Қўшма таълим дастурини яратиш учун мотивация сифатида қуйидагилар туртки бўлди:

- қўшма дастурлар институтларнинг ва улар орқали миллий ва минтақавий таълим тизимларини рақобатбардошлигини оширишнинг тан олинган воситаси ҳисобланади;
- жамият ҳаётининг барча жабҳаларида халқаро майдонда глобаллашув ва интеграция жараёнларининг кучайиши шароитида мода саноати соҳасида олий таълим тизимини ривожлантириш, уни хорижий олий таълим тизимлари билан таққосланувчанлигини (қўлланиладиган механизмлар, мезонлар ва стандартлар бўйича) таъминлаш йўналишида амалга оширилиши керак. Бундай таққослов қўшма таълим дастурларини ишлаб чиқиш учун қулай асос яратади, унинг ижобий самараларидан бири амалдаги таълим дастурларини хорижий таълим дастурларининг инновацион элементлари билан бойитишдан иборат;
- қўшма таълим дастурларини ишлаб чиқиш орқали Ўзбекистон бошқа мамлакатларнинг таълим бозорларига чиқиш, олий таълимни хорижда оммалаштириш ва экспорт қилиш, шунингдек, бўлажак битирувчиларни иш билан таъминлашда уларнинг танловини рағбатлантиришда



Paint



Gimp



Adobe Photoshop



компас-3D



CorelDraw



3D Studio MAX

муҳим бўлган ягона меҳнат бозорини яратиш имкониятига эга бўлади.

Қўшма таълим дастурларини яратиш одатда институтлараро ҳамкорликни ривожлантиришнинг энг юқори босқичи ҳисобланади.

ТТЕСИ ва АІСР ўртасидаги қўшма таълим дастури икки томонлама диплом дастурлари шаклида амалга оширилади. Икки таълим муассасасининг қўшма таълим дастурини муваффақиятли ўзлаштирганларга мазкур йўналишдаги олий маълумот тўғрисида тегишли ҳужжатлар расмийлаштирилади.

Дизайн соҳасида муваффақиятли ишлаш учун мутахассис абстракт фикрлаш, бадиий қобилият ва ўз услубига эга бўлиши, тикувчилик технологияси, турли матоларнинг хусусиятларини билиши ва Adobe Photoshop иллюстратор, Corel Draw ва Clo3D дастурларида ишлай олиши керак

Ўқув режаси ва курс дастурлари Париж халқаро мода академияси (АІСР) билан ҳамкорликда ишлаб чиқилган бўлиб, унинг доирасида талабалар Францияда

амалиёт ўтайдилар.

Таълим сифатини таъминлаш мақсадида факультетнинг моддий-техник база-си белгиланган сифат мезонларига мос равишда тўлиқ шакллантирилган.

Мода саноатида кийимларнинг қуйидаги тоифалари мавжуд:

- (Haute couture) От кутюр – маҳсулотлари санъат асарларига тенглаштирилади, бу мода саноатининг чўққиси ҳисобланади. Бу ерда мода шаклланади ва бу даража трендни белгилайди. От кутюр махсус мижозлар учун кўп вақт сарфлаган ва энг қиммат материаллардан фойдаланган ҳолда яратилади. От кутюр буюмлари одатда табиий материаллардан қўлда тикилади. Бу маҳсулотлар ҳашаматли буюмлар ҳисобланади. Бренд моделлар, одатда коллекциялар объектига айланади.

- (Prêt-à-porter (De Luxe)) Прêt-à-порте (Де Люкс) – “премиум” сегментидаги брендлар ҳисобланади. Бу маҳсулотлар дизайнернинг номи ва брендига эга бўлади. Моделлар такрорланмайдиган кичик серияларда



ишлаб чиқарилади. Материалларнинг сифати ҳам юқори, лекин индивидуал ўлчовлар стандарт ўлчам оралиғи билан алмаштирилади. Chanel, Versace, Louis Vuitton каби компаниялар ушбу тоифадаги маҳсулотларни ишлаб чиқаради. Тайёр люкс моделларини ишлаб чиқаришда корхона жойлашган мамлакатда қабул қилинган стандарт кийим ўлчамлари қўлланилиши лозим. Прêt-à-порте тоифасига Gucci, Prada, Louis Vuitton, Chanel, Giorgio Armani, Donna Karan, Versace, Cristian Dior, YSL, Valentino, Fendi, Gianfranco Ferre, Kenzo, Ralph Lauren, Christian Lacroix, Emmanuel Ungaro, Vivienne Westwood, John Galiano, Oscar de la Rente, Halston, Marshezaу ва бошқа брендлар киради.

- (Prêt-à-porter) Прêt-а-порте – бу машҳур мода дизайнерлари томонидан оммавий ишлаб чиқариш учун яратилган юқори (премиум) тоифадаги тайёр кийим-кечак. Бу кийимлар кичик ҳажмда ишлаб чиқарилиб, эксклюзивлик ва юқори сифатни кафолатлайди. Бу тоифадаги тайёр кийимлар мато ва материалларни танлашда нисбатан демократик ёндошув, содда дизайн хусусиятлари ва арзон нархлар билан ажралиб туради. Мазкур туркумга Marc Jacobs, Michael Kors, Max Mara, Calvin Klein, Missioni, Etro, Anna Sui каби брендлар киради.

- Оммавий бозор – бу тоифага чакана савдо дўконлари орқали сотиладиган стандартлаштирилган кийимлар киради. Ушбу туркумдаги маҳсулотлар арзон қийматга эга бўлиб, бугунги кунда Ўзбекистондаги деярли барча тикувчилик корхоналари томонидан ишлаб чиқарилади.

AICP билан қўшма таълим дастури бўйича кадрлар тайёрлаш концепциясини ишлаб чиқишда таълим асосан Prêt-à-porter (De Luxe) ва Prêt-à-porter тоифасидаги маҳсулотларни ишлаб чиқаришга йўналтирилган мутахассисларни тайёрлаш назарда тутилган эди. Бу Ўзбекистонда бренд компанияларни яратиш ва юқори қўшимча қийматга эга маҳсулотлар ишлаб чиқариш имкониятини беради.

AICP да ўқитиш услубининг ўзига хос томони назарий билимлар билан бир қаторда кучли амалий тайёргарликка эгаллидир. Кучли амалий тайёргарликни таъминлаш учун манекенлардан фойдаланган ҳолда либосларнинг янги шакл ва моделлари яратилади. Бунда “Муляж” фани ўқув дастури муҳим аҳамиятга эга бўлиб, мазкур фанни ўқитиш методикаси ушбу гуруҳларда дарс берадиган ўқитувчилардан махсус билим ва кўникмаларни талаб қилади.

Дастур талабага фазовий фикрлашни ривожлантириш, касбий фазилатлар ва кўникмаларни эгаллаш имконини берувчи кийим дизайнининг (муляж) усулини ўз ичига олади. Бу бўлажак кийим дизайнерини ижодий ва рақобатбардош мутахассис бўлишини таъминлайди. Кўп асрлар олдин туғилган (муляж) моделлаш усули кийимни моделлаштириш соҳасида бугунги кунгача яратилган энг мукамал ва замонавий усул ҳисобланади. Бу дизайнерга мўлжалланган шаклни энг аниқ ўлчамлар асосида амалга ошириш, маҳсулотнинг тасвирини ва пластиклигини топиш имконини беради.

Муляж усулида моделлаштириш ёрдамида кийимларни моделлаштириш ҳозирги кунда катта қизиқиш уйғотмоқда. Усулнинг ўзига хослиги шундаки, бўлажак модель дастлабки ҳисоб-китоблар ва чизмаларсиз манекен ёки одам фигурасида макет матодан бирданига шакллантирилади. Маҳсулотларни шу тарзда моделлаштириш орқали андозанинг

моҳиятини англаш, лойиҳаланаётган моделни, ҳажмини, шаклини тасаввур қилиш, асосий қисмларнинг мутаносиблигини, структуравий чизиқлар ва қисмларнинг жойлашишини тўғри баҳолаш ва турли материалларнинг пластик хусусиятларидан тўғри фойдаланиш бўйича билимларни ошириш мумкин. Муляж моделлаштириш — бичишда ғоялар ва услубларни яратишда ягона усул ҳисобланади.

Муляж моделлаштириш усули матоларнинг пластик хусусиятларини ва кийим дизайнининг анъанавий ҳисоблаш ва график усулини яхшироқ тушунишга ёрдам беради. Чунки қайирма, бўртма ёки энг қопқоғи қандай ҳосил бўлиши шу асосда аниқ ечимини топади.

Ушбу фан малакали мутахассис дизайнер кадрлар тайёрлаш, уларнинг касбий малакасини ривожлантириш, иқтидорли, ижодкор кийим дизайнери ҳамда конструктор-модельер кўникмаларини шакллантириш, айниқса костюмнинг мураккаб тузилиши (структураси, конструкцияси) ни ташкил этувчиларининг шаклини ҳосил қилишни ўргатишда муҳим ўрин тутади.

“AICP техникаси бўйича муляж” фани ихтисослик фанлар блокига киритилган курс ҳисобланиб, 1-4 курсда ўқитилиши мақсадга мувофиқ. Мазкур фан бошқа ижодий фанлар билан узвий боғлиқ бўлиб, ихтисослик блокада ўқитиладиган фанлар учун замин бўлиб хизмат қилади.



Фанни ўқитишдан мақсад – яратиладиган мураккаб бичимдаги либос моделлари шакли, ҳажмини таҳлил қилиш ва уларни ҳосил қилишни билиш, AICP техникаси бўйича муляж методи билан буюмларни макетлаштириш, янги тикиш технологиялар ва янгича хусусиятли мато ва материалларни костюм структураси

шаклида қўллай олиш кўникмасини ҳосил қилишдан иборат.

Ушбу мақсадга эришиш учун фан назарий билимлар, амалий кўникмалар, бадиий лойиҳалаш жараёнига ижодий ёндашув ҳамда талабаларнинг илмий дунёқарашини шакллантириш вазифасини бажаради.

Шу билан бирга, талабанинг мустақил ишига катта аҳамият берилади. Мустақил иш нафақат амалий билим ва кўникмаларни синаб кўриш ва қўллаш шакли, балки, биринчи навбатда, билимларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш механизмидир. Тўғри ташкил этилган мустақил иш жараёнида “назарияни англаш” содир бўлади. Мустақил ишнинг яна бир жиҳати шундаки, агар талаба ўзини ўзи ривожлантиришни асосий мақсад қилиб қўйса, амалиёт даври касбий тайёргарлик учун энг самаралиси бўлиши мумкин.

Ўқув жараёнидаги мустақил иш бўлажак дизайнернинг касбий ривожланиши, ижодий ўзини ўзи англаши ва ривожлантириши жараёнларини фаоллаштириши керак.

Талабаларнинг мустақил ишлари ҳар қандай мутахассис касбий тайёргарлигининг муҳим таркибий қисмларидан бири ҳисобланади. Мустақил амалий машғулотлар туфайли талаба танлаган касби бўйича ўзини синаб кўради, ўқув машғулотларида олган билимларини лойиҳалаш фаолиятида қўллашни ўрганади. Мустақил фаолият жараёнида талабалар мустақил ва онгли равишда ўзларининг касбий танлови тўғри, деган хулосага келишади. Мустақил иш талабанинг малакали мутахассис-дизайнер ҳақидаги ғоясини шакллантиради ва шу билан бўлажак дизайнерни ўзига хос профессионал дизайн муҳитида кейинги ижтимоийлашуви учун “поғона” бўлади.

Талабаларнинг сифатли мустақил ишлаши учун қулай шарт-шароитлар яратиш, энг аввало моддий-техник база,

услубий таъминот ва жараённинг тўғри ташкил этилишига боғлиқ. Қўшма факультетда талабаларнинг мустақил амалий машғулотлари учун мақбул шароитлар яратилган. Талабалар индивидуал намунавий манекен, универсал ва махсус тикув ускуналари билан жиҳозланган лабораториялар, нам-иссиқлик билан ишлов бериш ускуналари ва компьютер хонаси билан таъминланган.

Дизайн фаолиятини амалга оширишга бундай ёндашув амалий лойиҳалаш фаолиятида етарли тажрибага эга бўлган ўқитувчиларнинг ўқув жараёнида иштирок этишини талаб қилади. Ўқитувчилар малакаси ва уларнинг амалий кўникмаларини ошириш мақсадида ТТЕСИ ўқитувчиларининг Париж шаҳрида амалиёт ўташи, шунингдек, қўшма факультетда машғулотлар ўтказиш учун француз ҳамкасблари келган вақтида Тошкент шаҳрида малака ошириш курслари ташкил этилади.

2018 йилнинг октябрь ойида AICP ва Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ўртасида меморандум имзоланган бўлса, шу йилнинг ноябрь ойида ТТЕСИ ва AICP ўртасида “Костюм дизайни” бакалавриат таълим йўналиши ва магистратура мутахассислиги бўйича кадрларни тайёрлаш қўшма дастури имзоланди.

2021 йил май ойида дастлабки 6 нафар магистр, 2023 йилда эса 46 нафар бакалавр ўқишни тамомлади. Академик мобиллик талабалари асосида, бир қисм талабаларга тўртинчи курсда ўқишни Па-

рижда AICPда давом эттириш ва дипломларини ҳимоя қилиш имконини берди. Давлат имтиҳон комиссияси таркибига AICP вакилларида ташқари Louis Vuitton, Chanel ва Cristian Dior каби дунёга машхур компанияларнинг етакчи мутахассислари киритилган эди. Магистратуранинг биринчи битирувчи талабалари Париж подиумида диссертация ҳимоя қилиш ва ишлаб чиқилган коллекциялар намойишини ташкил қилишди.

2022 йилнинг декабрь ойида Парижда бўлиб ўтган Халқаро таълим бўйича ўтказилган симпозиумида ТТЕСИ ва AICPнинг қўшма таълим дастури бўйича ҳамкорликдаги фаолияти Ўзбекистон ва Франциянинг таълим соҳасидаги энг муваффақиятли лойиҳаларидан бири сифатида эътироф этилди.

2023 йил 25 сентябрдан 3 октябргача Парижда Мода ҳафталиги бўлиб ўтди. Унда мода уйлари ва дизайнерлар 2024 йил баҳор-ёз мавсуми учун янги тайёр кийим йўналишларини тақдим этдилар. Париждаги мода ҳафталиги яна бир бор бутун дунёга мода нафақат гўзаллик ва услуб, балки самарали мулоқот воситаси эканлигини исботлади.

Париждаги мода ҳафталиги доирасида ТТЕСИ ва AICP томонидан Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳамда Ўзбекистоннинг Париждаги элчихонаси кўмагида “Анъанавий костюм ўзбек халқининг маданий мероси ва замонавий мода” мавзусида илмий-амалий анжуман

ўтказилди.

Мазкур анжуман мода соҳасидаги сўнгги илм-фан ютуқлари натижалари билан танишиш ва ўзбек тарихий либосини мустақил бадиий ҳодиса сифатида ўрганиш бўйича конструктив муҳокамалар ташкил этишга замин яратди.

Ўзбек халқининг миллий маданияти ва санъатини, анъанавий қадриятларини ривожлантириш, асраб-авайлаш, тиклаш ва тарғиб этиш мақсадида миллий ва тўқимачилик анъаналари ва дизайни, кийим-кечак пакети, бичиш ва тикувчилик технологиясини ўрганишга нафақат Республикада, балки чет элда ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ягона усул ўзбек миллий либосларининг бой меросини ўрганиш, асраб-авайлаш ва қайта тиклаш, рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва мода саноатига инновацион технологияларни жорий этиш, ўзбек модасини тарғиб этиш ва миллий брендларни жаҳон бозорида кенг тарғиб этиш билан боғлиқ масалалар кўриб чиқилди.

Муҳокамалар якунида қуйидаги ҳамкорлик йўналишлари белгилаб олинди:

- илмий ишланмаларни илгари суришда билим ва илғор тажриба алмашишни ташкил этиш;
- ҳисоботларда тақдим этилган иш натижаларини қўллашнинг янги йўналишларини аниқлаш;
- фанлар чорраҳасида мутахассислар ўртасидаги алоқаларни ривожлантириш;
- фанлараро, минтақалараро ва

халқаро ҳамкорликни ривожлантириш;

- юқори малакали илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш ва профессор-ўқитувчиларнинг илмий малакасини оширишга кўмаклашиш;

- илмий-техникавий муаммоларни ҳал этиш жараёнлари билан талабаларни таништириш ҳамда уларнинг энг қобилиятлиларини илмий тадқиқот ишларига жалб этиш.

Тақдим этилган маърузаларда кийимга нафақат табиий зарурат, кундалик эҳтиёж, балки инсоннинг маънавияти, характери, ахлоқи, дунёқараши, ички гўзаллиги, диди, маданиятини акс эттирувчи омил сифатида қаралди. Ушбу тадбир доирасида «Миллий ва замонавий либослар дефилеси» ҳам ўтказилди.

Анжуманда Ўзбекистон ва Франциядан мода саноати соҳасидаги етакчи олим ва мутахассислари, ўқитувчилар, санъатшунослар, Араб дунёси институти олимлари, дизайнерлари, шунингдек, илмий-амалий тадқиқотлар билан шуғулланувчи докторант ва изланувчилар иштирок этди.

Қўшма таълим дастурлари янги таълим шакллари бўлиб, таълимни янгилаш ва такомиллаштириш учун услубий асос, семантик қўлланма бўлиб хизмат қилади. Шунинг учун ҳам таълимни сифат жиҳатдан янгилаш ва янги таълим натижаларига эришиш учун амалдаги халқаро дастурларнинг моҳияти ва асосий таркибий қисмларини аниқ белгилаш зарур.

Қўшма таълим дастурлари халқаро таълим маконига интеграциялашув воситаси сифатида. ТИТЛП ва АІСР олий таълимнинг халқаролашуви иқтисодий ва сиёсий интеграция жараёнлари натижасида ривожлантириш ва қўшма икки диплом дастури шаклини олган халқаро, қўшма таълим дастурларининг пайдо бўлишига олиб келди. Қўшма дастурлар таълим муҳитига нафақат инновация элементларини киритади, балки таълим тизимининг хусусиятларини яхшилайдди. Улар институтнинг ички таълим муҳитини халқаро миқёсда кўрсатишга имкон беради, шунингдек, таълим муассасасининг ташқи бозорда янада жозибадор қилишга замин яратади.

Фойдаланилган манбалар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 06.07.2021 йилдаги 421-сон.
2. Хуснулина Р. Р «Двойные дипломы»: перспективы обучения. Вестник Казанского технологического университета. 2011 г.
3. Ҳақимов Н. Х., Абдумаликов А. А. Совместные международные образовательные программы как важная форма подготовки высококвалифицированных кадров в Узбекистане Ж. Иқтисодиёт ва таълим / 2021 № 1.



Сухбат видеосини кўриш учун QR кодни сканер қилинг!



Швецияда илмий тадқиқотнинг амалий аҳамияти муҳим эмас



ТАНЛАГАН СОҲАСИ БЎЙИЧА ТОПЛАР ҚАТОРИДА БЎЛИШ ҲАММАГА ҲАМ НАСИБ ЭТМАЙДИ. БУНИНГ УЧУН ТИНИМСИЗ ИЗЛАНИШ, ЎЗ МУТАХАССИСЛИГИНИ ЯХШИ КЎРИШ БАРОБАРИДА ТЎҒРИ ТАНЛОВЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ ҲАМ МУҲИМ. САБАБИ СИЗНИНГ КИМЛАР БИЛАН ЎҚИШИНГИЗ, ИШЛАШИНГИЗ, МУЛОҚОТДА БЎЛИШИНГИЗ АКСАРИЯТ ҲОЛЛАРДА МУВАФФАҚИЯТГА ЕТАКЛАЙДИ ЁКИ, АКСИНЧА, БАРЧАСИГА ҚЎЛ СИЛТАШГА ОЛИБ КЕЛАДИ. ШУНИНГ УЧУН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШДА ШОШ-МАСЛИК, МАСЪУЛИЯТСИЗЛИК ҚИЛМАСЛИК ЛОЗИМ. БУ ГАЛ ҚАРОРЛАРДА АДАШМАГАН, ЎЗ ЙЎЛИНИ АНИҚ БЕЛГИЛАГАН, МАҚСАДЛАРДАН ОҒИШМАГАН МУТАХАССИС ШВЕЦИЯНИНГ ЛУНД УНИВЕРСИТЕТИ ПРОФЕССОРИ РУСТАМ ЎРИНБОЕВ БИЛАН ФИКРЛАШАМИЗ.

— Дунё рейтингида юқори ўринларда турувчи университетлар кўп. Сиз нега айнан Швеция таълимини танладингиз? Бунинг сабаби нимада?

— Швецияни танлашимнинг бир нечта сабаби бор. Ўзим бакалавр даражасини ҳуқуқшунослик йўналиши бўйича Жа- хон иқтисодиёти ва дипломатия универси- тетида олганман. Талабалик йилларимда Ўзбекистонда давлат бошқаруви ва қонун

устуворлигини ривожлантириш борасидаги муаммоларни ўргандим. Эътиборимни тортгани, Ўзбекистонда қонунлар чиқади, давлат сиёсати амалга оширилади, аммо кўп ҳолларда чиройли ёзилган нормалар китобларда қолиб кетади. Ўзбекистоннинг ҳуқуқий тизими ривожланган ғарб мамлакатлариникидан катта фарқ қилмайди. Яъни мамлакатда адолат, тенглик тамойили, қонун устуворлигини таъминлаш учун етарлича асослар яратилган. Лекин амалда қонун устуворлиги, аҳолининг қонун олдида тенглигини таъминлаш, коррупцияга қарши курашиш каби муҳим йўналишларда муаммолар бор. Шунинг учун қонун устуворлиги масаласини ҳам илмий жиҳатдан, ҳам амалий жиҳатдан ўрганадиган соҳани изладим. Ҳуқуқшунослик чекланган соҳа. Ўзбекистонда бу соҳани ўқитишда қонунлар, кодексларни таҳлил қилиш шаклланган, лекин социологик ўрганишлар инобатга олинмаган. Швециянинг Лунд универси-

тетида эса Ҳуқуқ социологияси факультети бор. У ерда нима учун ёзилган қонунлар амалда ишламайди, масаласи бакалавр, магистратура, докторантурада ўқитилади, илмий изланишлар олиб борилади. Шунларни ҳисобга олиб мен ёзилган қонунларни эмас, ёзилмаган қонунларни ўрганадиган йўналиш танладим. Ҳуқуқ социологияси нима учун қонунлар жамиятда ишламаслигини ўрганади. Мен айти шу йўналишда тадқиқотлар олиб боряпман. Ҳозирда Европа комиссияси томонидан ажратилган грант лойиҳаси доирасида Ўзбекистондаги бир нечта давлат ташкилотлари, хусусан, Бош прокуратура, Ташқи миграция агентлиги, Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси, Тошкент давлат юридик университети, Тошкент давлат иқтисодиёт университети, Тошкент халқаро Вестминстер университети билан ҳамкорлик ўрнатганмиз. Ҳуқуқ устуворлигини таъминлаш масаласини ўрганиш учун консорциум тузганмиз.





— Швецияда таълим олган ва фаолият юритаётган мутахассис сифатида мамлакат таълим тизимининг ўзига хослиги сифатида қайси жиҳатларни эътироф этасиз?

— Ўзбекистон университетларида бошқарув марказлашган, хусусан кафедраларда хориж олий таълим муассасалари билан ҳамкорлик қилишда мустақил қарор қабул қилиш ваколати йўқ. Яъни ректор рухсатсиз тўғридан-тўғри ҳамкорлик йўлга қўйилмайди. Баъзида ректор ундан ҳам юқори турувчи ташкилотлардан рухсат олади. Швеция университетларида эса бошқарув номарказлашган. Ўзим фаолият юритаётган кафедра ҳамда Бош прокуратура келишув меморандумини тузди. Бундан ҳатто деканни ҳам хабардор қилганимиз йўқ. Тасаввур қилинг шу тартибда Евро комиссиянинг 5 млн. еврогача бўлган лойиҳалари бўйича келишувга эришилган ва улар амалга оширилмоқда. Ўқув жараёнида ҳам ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги муносабатлар тенглик асосида қурилган. Мисол учун Ўзбекистонда ўқитувчига “Устоз”, “Про-

фессор”, “Домла” ёки отасининг исмини қўшиб айтишади. Швецияда ҳеч ким менга профессор Ўринбоев, ёки профессор деб мурожаат қилмайди. Талабалар билан гаплашсам, мени Рустам, деб чақиришади. Таълим берувчи ҳамда олувчи ўртасида иерархия йўқ. Тўғри ҳурмат тамойили муҳим, лекин у иерархияга олиб келмаслиги керак. Тошкент давлат иқтисодиёт университетида ҳам дарс бераман хонага кирсам, ҳамма талабалар жойидан туриб салом беришади. Швецияда бу ноодатий ҳол ҳисобланади. Биринчи бор дарсга кирганимда талабалар ўрнидан туришганда ноқулай сездим ўзимни, кейин улардан бундай қилмасликларини сўрадим. Мен ўқитувчи ҳамда талаба ўртасида тенглик муносабати бўлиши тарафдориман. Лойиҳалар фаолиятида ҳам мана шу мустақиллик сақла-ниб қолади, қўлга киритган грант дасту-

рини амалга оширишда кафедра, ректор, декандан мустақил равишда қарор қабул қиламан. Фақатгина молиявий масалада коррупциянинг олдини олиш учун кадрлар ҳамда бухгалтерия бўлими тасдиғидан сўнг маблағлар ишлатилади. Тўғри, молиявий томондан эркинлик йўқ, аммо академик масалаларда, лойиҳани амалга оширишда ҳеч кимдан рухсат олишга мажбур эмасман. Эркинлик бўлгани учунми бу

ерда ҳамма ижодкор. Тадқиқотчига қайси мавзуда тадқиқот қилиш, лойиҳа тайёрлаш кераклигини ҳеч ким айтмайди. Ҳар ким ўзи ташаббус кўрсатади. Ўзбекистонда ҳам демократик жамият қурмоқчи, қонун устуворлигини таъминламоқчи бўлсак, аввало, ҳар бир давлатнинг энг асосий институти, жамиятнинг юраги ҳисобланган университетлар фаолиятида эркинлик таъминланиши керак.

— Лунд университетида профессор-ўқитувчининг асосий вазифаси нима, умуман, таълим жараёнлари қандай олиб борилади?

—Таълим бериш жараёнида қандай иштирок этишни профессор-ўқитувчининг ўзи белгилайди. Иш ҳажмини 100 фоиз, деб олсак, бир штат бирлиги учун 1800 соат ажратилади. Ундан 25 фоизгача мен дарс бераман, қолган 75 фоиз вақтимдан тадқиқот олиб бораман. Бу тақсимот ҳаммада турлича. Европа комиссиядан грант олганимдан сўнг университетдан ўз вақтимни сотиб олганман. Чунки грант асосида маошим қопланади, 2013 йилдан буён ўзимнинг 75 фоиз вақтимда илм билан машғул бўламан. Агар грант ютмаганимда фақат дарс беришга мажбур бўлардим. Лойиҳа бўлса ҳам 100 фоиз дарс олиш мумкин, аммо бу илмий имкониятларни чеклайди. Шунинг учун иложи борица илмий тадқиқот грантларига эътибор қаратаман. Бунинг учун илмга грант берувчилар кўп бўлиши керак. Ўзбекистонда илмий лойиҳалар учун маблағни Инновация агентлиги ажратади. Швецияда эса бундай агентликлар, грант

берувчи ташкилотлар жуда кўп, хусусий фондлар ҳам бор. Катта бизнес империяга эга оилалар, масалан, Валленберг оиласи ёки Финландияда Конэ фонди (лифтлар ишлаб чиқарувчи компания) кабилар кўплаб грант эълон қилишади. Лекин университетнинг ҳам талаби бор, қилинаётган илмий тадқиқот бўйича талабаларга маълумот, билим беришим учун 25 фоиз дарс олишим керак. Шунинг учун мен у ерда





маъруза ўқийман. Махсус курс коррупцияга қарши курашиш бўйича ўзим алоҳида силлабус ишлаб чиққанман. Лунд университети талабаларига 2 ой дарс ўтаман қолган 10

ойда илмий тадқиқот билан шуғулланаман. Университетда халқаро муҳит бор, янгиликка интилиш доим қўллаб-қувватланади ва рағбатлантирилади.

— Курслар учун ўқув режалари ким томонидан ишлаб чиқилади?

— Ўқув режасини университет эмас, балки кафедра ишлаб чиқади. Бу жараёнда деканат, университет иштирок этмайди. Бакалавр, магистр босқичлари учун қилинган ўқув режаси юқори турувчи ташкилотларга тасдиқлатилмайди, вазирлик билан келишилмайди. Бу ерда ҳамма масъулият кафедра зиммасига юклатилади. Хусусан, ҳар йили 25-30 нафар талаба менинг тан-

лов курсимда ўқиш истагини билдиради. Курсим фақат университет талабалари учун эмас, яъни гибрид форматда онлайн машғулот ҳам олиб бораман. Швециянинг исталган университетида талаба курсимда билим олиши мумкин. Имконият бўлса Лунд университетга келишади, масофа узоқ бўлганлари эса онлайн дарсларда қатнашади. Дарс хоналари ҳам шунга мослаштирилган.

— Швеция олий таълим муассасаларига профессор-ўқитувчилар қандай талаблар асосида сараланади?

— Биринчи ўринда илмий тадқиқот ишлари, халқаро маълумотлар базаларида юқори импакт-факторга эга журналларда иштироки, ўқитиш малакаси, педагогик маҳорати, қандай ютуқларга эришгани инобатга олинади. Талаблар профессор-ўқитувчининг қайси лавозимга олинаётгани қараб ҳам фарқланади. Жумладан, тадқиқотчи, пост-доктор, лектор доцент, профессор лавозимига қараб ўзгаради. Университетда бирор лавозимга бўш иш ўрни очилса, ходимни таълим муассасаси танламайди. Номзодлар ҳужжатлари чет эллик шу соҳа мутахассисларига юборилади. Шунингдек, университет факультетида танлов ўтказиш билан шуғуллануви комиссия фаолият юритади. У кафедра, деканат, ректоратга бўйсунмайди. Тўғри, ходим кафедрага керак, аммо бу ерда

ҳам коррупциянинг олдини олиш учун кафедра ваколатлари чекланади. Комиссия таркибида кафедрадан мутахассис, албатта, бўлади. Лекин барча аъзолар бир-биридан мустақил равишда ишлайди. Ҳар бир номзод ҳужжатлари 3-6 ой давомида кўриб чиқилади. Ишга кириш учун эса камида 1 йил вақт кетади. Сабаби хорижлик мутахассислар хулосалари келгандан сўнг, деканат қошидаги комиссия ва кафедра мудирини биргаликда номзодларнинг рейтингини тузишади. Дейлик, 15 нафардан 5-6 нафари қолдириб, улар иккинчи интервью босқичига чақирилади. Улардан яна 3 нафари сараланиб, талаба ва устозларга очик дарс ўтишади. Устозлар, талабаларнинг берган баҳоси, умумий ўрганиш натижалари асосида қарор қабул қилинади.

— Сифатли таълимга эришиш учун университетлар қандай фаолият юритиши керак?

— Сифатли таълим бўйича ҳар бир давлатнинг ўз мезони бор. Лунд университети стандарти бўйича, талабани баҳолашда уни хотираси синовдан ўтказилмайди, балки фикрлаши, таҳлил қилиши қобилияти инобатга олинади. Ўзбекистонда, асосан, китобни ёдлаш қобилияти текширилади, тест ўтказилади, ҳатто кириш имтиҳонларида ҳам шу тизимдан фойдаланилади. Шунинг учун кўп талабаларда таҳлил қилиш, иншо ёзиш, танқидий ва креатив фи-

крлаш кўникмалари яхши ривожланмаган. Ўзбекистонда университетни битириб, Нидерландияда ўқишга бордим, умуман бошқа тизимда ўқидим, у ерда китобдаги нарсани ўқитувчига қойиллатиб айтиб 5 баҳо олмас экансиз. Мавзу беради шу бўйича адабиётларни ўрганиб, таҳлил қилиб иншо ёзасиз. Аввалги 3-4 ойда қийналдим, кейин ўргандим, мослашдим. Бу йўл билан талабада таҳлилий фикрлаш кўникмаси ривожлантирилади. Назаримда,

миллий тажрибада ҳам мана шу усулдан фойдаланиш, бу орқали таълим олувчиларда таҳлил қилиш, танқидий ва ижодий тафаккурни ривожлантириш сифатли таълимга ўтишнинг биринчи босқичи бўлади. Шунингдек, ўқув жараёнида педагогик методларни янгилаш керак. Бизда аксарият профессор-ўқитувчилар эски қолипда машғулоти олиб боради. “Эл-юрт умиди” томонидан кўплаб профессор-ўқитувчилар чет элнинг илғор университетларига юбориларди, бу қувонарли ҳол. Улар қайтгач, давлат ташкилотларида фаолиятини давом эттиришарди. Фикримча, мана шундай мутахассислар олий таълим муассасаларида ҳам ярим штат бирлигида ишлаши лозим. Шунда таълим тизимига янги ме-

тодлар кириб келади, авлод янгиланади. Бундан ташқари, олий таълим муассасаларида ишлаётган барча профессор-ўқитувчилар малакасини ошириши шарт. Чет элдан олим олиб келиб университетларни тўлдириш тарафдори эмасман. Чунки ўзимизда ҳам ҳозирда нуфузли университетларда ишлаётган ватандошлар жуда кўп. Улар билан ҳамкорлик йўлга қўйиш керак. Сабаби бу мутахассислар шу юрт фарзанди, уларда шу Ватан учун урадиган юрак бор. Жуда кўп ватандошларимизга имкон берилса, келиб таълим ислохотларига янгиликлар киритишга иштиёқи кучли. Хорижликлар фақат пулини олади, кетади, уларга бизнинг жамият ривожланишидан бирон манфаат йўқ.

— Ўзбекистонда олий таълим тизими фаолиятини тартибга солувчи, ходимлар манфаатларини ҳимоя қилувчи ҳуқуқий асосни янгилашга зарурият борми?

— Қонунчиликни такомиллаштириш керак, албатта. Аммо, уни такомиллаштириш билан иш битмайди, энг кераги ижро механизмларини ривожлантириш керак. Бу яна инсон факторига боғлиқ. Ҳуқуқ со-
циологияси мутахассиси сифатида Ўзбекистоннинг қонунлари Европа қонунларидан кўра, кўпроқ такомиллашганини, яхши ишлаб чиқилганини эътироф этаман. Биздаги асосий масала, уларни ижросига масъул бўлган шахсларнинг малакаси, сиёсий иродаси ва хоҳишига бориб тақалади. Давлат ўз фуқаросига, ходимларига ишонишни бошлаши керак. Ўзбекистонда назорат маданияти шаклланган, доим назоратда ушлаб туриш керак, деган тушунча

бор. Швецияда эса ҳар бир тизим ишончга қурилган. Масалан, мен Европа комиссияси лойиҳаларини амалга оширяпман, улар мени назорат қилиб эмас, ишониш орқали бошқаришга ҳаракат қилишади. Одамлар ишончни йўқотмасликка ҳаракат қилишади, ишонч асосида муносабатлар қурилади. Халқаро рейтингларга қарасангиз, Швеция фуқароларида давлатга, унинг институтларига, ҳуқуқий тизимига ишонч жуда юқори. Ўзбекистонда эса давлат жамиятга, жамият давлатга ишонмайди. Гўёки, доим назоратда ушланмаса, ҳаммаси изидан чиқиб кетадигандек. Назаримда, айнан мана шу қарашни тўғирлаш, муносабатларда ишончни пайдо қилиш керак.

—Швецияда таълим олиш шакли ва муддатлари қандай?

— Швецияда бакалаврият 3 йил давом этади, ҳар академик йилда 60 кредит тўпланиши керак. Бакалаврият босқичида умумий 180 кредит тўпланади, улар орасида мажбурий ва танлов фанлар бор. Мажбурий фанлар камида 60 кредитни, қолгани танлов фанлар, стажировка ҳамда малака ошириш қисмларига тақсимланади. Магистратурани икки кўриниши бор: бир ва икки йиллик. Бир йиллик магистратура илм йўлидан кетмайдиган, асосан давлат ишида ишламоқчи бўлганлар учун, икки йиллиги

эса тадқиқот олиб боришни истайдиганлар учун тавсия қилинади. Докторантура эса мажбурий 4 йил, бу босқичда сиз талаба ҳисобланмайсиз, университетда фаолият бошлайсиз. Докторантларнинг дарс бериши ихтиёрий. Докторантурада ўқиш даврида дарс берган, ёки лойиҳаларда ишлаганлар учун қўшимча давр қўшиб берилиши ҳам мумкин. Диссертация ишини 4 йилда ҳимоя қилиш керак, деган мажбурият йўқ, фақат университет 4 йил ўтгач, сизга стипендия бермайди.

— Тўрт йил давомида докторантлар иши қандай ташкил қилинади, умуман, илмий даража олиш учун нечта босқичдан ўтиш керак бўлади?

— Докторантуранинг биринчи йили 6-ойида кафедрада бошланғич семинар бўлиб ўтади, унда сиз илмий ишингизни мустақил мутахассисларга тақдимот қиласиз. Кафедрада камчиликлар айтилади, кейинги жараёнда нималарга эътибор қаратилиши кераклиги бўйича йўлланма берилади. Старт семинарда адабиётлар таҳлили, ишнинг янгилиги, методологияси, илмий назариясига эътибор қаратилади.

Иккинчи ва учинчи курс оралиғида оралиқ (middle) семинар бўлиб ўтади. Унда 2-3 йилда эришилган натижалар, илмий ишнинг ҳолати бўйича тақдимот қилинади. Бу босқичда ҳам яна икки нафар мутахассис ишни ўқиб, баҳо ва тавсиялар беради.

Тўртинчи йилга яқинлашганда (4-5 ой

қолганда) якуний семинар бўлиб ўтади. Яна икки нафар мутахассис диссертацияни ўқиб ҳимояга тайёرمи йўқми, шу бўйича хулоса беради. Агар финал семинардаги экспертлар иш ҳимояга тайёр, деб хулоса берса сиз сўнгги босқичга ўтасиз. Албатта, улар кўрсатган камчиликларни тузатгандан кейин. Ҳимоя комиссия аъзолари 3-5 нафар бўлади, бир нафари тадқиқот олиб берилган университетдан, қолганлари АҚШ, Англия, Германия каби давлатлардан жалб қилинади. Ҳимоя куни диссертация тайёр китоб ҳолда нашр қилинади, бунинг учун кетадиган маблағ, бошқа университетлардан келадиган мутахассисларнинг барча харажатлари университет томонидан қопланади.

— Диссертация ишини ўқиб, фикр билдирган мутахассислар асосий эътиборни нимага қаратишади? Яъни ишнинг қиймати қайси мезонга қараб белгиланади?

— Ўзбекистон ҳамда Швецияда ёзилган диссертация ишлари ўртасида катта фарқ бор. Хусусан, Ўзбекистонда, ҳуқуқшунослик соҳасида ёзилган диссертация иши жамияттаги бирон ҳуқуқий муаммони ечиши керак. Яъни унинг амалий аҳамиятига асосий эътибор қаратилади. Европа, АҚШ, Швецияда эса тадқиқотчи ҳеч қандай муаммони ҳал қилишга мажбур эмас. Бу давлат тепасида турган, парламентда шунинг учун ойлик олаётган депутатларнинг иши. Тадқиқотчининг вазифаси муаммони ўрганиб, уни социологик таҳлил қилиб беришдан иборат. Миллий тажрибада изланувчини

қонун яратишга ёки муаммони ҳал қилишга мажбурлашади. Шундай қилишмаса иши тасдиқланмайди. Бу нотўғри. Тадқиқотчи тадқиқот билан шуғуллансин. Олий Мажлис ёки вазирликларда ўтириб шу иш билан шуғулланаётганлар бор-ку, ахир. Илм қилаётган киши социологик таҳлил орқали ана шу масъуллар ишлаб чиққан қонунлар нега ишламаётганини аниқласин, ўз хулосаларини қарор қабул қилувчи органларга етказсин. Масъуллар тадқиқот натижалари асосида мавжуд муаммони ўзлари ҳал қилсин. Диссертациянинг амалий аҳамиятини талаб қилиш, бу эски тизимдан қолган сарқит.

— Ундай бўлса, тадқиқотчилар изланишлари натижаси — маҳсули нима бўлади?

— Тадқиқотчилар илмий янгиликлар қилади, назарияларга янгилик киритади, методологияни ўзгартиради. Аввало, ўзи тайёрлаётганиш аввалгиларидан нимаси билан фарқланишини аниқлаштиради, фанга қандай янгилик киритиш бўйича изланади. Европада инновацион янгилик киритиш муҳим. Шунинг учун ҳам кўплаб илмий назариялар Европада пайдо

бўлади. Чунки уларда асосан илмий назарияларни яратишга, мавжудларини тўлдиришга эътибор қаратилади. Тадқиқотнинг амалий аҳамияти ҳақида ҳеч ким сўрамайди, ишингизда бўлса яхши — бу тарафи ҳам бор экан, деб эътироф этишади. Илмий-методологик назарий асос энг муҳим фактор сифатида баҳоланади.



— Ўзбекистон олий таълим тизимида нималарни ўзгартириш керак, деб ҳисоблайсиз?

— Ўзбекистон олий таълим тизимида глобал тенденцияларга мослашишга ҳаракат кетмоқда. Университетларда Scopus ва Web of science базаларида индексланган журналларда мақола чиқариш мажбурий қилинаётгани ҳақида эшитдим, профессор-ўқитувчилардан ҳ-индекси каби параметрлар талаб қилинмоқда. Лекин мослашиш учун аввал салоҳият пайдо қилиш керак. Энг оддий — илмий мақола қандай ёзишни ҳам ўргатиш керак. Аввало, Европа илмий журналлари нашр қиладиган мақолаларнинг ёзиш услубини ўргатиб, малака пайдо қилиш керак. Бизда бу кўникма шаклланти-

рилмасдан, вазирлик ёки Олий аттестация комиссияси талаб қўймоқда. Шундан сўнг, профессор-ўқитувчи, тадқиқотчи турли “йиртқич” журналларга пул бериб тезликда мақола чиқаришга мажбур бўляпти. Журналларда мақола чиқаришда унинг амалий аҳамияти сўралмайди. Асосий талаб мақолада келтирилган илмий назария, методология, империк тадқиқотларга қаратилади. Назаримда, вазиятни реал баҳолаб, талаблар шунга мослаштирилиши кепак. Шу асосда докторантурага қабул қилиш имтиҳонлари, талаблари, босқичлари Европа талаблари асосида ўзгартирилиши лозим.

— Ўзбекистон олий таълим тизимида нималарни ўзгартириш керак, деб ҳисоблайсиз?

— Уларга ваколат бериш керак, кенгаш қарори таъсир кучига эга бўлиши лозим. Биринчи навбатда ректор юқоридан тайинланиши эмас, университет жамоаси томонидан сайланиши керак. Биргина мисол келтираман. Илмий раҳбарим университет ректори бўлиш учун танловдан ўтди. Яъни ректорликка бўш иш ўрни очилди, у ҳужжат топширди. Талабалардан олинган сўровнома асосида унинг фаолияти баҳоланди. Ректор университет ичидан ўсиб

чиқса, таълим муассасасидаги бор вазиятдан хабардор бўлади. Ишига масъулият билан ёндашади. У билади, агар университет манфаатларини ҳисобга олмаса, унга зид иш қилса ёки маҳаллийчиликка йўл қўйса кейинги сафар сайлана олмайди. Мана шу тизим ишласагина Жамоатчилик кенгашлари ҳақиқатдан ҳаракатга келади.

— *Мазмунли суҳбат учун раҳмат!*

Садоқат МАХСУМОВА,
суҳбатлашди



Суҳбат видеосини кўриш учун
QR кодни сканер қилинг!



ТАЪЛИМ — ТАРАҚҚИЁТНИ ҲАРАКАТЛАНТИРУВЧИ АСОСИЙ КУЧ



Фурқат ШАРИПОВ,
Шарқий Англия университети
Таълим соҳасини ўрганиш
институти докторанти

Глобал миқёсдаги мураккаб ижтимоий, иқтисодий ва атроф-муҳит муаммоларини ҳал этилишида олий таълимнинг ўрни беқиёс.

Шу боисдан ҳам Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ)нинг инсоният ҳаёт тарзини яхшилаш ва турмуш фаровонлигини оширишга, адолатли ва барқарор жамият қуришга қаратилган Барқарор ривожланиш мақсадлари (БРМ, инглиз тилида *Sustainable Development Goals*) деб номланган глобал дастурни амалга оширишда ҳам олий таълим асосий ўрин эгаллаб келади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонида 2015 йилда қабул қилинган мазкур “Дунёни ўзгартириш: 2030 йилгача Барқарор ривожланиш чора-тадбирлари” (инглиз тилида *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*) деб номланган глобал дастур, дунё ҳамжамиятининг асосий йўналишларини белгилаб берди. Дастур ўз ичига 17 та кенг қамровли мақсад, 169 та вазифаларини қамраб олган. У иқтисодий ўсиш, ижтимоий ривожланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилишга доир камчиликлар ҳамда муаммоларни ҳал этишга қаратилган чора-тадбирлар режасидир.



Хусусан:

1. Қашшоқликка барҳам бериш.
2. Очарчиликни тугатиш (шу тартибда саналса яхши)
3. Барчанинг саломатлиги ва фаровонлигини таъминлаш.
4. Барча учун сифатли таълимни таъминлаш.
5. Гендер тенглигига эришиш.
6. Тоза сув ва санитария ҳолатини таъминлаш.
7. Арзон ва тоза энергия билан таъминлаш.
8. Муносиб меҳнат ва барқарор иқтисодий ўсишни рағбатлантириш.
9. Инновацияга асосланган мустаҳкам ва барқарор саноат ҳамда инфратузилмани яратиш.
10. Тенгсизликларни камайтириш.
11. Барқарор шаҳарлар ва жамоаларни яратиш.
12. Барқарор истеъмол ва ишлаб чиқаришни таъминлаш.
13. Иқлим муаммоларига чораларни кўриш.
14. Сув остидаги ҳаётни ҳимоя қилиш ва унинг захираларидан унумли фойдаланишни таъминлаш.
15. Қуруқликдаги ҳаётни ҳимоя қилиш ва унинг захираларидан унумли фойдаланишни таъминлаш.
16. Тинчлик, адолат ва инклюзив институтларни қўллаб-қувватлаш
17. Барқарор ривожланиш учун глобал ҳамкорликни мустаҳкамлаш.

Барқарор ривожланиш мақсадларининг ўзига хос яна бир аҳамияти шундаки, барча мақсадлар интеграциялашган – бир-бири билан боғлиқ. Бу глобал муаммоларнинг мураккаблиги ва бир мақсаднинг бошқасига таъсирий боғлиқлигини акс эттиради. Аксарият мақсадлар бир-бирига бевосита ёки билвосита таъсир қилиб, бир соҳадаги тараққиёт бошқа соҳалардаги натижаларга ижобий таъсир кўрсатиш хусусиятига эга. Барқарор ри-

вожланишнинг тўртинчи мақсади: “Барчани қамраб олувчи, тенг ҳуқуқли ҳамда сифатли таълимни таъминлаш ва барча учун узлуксиз таълим олиш имкониятини кенгайтириш” деб юритилади. Бу мақсад ўз ичига 10 та вазифани олган бўлиб, барча ёшдаги шахсларнинг таълим эҳтиёжларини қондириш ва таълим олишда тенглик ва сифатни кафолатлашни назарда тутди. Одатда “Сифатли таълим” номи билан аталадиган ушбу мақсад, таълимнинг



барча босқичларида ўқувчи-талабаларга давлат ҳамда жамиятнинг умумий ривожига ҳисса қўша оладиган билим, кўникма ва малакаларни ўқитишни мужассам этган сифатли таълимни назарда тутди.

Таълим умумий тараққиётни ҳаракатлантирувчи куч деб кўплаб тадқиқотларда эътироф этилган бўлиб, жамиятнинг ҳар тарафлама ривожланишида самарадорликка эришиш учун сезиларли ҳисса қўша оладиган омилдир.

Барқарорлик ёки барқарор ривожланиш — бу кенг қамровли концепция бўлиб, ижтимоий, иқтисодий, маданий ва экологик соҳаларни қамраб олган бир нечта глобал муаммолар олдида қашшоқликни камайтириш, сайёрамизни ҳимоя қилиш, тинчлик ва хавфсизликни таъминлашга қаратилган муҳим асос сифатида пайдо бўлган (Филҳо ва бошқалар, 1996). Барқарор

ривожланишнинг пайдо бўлиши 1980 йилларнинг охирида Бутунжаҳон атроф-муҳит ва ривожланиш комиссияси томонидан “Бизнинг умумий келажагимиз” номли ҳисобот ҳужжатида қўлланилган бўлиб, ушбу ғоянинг асосий ва қисқа моҳияти “келажак авлодларнинг эҳтиёжларини қондириш қобилиятига путур етказмасдан, бугунги кун эҳтиёжларимизга жавоб берадиган ривожланиш” дастури деб кўрилган. 1990 йилларнинг ўрталаридан бошлаб олий таълим муассасаларида илмий саъй-ҳаракатлар ривожланишнинг етакчи тамойили ва ёндашуви сифатида Барқарор ривожланиш концепциясига эътибор бера бошлаган (Филҳо ва бошқалар, 1996). Ўшандан бери университетларнинг барқарор ривожланишга қўшган ҳиссаси ҳақидаги эътирофлар сезиларли даражада ошди ва бу илмий йўналишда алоҳида

бир соҳа сифатида ажралиб чиқа бошлади. Ҳар йили барқарор ривожланишнинг турли жиҳатлари бўйича юзлаб илмий мақолалар нашр этилади, бу эса академик доираларда барқарорлик амалиётларига бўлган қизиқишнинг ўсиб бораётганини кўрсатади. Бундан ташқари, дунёнинг кўплаб олий таълим муассасаларида академик бўлимлар ва йўналишлар барқарорликка эътибор қаратиб, муассасалар доирасида махсус барқарорлик марказлари ва бу йўналишда тадқиқот ташаббуслари ташкил этиб келинмоқда. Бундай манзара ОТМларнинг глобал барқарор ривожланиш ҳаракатидаги етакчи ўрнини мустаҳкамланишига хизмат қилади.

Олий таълим, бошқа таълим босқичлари каби, ўқувчи талабаларни чуқурроқ билимларга, шу жумладан, барқарорликни

таъминлаш учун зарур бўлган тушунча ва кўникмаларни ўқитишга қаратилган таълим тизимининг энг юқори поғонасини ифодалайди (Энсин, 2017). Олий таълим ва кенгроқ ижтимоий, иқтисодий ҳамда экологик масалалар ўртасида мураккаб боғлиқлик мавжуд бўлиб, у инсониятнинг интеллектуал ва ахлоқий ўсишини таъминлашда муҳим роль ўйнайди (Гоуг ва Скотт, 2007). Олий ўқув билим юртлари битирувчиларга нафақат илмий даражалар бериш билан чекланади, балки уларни жамиятнинг ривожланишида ҳисса қўшувчи энг муҳим кўникмаларини оширишни таъминлайди (Адомсент ва Микелсен, 2006). Олий таълим узлуксиз таълимнинг якуний босқичи сифатида талабаларнинг кенг қамровли ва чуқурроқ таълим оладиган платформа бўлиб хизмат қилади ва та-



лабалар ушбу босқични тугатгандан сўнг, ўзларининг касбий фаолиятлари орқали барқарор ривожланишга бевосита ҳисса қўшувчи шахсларга айланадилар (Ҳажир ва бошқалар, 2015).

Олий таълим муассасалари барқарор давлат ва жамиятни қуриш учун керакли кўникмаларни таъминлашда асосий роль ўйнаб, талабаларига таълим бериш ҳамда университет жойлашган ҳудуд ривожига хизмат қилиш учун ижтимоий масъулиятни зиммасига олади (Франко ва бошқалар, 2018). Европа давлатларида ҳам қадимдан университетлар маҳаллий жамият ривожини учун билим ўчоғи саналиб, унинг ижтимоий ва иқтисодий ўсишида илм, тажриба ва кўникмаларни жамоат вакилларига етказиб боришган (Микелсен, 2015). Ўзбекистонда ғарб давлатлари кўринишидаги университетлар қадимдан барпо этилган бўлма-са-да, Марказий Осиёдаги бошқа мамлакатлардан фарқли ўлароқ олий таълим кўринишига эга таълим муассасалари анъанасига эга бўлган (Рузиев ва Бурхонов, 2018). Бу борада мадрасалар ўрта мактабдан кейинги, юқори таълим таъминотчиси вазифасини бажарган, бошқа юртлардан олимларни ўз даргоҳларига ўқиш учун жалб этган. Юртимизда олий таълим шакли Европа андозасига асрнинг бошларида ўтишни бошлаган.

Сўнгги йилларда, БРМга эътибор кучайиб бораётганлиги сабабли, олий таълим муассасалари нафақат барқарор ривожланиш элементларини чуқурроқ ўрганиш, балки ўзларининг илмий ва ўқув амалиётларига жорий этиш ва шу билан

бирга таълим муассасаларининг кундалик саъй-ҳаракатлари орқали жамоатчиликни кенгроқ хабардор қилишни ҳам назарда тутди (Лозано ва бошқалар, 2015). Олий таълим муассасалари ўз ҳудудида барқарор ривожланишни амалга ошириш учун турли стратегияларни қўллайди. Хусусан, биринчидан, ўқитиш тадқиқот ва тарғибот ташаббуслари доирасида амалга оширилади. Бу борада кўплаб унсурлар мавжуд, шу жумладан, ОТМнинг институционал асоси доирасида унинг сиёсати ва миссияларига БРМни татбиқ қилиш, даргоҳнинг кундалик амалиётлари атроф-муҳитга зарар етказмасдан яшил бошқарувга ўтиши, БРМни ўз ичига олган таълим, тадқиқот, тарғибот ва ҳамкорлик ишларини олиб бориши, даргоҳ ҳузурида барқарор ривожланишга йўналтирилган ишчи гуруҳлар ташкил қилиш ҳамда бу борада баҳолаш ва ҳисобот ишларини юритишдир (Бони ва бошқалар, 2017). Кенгроқ миқёсда эса ОТМлар халқаро даражадаги рақобатбардош тадқиқотларда қатнашиши, грантлар ютиши, тадқиқот ва ишлаб чиқаришдан даромад олиши, бандлик имкониятларини таъминлаши, рақамлаштиришни қўллаши ҳамда маҳаллий ва глобал истиқболларни мувозанатлаш орқали барқарор ривожланишга сезиларли даражада ҳисса қўшади (Лозано ва бошқалар, 2015). Улар, шунингдек, йўналиш ва фанлараро тадқиқот олиб бориш орқали ҳам мукаммал барқарор ривожланишга эришишга ёрдам берадилар.

Барқарор ривожланиш узлуксиз таълим жараёни сифатида қабул қилинган



бўлса-да, бугунги кунда дунё миқёсида ОТМнинг аксарияти БРМ қайсидир кўринишини ташаббусларида намоён этади. Бунинг сабаби нафақат ОТМнинг ривожланишда тутган тарихий ўрни, балки ҳозирги кунда кўплаб халқаро университетлар рейтинглари ҳам Барқарор ривожланиш мақсадларини амалда қўллаш самараси бўйича мезонлар ишлаб чиққанлигидадир. Шу жумладан, нуфузли “Times Higher Education” ҳам ўзининг “Таъсир” деб номланган рейтинг мезонларини ҳам айнан БМТнинг Барқарор ривожланиш мақсадларига қаратган бўлиб, у ерда асосан университетларнинг белгиланган 17 та мақсад бўйича бажарган вазифалари ва уларнинг натижалари асосида баҳоланиб борилади (Зап, 2022). Шунини таъкидлаб ўтиш жоизки, илмий соҳаларда юқори натижаларга эришган ОТМлар асосан бу мезон бўйича пастроқ ёки ўта қуйи натижаларга эришган бўлиши ҳам мумкин. Лекин яқин келажақда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ҳозирги кундаги глобал муаммоларнинг миқёси ва даражасини ҳисобга олган ҳолда

ушбу мезонга қўйиладиган талабларни мустаҳкамлаш чораларини қўлламоқчи.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда ҳам барқарор ривожланиш мақсадлари йўлида бир қатор муҳим ташаббуслар амалга оширилган. Мамлакатимизда БРМ йўлида олиб борилаётган ислохотлар халқаро миқёсда тан олинаётгани эътиборни тортади. Ўзбекистоннинг барқарор ривожланишга оид амалга ошираётган ташаббуслари Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 77-сессияси доирасида тан олинган ва расмий ҳужжат сифатида нашр этилган. Бу ҳужжат БМТнинг олти расмий тилига таржима қилиниб, барча аъзо давлатларга ҳамда ташкилотнинг ихтисослашган идораларига юборилган, шунингдек, БМТнинг халқаро журналларида ва расмий ҳужжатлари базасида эълон қилинган. Ҳужжатда таъкидланишича, Ўзбекистон БРМларни амалда қўллаш бўйича фаол чора-тадбирларни давом эттириб, халқаро ҳамжамиятда ўзининг ижобий имижини мустаҳкамламоқда. Бу ёндашув мамлакатимизнинг барқарор ривожланиш соҳасидаги мажбуриятларини бажаришда қатъиятини ва етакчилигини кўрсатади.

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда олий таълим соҳасидаги катта ўзгаришлар ҳам барқарор ривожланиш концепцияси билан билвосита ёки 4-БРМ билан бевосита боғлиқдир. Масалан, таълим тизимини замонавий меҳнат бозори эҳтиёжларига мос равишда модернизация қилиш, сифатли олий таълимни таъминлаш, олий таълим бошқарувини яхшилаш ва хусусийлаштиришга ўтказиш, олий таълимни барча учун қулай ва очиқ қилиш ҳамда шу мақсадда олий таълим муассасаларининг сонини ошириш ва улардаги ўқув ўринларини кўпайтиришга қаратилган бир қатор тadbирлар БРМнинг бир нечта мақсадларини қамраб олади. Барқарор ривожланиш унсурларини ўз ичига олган ислохотлардан яна даромади олий таълим тўлов пулини

мустақил тўлашга етмайдиган шахслар учун давлат томонидан молиявий ёрдам кўрсатиш дастурлари ишлаб чиқирилиши, таълим сифатини оширишда замонавий ва маҳаллий шароитга мос янги ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш, олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини янгилаш каби ишлар киради. Шунингдек, замонавий ўқитиш технологиялари, масалан, масофавий таълимни жорий этиш орқали таълимни янада самарали ва қулай қилиш йўлида улкан қадамлар ташланиши, таълим муассасалари ўртасидаги ҳамкорликнинг кучайтирилиши ва халқаро илмий-тадқиқот лойиҳаларида иштирок этиш каби янги йўналишлар ҳам фаол ривожланиши ҳам БРМга эришишни таъминлайди.



Олий таълим тизимини такомиллаштириш борасида амалга ошираётган сиёсат таълимнинг сифатини юксалтириш, таълим стандартларини замонавий эҳтиёжларга мослашувини таъминлаш, таълим муассасаларининг моддий-техник имкониятларини янгилаш, ўқитиш методларини замонавийлаштириш ва халқаро ҳамкорликни кенгайтириш каби асосий йўналишларни ўз ичига олади. Бу сиёсатнинг амалий ифодаси сифатида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Президент фармони олий таълимнинг мазмунини сифат жиҳатидан янги даражага кўтариш, ижтимоий соҳа ва иқтисодиёт тармоқларининг барқарор ривожланишига ҳисса қўшувчи, меҳнат бозорида муваффақият қозона оладиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини йўлга қўйишга қаратилган.

Барқарор ривожланиш мақсадлари долзарблигини инобатга олган ҳолда Ўзбекистон олий таълим тизимини глобал мақсадлар билан чуқурроқ мувофиқлаштириш учун бошқа бир нечта стратегик тавсиялар мавжуд. Ушбу тавсиялар БРМ вазифаларини амалга ошириш, олий таълим самарадорлигини яхшилаш ва соҳанинг мамлакат умумий ривожланишига салмоқли ҳисса қўшишига хизмат қилади. Бу соҳада бажарилаётган ишларнинг кўламини инобатга олган ҳолда яна қуйидагиларни таъкидлаш мумкин:

1. Барқарор ривожланиш мақсадларини ўқув дастурларига интеграциялаш. Барча фанлар бўйича барқарор ривожланиш тамойилларини интеграциялаш учун ўқув дастурларини қайта кўриб чиқиш ва барқарор ривожланишни ўзида мужассам этган кенг қамровли ўқув дастурини ишлаб чиқиш. Бунда мутахассислигидан қатъи назар, барча талабалар эгаллашлари керак бўлган барқарор ривожланиш бўйича асосий компетенциялар аниқланади ва ўқув дарсларга киритилади. Ушбу компетенциялар тизимли ва ахлоқий фикрлаш, маданиятлараро тушуниш ҳамда атроф-муҳит ва ижтимоий муаммолар ҳақида танқидий фикрлаш қобилиятларни ўргатишни ўз ичига олиши мумкин. Буни амалга ошириш учун барқарор ривожланиш билан боғлиқ муаммоларини яхлит тушунишни таъминлаб, табиатшунослик, география, иқтисод, ижтимоий ва гуманитар ҳамда аниқ фанлардаги унсурларни бирлаштирган ҳолда фанлараро курсларни ишлаб чиқиш мумкин. Бундан ташқари, муҳандислик, бизнес, соғлиқни сақлаш ёки бошқа соҳаларда ўқиётган талабалар барқарор ривожланиш тамойиллари билан танишишларини таъминлаш учун барқарор ривожланишга йўналтирилган модулларни мавжуд курсларга интеграция қилса бўлади.

2. Профессор-ўқитувчилар таркибини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш. Профессор ва ўқитувчиларни барқарор ривожланиш ҳақидаги



тушунчаларни ўқитишга тайёрлаш учун уларни керакли билим ва кўникмалар билан таъминлаш мақсадида мос дастурларни яратиш ва уларга сармоя киритиш мумкин. Бу ўқитувчиларга барқарор ривожланиш тамойилларини ва уларни ўз ўқув дастурларига қандай киритишни тушунишга ёрдам берадиган семинарлар, тренинглар ва ресурсларни ўз ичига олади. Бу борада профессор-ўқитувчилар ўртасида илғор тажриба ва инновацион ўқитиш усуллари алаштириш учун платформа яратса бўлади. Бунинг онлайн портали ёки бевосита ўқитувчиларни даргоҳ ҳудудида ўқитиш орқали амалга оширишни осонлаштириш мумкин. Бу академик бўлимлар ўртасидаги

ҳамкорликни рағбатлантиришни талаб этади ва бундай ҳамкорлик ўз ўрнида барқарор ривожланиш билан боғлиқ мураккаб муаммоларни ҳал қилувчи инновацион, фанлараро курсларнинг ривожланишига олиб келиши мумкин.

3. Ҳамкорлик лойиҳаларига асосланган таълим. Талабаларга реал дунёдаги барқарорлик муаммолари билан шуғулланиш имконини берувчи ҳамкорлик лойиҳасига асосланган таълимга урғу бериш керак. Ушбу ёндашув фаол ўрганишни рағбатлантиради ва талабаларга назарий билимларни амалий масалаларда қўллаш имконини беради. Бундай лойиҳалар маҳаллий ҳамжамият,

давлат идоралари ва саноат корхоналари билан ҳамкорликларни ўз ичига олиши мумкин. Ушбу лойиҳалар барқарор бизнес моделларини ишлаб чиқишдан тортиб энергия тежайдиган биноларни лойиҳалаш ёки атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича хабардорликни оширадиган дастурларга қаратилган бўлиши мумкин.

Бундан ташқари, ҳамкорликлар ўқув дастурларини меҳнат бозори эҳтиёжларига, айниқса, яшил ва барқарор секторларга мослаштириш учун олий таълим муассасалари ва саноат ўртасида яқинроқ алоқаларни ривожлантиришга ҳам қаратилиши мумкин. Ташаббуслар стажировкалар, ҳамкорликдаги таълим дастурлари ва саноат томонидан ҳомийлик қилинадиган тадқиқот лойиҳаларини ўз ичига олиши мумкин. Бундай ҳамкорлик амалиётлари нафақат талабаларнинг ўқув тажрибасини оширибгина қолмай, балки давлат ва жамиятда умумбарқарор ечимларга олиб келадиган ҳамкорликни ҳам ривожлантиради.

1. Ўқитишда кенг технологияларни татбиқ қилиш

Барқарор ривожланишни ўқитиш ва ўрганишни яхшилаш учун рақамли технологиядан фойдаланиш мумкин. Бунда онлайн платформалар яратиш жаҳон амалиётида қўлланиладиган технологик воситаларни маҳаллий шароитга мослаштириб, мураккаб барқарорлик масалаларини ўрганиш учун интерактив ва қизиқарли усулларни таклиф қилиш мумкин. Мисол тариқасида атроф-муҳит муаммоларини яқинроқ ўрганиш учун виртуал оламда

фойдаланиш мумкин. Бунда талабаларга турли барқарор ривожланиш стратегиялари билан тажриба ўтказишга имкон берувчи онлайн платформалар ишлаб чиқилади ёки амалдаги восита қўлланилади. Булар инсонларнинг кундалик ҳаракатларининг атроф-муҳит ва жамиятга таъсирини ўрганиш учун маълумотларни таҳлил қилиш ва амалдаги тажрибани яхшилаш учун фикр билдириш воситаларига қаратилиш мумкин. Бу усул нафақат барқарорлик ривожланиш билан боғлиқ муаммоларини маҳаллий даражада муҳокама қилишга имкон беради, балки талабаларни бутун дунёдаги тенгдошлари билан боғлаб, глобал босқичдаги масалаларни биргаликда ўрганишни осонлаштиради.

2. Талабаларни баҳолаш

Талабаларнинг барқарор ривожланиш борасидаги тушунчалари ва малакаларини ўлчайдиган янги баҳолаш усулларини ишлаб чиқиш. Анъанавий имтиҳонлар талабаларнинг барқарор ривожланиш ҳақидаги билимларини мураккаб, реал шароитларда қўллаш қобилиятини тўлиқ қамраб олмаслиги мумкин. Бу тавсияга мисол сифатида мавжуд халқаро ва маҳаллий лойиҳа ҳисоботлари, тақдимотлар ҳамда мақолаларни акс эттирувчи баҳолаш усулларида фойдаланиш мумкин. Бу усул талабаларнинг кўникма ва тушунчаларини тўлиқроқ англаш имконини беради. Барқарор ривожланишни баҳолаш усулини ўқув дастурларига интеграция қилиш орқали Ўзбекистондаги олий таълим муассасалари мамлакатда кенг инновациялар ва

барқарорликни таъминлаб, дунёнинг энг долзарб муаммоларига дош беришга тайёр бўлган етакчиларнинг янги авлодини тайёрлашга улкан ҳисса қўшиши мумкин.

3. Олий таълим муассасасида БРМ амалиётини рағбатлантириш

Бу тавсия бир нечта амалиётларни ўз ичига олиши мумкин бўлиб, талабаларга ОТМ миқёсида кенг қамровли барқарор ривожланиш амалларини тушунтириш ва институционал барқарор сиёсатини олиб боришни назарда тутди. ОТМ миқёсида ушбу сиёсат энергиядан унумли фойдаланиш, сувни тежаш, чиқиндиларни камайтириш ва қайта ишлаш ҳамда атроф-муҳитни ҳимоя қилишда ОТМнинг ролига қаратилган бўлиши мумкин. Мисол тариқасида “Яшил даргоҳ” концепциясига қаратилган ташаббусларни ОТМда яратиш мумкин. Буларга ҳудудда чиқиндиларни ажратиш қутилари жорий этиш ва чиқиндиларни камайтириш муҳимлиги ҳақида тушунтириш кампанияларини ўтказиш, энергия самарадорлигини ошириш, қайта тикланадиган энергия манбалари соҳасида илмий ва амалий тадқиқотлар олиб бориш, энергияни тежаш имкониятларини аниқлаш ва қуёш панеллари каби қайта тикланадиган энергия манбаларига ўтиш, сувни тежаш чоралари қўллаш, жумладан, ёмғир сувини йиғиш тизимларини амалга ошириш ва яшил майдонларни ривожлантириш орқали биологик хилма-хилликни тарғиб қилиш ҳамда талабалар ва ходимлар учун дам олиш жойларини

таъминлашда яшил майдонлар ва жамоат боғларини ривожлантириш.

Бундай тажриба дунёнинг кўплаб ОТМларида мавжуд бўлиб, барқарор ривожланиш ташаббусларини ишлаб чиқиш, назорат қилиш ва ҳисобот бериш учун ОТМ миқёсида махсус ташкил этилган идора ёки қўмитасининг ёрдами орқали амалга оширилади. Ушбу орган, шунингдек, талабалар ва профессор-ўқитувчилар ташаббуслари учун алоқа нуқтаси бўлиб хизмат қилиши мумкин, бу эса институтнинг умумий барқарорлик мақсадларига мувофиқлигини таъминлайди. Албатта ОТМ қошида алоҳида бўлим ёки қўмита яратиш қўшимча сармоя талаб қилади, шунинг учун дастлабки босқичда бундай тажрибани йўлга қўйиш учун кўнгилли талабалар ёрдамига таяниш мумкин.

4. Барқарор ривожланиш учун тадқиқот ва инновацияларни рағбатлантириш

ОТМлар таркибида Ўзбекистон, Марказий Осиё ёки кенгроқ глобал контекстга тааллуқли барқарор ривожланиш масалаларига эътибор қаратадиган тадқиқот марказлари ёки институтларини яратиш. Ушбу марказлар қайта тикланадиган энергия, сув ресурсларини бошқариш, барқарор қишлоқ хўжалиги ёки иқлим ўзгаришини ўрганиш ва бундай шароитга мослашиш каби соҳаларда ихтисослашган бўлиши мумкин. Ундан ташқари бундай марказлар ижтимоий соҳага тааллуқли масалаларни ўрганишни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

INTEGRATION

Ушбу марказларни ташкил этиш учун давлат ва халқаро грантлар, миллий ва глобал шериклик ҳамда хусусий сектор ҳамкорлиги орқали молиялаштирилиши мумкин. Тадқиқотчиларнинг фанлараро гуруҳларини, жумладан, нафақат академикларни, балки тегишли соҳалар ва жамоалардан амалиётчиларни ҳам жалб қилиш марказ самарасини оширади. Бундай амалиёт ўз ўрнида илғор тадқиқотлар учун имкониятлар ҳамда ресурсларни таклиф қилиши ва турли соҳаларда ҳамкорликни ривожлантириши мумкин. Дастлабки босқичда юқорида таъкидланган ОТМ ҳудудидаги самарали амалиётлар ҳақида илмий тадқиқотлар чоп этилиши мумкин. ОТМ ҳамда БРМ ўртасидаги муносабат доирасидаги мавжуд илмий мақолаларнинг кўплари маълум бир университетнинг барқарор ривожланиш билан боғлиқ тажрибаси ва уни ёритишга қаратилган.

Бундан ташқари барқарор ривожланиш устида ишлайдиган тадқиқотчилар ўртасидаги муносабатларни ривожлантириш учун илмий конференциялар, семинарлар ва тренинглар ташкил қилиш ёки халқаро шериклик шартномалари асосида уларни хорижий конференцияларга юбориш мумкин. Бутун дунё бўйлаб

барқарор ривожланиш унсурларини муҳассамлаштирган университетлар, илмий муассасалар ва ташкилотлар кўп ва улар доим расмий ҳамкорликни йўлга қўйишга очикдир. Фаол алоқа каналларини қўллаб-қувватлаш ва тадқиқот натижаларини кенг омма билан баҳам кўриш учун рақамли платформалар ва ижтимоий тармоқдан фойдаланиш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, олий таълимнинг глобал миқёсдаги мураккаб ижтимоий, иқтисодий ва атроф-муҳит муаммоларини ҳал қилишдаги роли, шубҳасиз, бекиёсдир. Ушбу муассасалар, нафақат билим бериш ва илмий тадқиқотлар олиб бориш орқали, балки ўзларининг барқарор ривожланишга қаратилган саъй-ҳаракатлари ва жамоатчилик билан алоқалари орқали ҳам жамиятнинг турли қатламларига ижобий таъсир кўрсатмоқдалар. Бу борада олий таълим муассасалари томонидан амалга оширилаётган ҳар бир ташаббус, глобал ва барқарор ривожланиш мақсадларга эришиш учун зарур бўлган кенг кўламли ҳамкорлик ва интеграциялашув жараёнининг ажралмас қисми ҳисобланади. Шу билан бирга, олий таълим тизимининг мазкур глобал дастурлар доирасидаги фаолияти, келажак авлодлар учун яхшироқ дунё яра-

тиш ва барча учун адолатли ҳамда барқарор жамият қуришга хизмат қилади.

Юртимиздаги олий таълим муассасалари юқорида келтирилган тавсияларни амалга ошириши орқали талабалар ва кенг жамоатчиликка сифатли хизмат кўрсатиши билан бир қаторда барқарор ривожланишга сезиларли ҳисса қўшиш мумкин. Ушбу ташаббуслар нафақат ОТМ фаолиятининг

барқарор ривожланишга қўшадиган ҳиссасини оширади, балки талабалар учун БРМ амалий тарзда ўрганиши учун лаборатория бўлиб хизмат қилади. Ушбу тавсияларни амалга ошириш олий таълим билан боғлиқ барча манфаатдор томонларнинг биргаликдаги саъй-ҳаракатларини талаб қилади ва бу ўз ўрнида мамлакатимизнинг умумий ривожланишига сезиларли ҳисса қўшади.

Фойдаланилган манбалар рўйхати:

1. Adomssent, M., & Michelsen, G. (2006). German Academia heading for sustainability? Reflections on policy and practice in teaching, research and institutional innovations. *Environmental education research*, 12(1), 85-99.
2. Boni, A., Lopez-Fogues, A., & Walker, M. (2016). Higher education and the post-2015 agenda: A contribution from the human development approach. *Journal of Global Ethics*, 12(1), 17-28.
3. Ensign, M. (2017). Let's train 'Extension Agents' for the 21st century. *Chronicle of Higher Education*. <http://www.chronicle.com/article/Let-s-Train-Extension/240664>.
4. Franco, I., Saito, O., Vaughter, P., Whereat, J., Kanie, N., & Takemoto, K. (2019). Higher education for sustainable development: Actioning the global goals in policy, curriculum and practice. *Sustainability Science*, 14(6), 1621-1642.
5. Hajer, M., Nilsson, M., Raworth, K., Bakker, P., Berkhout, F., De Boer, Y., ... & Kok, M. (2015). Beyond cockpit-ism: Four insights to enhance the transformative potential of the sustainable development goals. *Sustainability*, 7(2), 1651-1660.
6. Leal Filho, W., MacDermott, F., & Padgham, J. (Eds.). (1996). *Implementing sustainable development at university level: a manual of good practice*. European Research and Training Centre on Environmental Education.
7. Lozano, R., Ceulemans, K., Alonso-Almeida, M., Huisinigh, D., Lozano, F. J., Waas, T., ... & Hugé, J. (2015). A review of commitment and implementation of sustainable development in higher education: results from a worldwide survey. *Journal of cleaner production*, 108, 1-18.
8. Michelsen, G. (2015). Policy, politics and polity in higher education for sustainable development. In *Routledge handbook of higher education for sustainable development* (pp. 40-55). Routledge.
9. Ruziev, K., & Burkhanov, U. (2016). Higher education reforms in Uzbekistan: Expanding vocational education at the expense of higher education. *Higher Education in Russia and Beyond*, 2(8), 14-15.
10. Sachs, J. D. (2012). From millennium development goals to sustainable development goals. *The lancet*, 379(9832), 2206-2211.
11. Scott, W., & Gough, S. (2007). Universities and sustainable development: The necessity for barriers to change. *Perspectives*, 11(4), 107-115.
12. Zapp, M. (2022). Universities, Sustainable Development and the 'Knowledge Turn' in Global Governance—Causes, Mechanisms and Risks. In *Geopolitical Transformations in Higher Education: Imagining, Fabricating and Contesting Innovation* (pp. 143-161). Cham: Springer International Publishing.

“Ўзбекистонда олий таълим” журнали олий таълим ислохотларига бағишланган туркум суҳбатларни давом эттиради. Бугунги суҳбатдошимиз – Халқаро Ислом академияси доценти, юридик фанлар номзоди, бир нечта халқаро таълим ва тадқиқотчилик лойиҳалари координатори, АҚШнинг Фульбрайт олимлар алмашинуви дастури доирасида Калифорния университети (University of the Pacific)да муддатли илмий фаолият юритиб қайтган ҳамюртимиз Ҳайдарали Юнусов.



Ҳайдарали ЮНУСОВ,

Халқаро Ислом академияси доценти,
юридик фанлар номзоди, бир нечта
халқаро таълим ва тадқиқотчилик
лоyiҳалари координатори

“80 ДАҚИҚА”: ИНҚИРОЗЛАРДАН ОМОН ҚОЛГАН СТЕНФОРД, ОКСФОРДНИНГ БУХОРО ДАРСХОНАСИ...

- Устоз суҳбатимизни олий таълимнинг давлат ва жамият ҳаётидаги, ва умуман, ижтимоий ҳаётимиздаги ўрни ҳақидаги мулоҳазадан бошласак. Ҳозирги янги технологияларга асосланган ривожланишнинг тўртинчи саноат босқичи ва ундан кейинги даврда таълимнинг роли қандай бўлади?

— Таълимнинг давлат ва жамият ҳаётида тутган роли ҳақида узоқ гапиришнинг ҳожати йўқ, деб ўйлайман. Бу хусусда давлат ва жамоат арбоблари, илм-фан намояндалари ва, ҳатто, оддий одамлар ҳам яқдил ва тугал хулосага келиб бўлишган: таълим нафақат давлат ёки жамият, балки оддий инсондан тортиб бу-

тун бошли миллат ва халқлар тақдирига бевосита дахлдор бўлган, уларнинг бугуни ва истиқболини белгилайдиган омилга айланиб улгурган. Бугунги кунда келажак, истиқбол ва таълим бир маънони англатувчи синоним сўзлардир. Истиқболни таълимсиз қуриб бўлмайди. Агар у ёки бу мамлакат ҳозирда ва келгусида би-

рор иқтисодий ва ижтимоий инқироз ёки бошқа турдаги таназзулга юз тутса, бу таълимнинг инқироzi ёки таълим инқирозининг махсули сифатида қаралади. Таълим таназзули барча турдаги инқирозларни ўз ортидан эргаштириб келади. Бунга заррача шубҳа йўқ. Келинг, яқин ўтмишда илғор ғарб давлатларида содир бўлган 2008-2009 йиллардаги халқаро молиявий инқирозни олайлик. Европа давлатларининг етакчи сиёсатчилари ва жамоат арбоблари мазкур инқирознинг сабабларидан бири сифатида таълим сифатининг сусайганлигини таъкидлаган эди. Тасаввур қилинг, биз ҳавас қиладиган Европа таълим тизими бугунги тараққиёт талабларига номуносибликда айбланмоқда. Шундай экан, эндигина ривожланиб бораётган давлатларда таълимнинг аҳамиятини таъкидлаш, ортиқча. Барча турдаги ва босқичдаги таълим, аynикса, олий таълим тақдирига бефарқлик миллат истиқболининг кушандаси, десак бўлади.

Илғор давлатларда олий таълим муассасалари ижтимоий маънавий-маърифий, сиёсий ва ҳуқуқий савияни юксалтирадиган, ўзининг стартаплари билан,

хатто, иқтисодни олдинга етаклайдиган локомотив-драйверларга айланиб бўлган. Айни пайтда, университетларнинг ўзи ҳам катта молиявий салоҳиятга эга жўжалик юритувчи субъектлар ҳисобланади. Мисол ўрнида, АҚШдаги Ҳарвард университетининг молиявий активлари қарийб 36 миллиард АҚШ долларини ташкил қилади (Ўзбекистоннинг бир йиллик ташқи савдо айланмаси – 40 миллиард доллар атрофида), йиллик кирими эса 5,2 млрд. долларга тенг. Йел ва Техас университетларининг фонди эса, мос равишда, 30 ва 27 млрд. доллар. АҚШ иқтисодига ҳар йили ўртача 45 млрд. долларга яқин фойда олиб кирувчи бир миллиондан ортиқ хорижлик талабалар ҳам олийгоҳлар бюджетини шакллантиришда салмоқли роль ўйнайди. Биргина Техас университетининг ўзида бир вақтда 236 минг нафар талаба таҳсил олади. Бундай олийгоҳларни “давлат ичидаги давлат” деса ҳам бўлади. Олий таълим келажакда мана шундай “давлат-чалар” ва “ақл марказлари” учун макон яратади, айни пайтда, унинг ўзи халқ хўжалигидаги етакчи саноат соҳаси – таълим индустриясига айланиб боради.



— Мамлакатимиз олий таълим тизимида кенг жабҳали ислоҳотлар амалга оширилмоқда, чуқур ўзгаришлар юз бермоқда. Сиз бу ўзгаришлар ёки ислоҳотлар, уларнинг ҳозирги ҳолати ҳамда натижалари ҳақида қандай фикрдасиз? Кўп йиллик хорижий тажрибаларингизга асосланган ҳолда бу борада нималар қилиниши лозим, деб ҳисоблайсиз ва қандай таклиф ва тавсияларни илгари сурасиз?

— Тан олиш керакки, сўнгги йилларда олий таълим соҳасида кўплаб ижобий ўзгаришларни кўришимиз мумкин ва уларни мамлакатимиздаги кўламдор ислоҳотларнинг бир қисми сифатида талқин этишга асослар бор. Бироқ барча ўзгаришлар ҳам ислоҳотни англатмайди. Ислоҳ қилиш дегани айнан ишламай турган мурватни ҳаракатга келтириш, заиф ҳалқани қувватлантириш демакдир. Ва, албатта, мазкур ўзгаришлар ислоҳий амалиёт сифатида аниқ кутиладиган натижага қаратилмоғи ҳамда уни тақдим этмоғи лозим. Акс ҳолда, олий таълим тизими натижасиз тажриба майдонига айланиб қолиши мумкин.

Ўзбекистонда таълим соҳасидаги ислоҳотлар анча кеч бошлангани унинг долзарблигини кучайтиради. Бир томондан, олий таълим олиш салоҳиятига эга салмоқли ёшлар авлоди бой берилди, кўплаб ёшлар олий таълим илинжида ўзга юртларда сарсон бўлдилар, иккинчидан, юқори малакали педагог кадрлар олий таълим соҳасини тарк этишди. Афсуски юқорида таъкидланганидек, олий таълим соҳасидаги ҳар қандай йўқотиш миллат келажаги йўлидаги катта бой беришдир.

Ислоҳотларнинг бугунги ҳолати-

га келсак, бу ислоҳотларни, албатта, олқишлаш керак, уларнинг тагида катта меҳнат турибди. Шу билан бирга, назаримда, ислоҳотлар ёки ислоҳотчиликдаги услубий-методологик бўшлиқни янада тўлдириш лозим. Чунки ислоҳотларни қаерда бошлаб, қаерда тугатиш керак, ислоҳ қилиниши керак бўлган ўринлар кетма-кетлиги ва уйғунлиги, ўзгаришларни ислоҳотларга айлантириш механизми, заиф ҳужайраларни аниқлаш ва керакли малҳамни суртиш, ўзгаришларнинг бумеранг таъсирини баҳолаш меъёрлари ва ҳоказо саволларнинг мавҳум жиҳатлари кўзга ташланмоқда. Муаммолар орасидан тизимли муаммоларни ажратиб олиш ва уларга тизимли ечимлар тақдим этиш талаб этилмоқда. Шу ўринда, мазкур ҳолатларга жавобан Ўзбекистонда олий таълим муаммолари ва истиқболини тадқиқ этишга йўналтирилган мустақил давлат ёки нодавлат тузилма – Олий таълим муаммолари тадқиқотлари институтлари фаолиятини жонлантиришни таклиф қилиш мумкин. Мазкур илмий-тадқиқот муассасаси, тизимли тадқиқотлар натижаси ўлароқ, олий таълимнинг туб муаммоларини ечиш ва истиқболини белгилашдек стратегик вазифани бажаради. Тизимли ва стратегик

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИСТИҚБОЛЛАРИ

ёндашувсиз, илмий ҳисоб-китобларсиз Ўзбекистонда олий таълимни илғор марраларга олиб чиқиб бўлмайди.

Айни дамда, оммавий-ахборот воситаларида олий таълим ислохотлари ҳақида гап кетганда олийгоҳларнинг академик эркинлиги, молиявий мустақиллиги, модул-кредит тизимини жорий этиш, бошқарувни оптималлаштириш, талабалар стипендияси хусусида кўпроқ сўз юритилмоқда. Бу яхши, бироқ, буларнинг барчаси пировард мақсад – олий таълим сифатини оширишнинг ташкилий-маиший масалалари ва воситалари, холос. Мен эса, олий таълим сифати ва тақдири бизнинг шароитимиздаги 80 дақиқалик аудитория машғулотининг сифатига боғлиқ деган бўлардим. Ҳа, шундай! Илм-фан тараққиёти ва миллат истиқболи 80 дақиқалик

аудитория машғулотида, аудитория оstonасидан, устоз ва шогирд мулоқотидан, илм берувчи ва олувчининг маърифий суҳбатидан бошланади. Шу боис, аудитория машғулотининг сифати, ёки рамзий маънодаги, “80 дақиқа” платформаси олий таълим ислохоти марказида туриши лозим. Таълим бериш услуги, стратегияси, тактикаси ва техник жиҳозлари таъминоти биринчи ўринда эътибор остида турмоғи шарт. Қисқа қилиб айтганда, таълим ислохотларида шакл ва воситаларга эмас, сифатнинг туб марказида ётувчи мазмун ва моҳиятга кўпроқ эътибор қаратилиши мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек, ўқитувчи устоз-мураббийнинг мақомини ошириб боришни долзарб масала, деб ҳисоблайман. Бу жараён бирор муддат тўхтамаслиги лозим. Уларнинг



олиймақом нуфузи одатий ҳолга айланиши керак. Бу соҳада, айниқса, моддий таъминот ва рағбатлантириш маъносида анча сезиларли ижобий қадамлар ташланди. Бироқ, бу қадамлар муаммони ҳал қиладиган даражада етарли эмас. Ўқитувчининг иш юкламаси билан боғлиқ бошқа масалалар ҳали-замон ўз ечимини кутиб турибди.

Кутубхоналар фонди ва хизматини ташкил этиш олий таълим ислохотларининг энг эътиборли жабҳаларидан бири бўлиши зарур. Ўзбекистондаги бир нечта нуфузли университетларда таннархи осмон қадар сузиш ҳавзалари, теннис кортлари, мажлисхоналар бисёр, лекин ўқувчини ўзига ром этадиган муҳташам кутубхоналар мавжуд эмас. “Муҳташам” деганда, 24 соат очик, ўз-ўзига хизмат кўрсатиш тамойилида узлуксиз ишлайдиган ҳамда ноёб китоблар фондига эга мажмуа назарда тутилмоқда. Кутубхона фонди ва хизматини ривожлантиришнинг аҳамияти шундаки, келажакдаги олий таълим мустақил таълим олиш тамойили ва шаклига асосланади. Жаҳон таълим тизими шу йўлдан кетмоқда. Келажакдаги талаба “ўзини ўзи яратадиган” (инглиз тилида “self-made”) талабадир.

Бунинг учун унга тўғри йўл кўрсатадиган устоз ҳамда замон ва макон стандартларига мос қулай кутубхона керак бўлади. Республикаларимизнинг йирик шаҳарларида университетлараро интеграциялашган ва очик маълумотлар базаси билан таъминланган кутубхоналар барпо этиш фурсати аллақачон етиб келган.

Олий таълим соҳасида Ўзбекистонда жуда катта салоҳият ва хизматлар бозори мавжуд. Олий таълимга талабгорлар сони ўта юқори бўлган ҳолда олий таълим муассасалари томонидан ёшларни қамраб олиш даражаси анча паст. Бугунги кунда Ўзбекистонда мактаб битирувчиларнинг ҳар 5 тасидан бир ёки икки нафаригина олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилинади (Масалан, АҚШда, аксинча, битирувчиларнинг ҳар 5 тадан биттасигина олий таълимдан четда қолади, қолган 4 тасини олий таълим қамраб олади). Ўқишга кира олмай олий таълимдан ташқарида қолаётган, лекин таълим олиш илминда бўлган салоҳиятли ёшлар сони кейинги йиллар ҳисобидан янада кўпайиб, кумулятив тарзда “қалинлашиб” бораётган қатламни ҳосил қилмоқда.

— Мавҳумликдан аниқроқ рақамларга кўчсак, бугун нуфузи 40 млн.га яқинлашаётган Ўзбекистон учун нечта олий таълим муассасасига зарурат бор?

— Тахминимча, республикамиз бўйлаб ўртача катталиқдаги 500 тача олий таълим муассасалари – университет ва институтлар фаолият кўрсатиши учун

бўш майдон мавжуд. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда ОТМлар сони – 224 та, хорижий ОТМлар ва уларнинг филиаллари билан биргаликда жами – 180 тага яқин



ТАҚҚОСЛАШ УЧУН ЭЪТИБОР БЕРИНГ:

АҚШда – тарқоқлашган 4300 та университет ва коллежлар (талабалар сони – 20 млн.), Германияда – марказлашган 400 та университет (талабалар сони – 2,7 млн.), Буюк Британияда – марказлашган 150 та университет (талабалар сони – 2,4 млн.), Францияда – денгизорти ҳудудлари билан ҳисоблаганда марказлашган 100 та университет (талабалар сони – 2,7 млн.), Россия Федерациясида – аралаш (тарқоқ ва марказлашган) 766 та (талабалар сони – 4,3 млн.), Украинада – аралаш 800 та, шундан давлат рўйхатидан ўтганлари 652 та (талабалар сони – 1,6 млн.), Қозоғистонда – 130 та (талабалар сони – 600 минг), Қирғизистонда – 56 та (талабалар сони – 225 мингта) олий таълим муассасалари фаолият кўрсатади.

(яқин кунларгача бу кўрсаткич 90 тадан кам эди), талабалар сони эса – 1,3 млн нафар атрофида (яқин кунларгача бу кўрсаткич 300 мингга ҳам етмас эди).

Кўриниб турибдики, аҳоли сони жиҳатидан Ўзбекистонга яқинроқ бўлган Украинада нотинчлик бўлишига қара-

масдан 800 та атрофида олий таълим муассасаси фаолият юритмоқда ва уларнинг 5 таси нуфузли халқаро рейтинг тизимларида қайд этилади, 20 таси Шарқий Европанинг энг яхши университетлари қаторига киритилган. Мазкур муассасаларда 1,6 млн. ёшлар ёки мамлакат аҳолисининг 4-5 фоизи таълим олади, Ўзбекистонда эса бу кўрсаткич аранг 3,5-4 фоизга тенг.

Ҳозирда Марказий Осиёдаги қўшни республикаларда тахминан 25 мингта, Россия Федерациясида эса – 23,5 мингта, Украина ва Белорус билан биргаликда МДҲ олий ўқув юртларида жами 50-55 минг атрофида Ўзбекистонлик талаба таълим олмоқди (Америка, Европа ва Осиёнинг нуфузли университетларида грант ва ўзаро алмашинув дастурлари доирасида таҳсил олаётган талабалар сони бу ҳисобга кирмайди). Шунча нуфуздаги талабани ўқитиш учун ўртача катталиқдаги (2,5-3 минг ўринли) 20 та олий таълим муассасасига ҳозирги куннинг ўзида тезкор эҳтиёж бор. Зотан, олий таълим олиш ёшидаги (18-22 ёш оралиғида) аҳоли сонининг ўзи Ўзбекистонда салкам 3 млн. Масалан, таққослаш учун, бу рақам Россия Федерациясида – 7 млн., Украинада – 2,6 млн., Қозоғистонда – 1,1 млн., Қирғизистонда – 530 мингтадир (ЮНЕСКОнинг Статистика институти маълумотлари: <http://uis.unesco.org>). Ҳозирги ҳолатга кўра, Ўзбекистонда олий таълим ёшидаги кишиларнинг ўнтадан 2-3 нафаригина олий таълим муассасаларида таҳсил олмоқда, холос. Ҳолбуки, уларнинг ҳар бири олий таълим олишга ҳақли. Россия, Украина ва

Қозоғистонда олий таълим олиш ёшидаги кишиларнинг ҳар учтадан – икkitаси, Қирғизистонда эса, ҳар икkitадан – биттаси олийгоҳ талабасидир. Қўшни давлатлардаги ушбу кўрсаткичга эришиш учун республикамизда талабаларнинг жорий сонини салкам 2 баробар ошириш керак, табиийки, олийгоҳлар сони ҳам шунга муносиб бўлиши талаб этилади.

Шундан келиб чиқиб, таълим сифатини назардан қочирмаган ҳолда мустақил давлат ва, айниқса, хусусий олийгоҳлар сонини муттасил ошириб бориш мақсадга мувофиқ. Бу борада полицентрик йўл танлангани маъқул. Яъни янги олийгоҳлар пойтахтда эмас, балки ҳудудларда кўпроқ унум олгани фойдали, чунки улар вилоятларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожига кўмак беради. Америка тарихида университетлар йирик шаҳарларда эмас, аксинча, шаҳарлар университетлар атрофида пайдо бўлган. Стенфорд шаҳри бунинг яққол мисоли. Ҳатто бугунги кунда ҳам, қайси ҳудудларда кучли университетлар бўй кўрсатса, минглаб компаниялар ва корхоналар ўша томонга оқиб боради. Мақсад – тараққиётнинг инкор этилмас кучи – ақлий салоҳият ва “қайноқ” инсон капиталини қўлга киритиш. Бугунги кунда АҚШдаги талабаларнинг 26 фоизи ёки ҳар 4 тадан биттаси хусусий олийгоҳларда таълим олади. Хусусий олийгоҳлар-

нинг аудитория сиғими кичикроқ бўлгани боис, уларнинг сони давлат университетлари сонидан 3 баробар кўп, яъни жами олийгоҳлар сонига нисбатан ҳар 4 та олийгоҳнинг 3 таси хусусийдир. Ўз навбатида, ҳар 3 та хусусий олийгоҳнинг 2 таси хусусий нотижирот, 1 таси эса – хусусий тижорат олий таълим муассаси ҳисобланади. Times Higher Education (THE), SQ халқаро нашрлари ҳамда U.S. News & World Report Америка миллий нашрининг йиллик рейтинг рўйхатида доимий тарзда кучли 10 таликдан жой олувчи Ҳарвард университети, Стенфорд университети, Массачусетс технология институти, Калифорния технология институти, Йел университети, Принстон университети, Пенсильвания университети, Корнелл университети, Колумбия университети, Калифорния университети ва бошқалар айнан хусусий олийгоҳлардир.

Шахсан ўзим мамлакатимизда хорижий олийгоҳлар филиалларининг ҳаддан зиёд кўпайишига қаршиман. Уларнинг аксарияти ўта меркантилистик мақсадларни кўзлайди. Олий таълим соҳасида Ўзбекистонда улкан талаб ва даромад манбаи мавжудлиги кўпчиликка аён. Аксарият соҳаларда бўлгани каби, олий таълимда ҳам илғор халқаро тажрибаларни эътиборга олган ҳолда ички имкониятларга таянган афзал.

— Республикамизда олийгоҳларнинг сонининг ортиши ва аудитория ҳажмининг кўпайиши баробарида сон ва сифат мувозанати қандай қарор топади?

– ОТМлар сонига нисбатан юқорида айтилган 500 рақами шартли, албатта. Юртимиздаги олийгоҳлар сонини, балки 700 тага ошириш керакдир. Муҳими – уларнинг барқарор сони бозор иқтисодиётидан келиб чиқади ва, маълум вақтдан сўнг, табиий ҳолда мувозанатлашади. Айни пайтда, олий таълим хизматлар бозорида эркин рақобатга йўл очиш жуда муҳим. Рақобат нафақат олий таълимни, балки бутун мамлакатни инновациялар томон етаклайди. Рақобат олий таълимда сиз айтган сифат барқарорлигини таъминловчи ишончли мурват. Олийгоҳлар кескин рақобат синовидан ўтиши зарур. Ўша машҳур Ҳарвард университети бундан салкам 400 йил олдин бор-йўғи 9 та талаба ва битта ўқитувчи билан базўр фаолият бошлаган эди. Бугунги кунда унинг талабалари сони 35 мингга етган. 1891 йилда ташкил этилган Стенфорд университети эса ички молиявий инқирозлар сабаб орадан икки йил ўтиб ёпилиб кетишига бир баҳя қолган. Бугун эса унинг молиявий фонди

– 26,5 миллиард долларга тенг. Улар оғир синовларни енгиб ўтишди, рақобат курашида ғолиб чиқишди.

Эркин рақобат барча олийгоҳлар учун тенг имкониятлар тақдим этиш демакдир. Шу боис, турли вазирликлар ва давлат идораларига бириктириб қўйилган олийгоҳларни уларнинг “соясидан” чиқариш керак бўлади. Ихтисослашган ихчам олий мактаблар (бошқарув, дипломатик, ҳарбий, судьялар тайёрлаш мактаби ва ҳ.к.) ва таълим дастурлари (расмий таржимонлик, расмий гидлик ва ҳ.к.) бундан истисно этилиши мумкин. Вазирликлар қошидаги алоҳида мақом уларда институционал қарамликни юзага келтиради, мазкур олийгоҳларга турдош муқобил янги олийгоҳларнинг пайдо бўлишига тўсқинлик қилади ҳамда эркин рақобат кучини кесади. Олийгоҳларнинг мустақил бўлиши ички корпоратив бошқарувнинг ривожланиши ва мустақил фикр соҳибларининг камол топишида муҳим аҳамият касб этади.

Сон жиҳатдан кўпайиб борадиган олийгоҳлардаги таълим сифатини назорат



AMERICANBARASSOCIATION

қилиш жараёнига касбий-профессионал ва жамоат ташкилотларини жалб этиш мақсадга мувофиқ. Масалан, АҚШда олий юридик таълим сифати эркин касбий уюшмалар – Америка юристлар уюшмаси (American Bar Association), Америка юридик олийгоҳлар уюшмаси (Association of American Law Schools) ва бошқа ноҳукумат тузилмалар томонидан назорат қилинади. Назорат натижаларидан келиб чиқиб, юридик таълим муассасалари шу уюшма-

лар томонидан ҳар етти йилда бир марта аккредитациядан ўтказилади. Ўзбекистонда ҳам, хусусан, юридик таълим соҳасида Республика Адвокатлар палатаси, юридик касбий уюшмалар ва юридик консалтинг фирмаларни ушбу жараёнга жалб этиш мумкин. Таълим сифати назорати натижаларига асосланган рейтинг кўрсаткичлари кескин рақобат муҳитида олийгоҳларнинг таълим бозоридаги жозибадорлигини оширишга хизмат қилади.

— Аудиториядаги таълим сифати ва уни белгиловчи омил – таълим бериш услублари (методлари), сизнинг назарингизда олий таълим ислохотларидаги ўта муҳим масала экан, шу мавзуга яқинроқ келсак. Сиз, билишимизча, “УМИД” жамғармаси орқали Европада таълим олгансиз ва, айти пайтда, нуфузли Европа университетларида дарс ҳам бергансиз. Сиз хориждаги таълим жараёнини ҳам талаба, ҳам устоз сифатида ичидан кузатгансиз ва унинг бевосита иштирокчиси бўлгансиз. Шу борада қандай илғор хорижий тажрибаларни бугунги Ўзбекистон таълим тизимига жорий этиш мумкин, деб ҳисоблайсиз?

– Ҳақиқатда, “УМИД” жамғармаси совриндори сифатида Францияда Халқаро ҳуқуқ йўналиши бўйича магистратура дастурида ўқиган пайтларим (1998-2000 йй.) Европада олий таълим ислохотлари – бугунги Болония жараёни эндигина бошланган эди. Шу боис, Европадаги талабалик даврим Европа олий таълим ислохотлари билан, қайсидир маънода, узвийлик касб этган. Ўша пайтда (ва ҳозир ҳам) талаба сифатида мени ҳайратга солган нарсалар – олийгоҳлардаги институционал мустақиллик, академик эркинлик, дарс жадвалларининг қулайлиги, кеча-кундуз узлуксиз ишлайдиган кутубхоналар бўлган. Академик эркинлик деганда устоз ва

шогирд муносабатларидаги эркинликдан тортиб – талабалар кийиниши ва соч турмаклашигача бўлган хилма-хилликни тушуниш мумкин. Баҳолашга қаратилган амалий-семинар машғулоти деярли бўлмасди ёки курс давомида сизнинг ҳисобингизда фақат битта ёки иккита шундай машғулоти бўлиши мумкин эди. Ўқитувчи талаба билимини ҳар бир маъруза машғулотининг ўзида баҳолаб борарди.

Париж 1 Сорбонна, Краков ва бошқа университетларда мавсумий қисқа ва тўлиқ маърузалар ўқиган пайтларимда, асосий эътиборим ҳамкасб профессор-ўқитувчиларнинг дарс бериш методларига қаратиларди. Бу мавзуда улар

билан кўп фикр алмашар эдим. Калифорния университети Ҳуқуқ мактабида ҳам илмий тадқиқотлар билан биргаликда ўқув машғулотларига қатнардим, ўқитувчиларнинг дарс бериш жараёнини кузатардим ва унда иштирок этардим. Бу ерда маърузалар қисқа танаффуслар билан 2,5-3 соат давом этади. Талабалар билимини баҳолашга қаратилган семинар-амалий машғулотлар бўлмайди ҳисоб ёки амалиёт билан боғлиқ мавзулардагина амалга оширилади. Америка университетларида дарс беришнинг савол-жавоб мулоқотига асосланган Сукрот усули кенг қўлланилади. Яъни маъруза машғулотларининг ўзи талабалар билан мунозара шаклида ўтади. Мунозаралар “ўқитувчи – талаба”, “ўқитувчи – талабалар гуруҳи”, “талаба – ўқитувчи – талаба” мулоқоти кўринишида бўлиши мумкин. Профессор-ўқитувчи олдиндан талабаларга аниқ мавзулар бўйича ўқув материалларини ўқиб, тайёрланиб келишлари учун топшириқлар беради. Келаси дарс машғулоти мана шу мавзуга оид топшириқлар устида мунозара шаклида амалга ошади. Таълим жараёнининг асосий иштирокчиси – талаба, унинг мустақил ўқиб-ўрганиши таълим олишнинг асосий шартидир. Бу жараённинг ичида туриб, яқиндан кузатсангиз, унинг моҳиятини чуқурроқ ҳис этасиз.

Албатта, бу каби методларни Ўзбекистонда тўғридан-тўғри қўллаш зарурати балки йўқдир, лекин уларнинг айримларини ёки маълум унсурлари (элементлари)ни

мамлакатимиз олий таълим тизимида татиқ этишни тавсия қилган бўлардим. Биринчиси, ҳозирги кунда илғор мамлакатларнинг олий таълим тизимида “аралаш” ёки “омухта” таълим усули (инглиз тилида “blended”) кенг тарқалган. Бунда, ўқитиладиган фанларнинг айримлари фақат масофавий, айримлари – ҳам юзма-юз, ҳам масофавий (онлайн) аралаш шаклда ўқитилади. Талаба хоҳиш ва имкониятидан келиб чиқиб масофавий ёки юзма-юз таълим олишнинг бирини танлаш ҳуқуқига эга. Айрим ҳолларда, айтиб бериш керак, предмет (фан)нинг 70 фоизи – юзма-юз, 30 фоизи эса – масофавий ўқитилади. Бундан асосий мақсад, талабани устоз “қарамлиги”дан халос қилиш, талабага кўпроқ мустақиллик, фикр эркинлигини бериш, ўз устида ишлаши учун имкон яратиш ва, шу орқали, талабада, юқорида айтилганидек, “ўзини ўзи шакллантириш” жараёни учун замин яратишдир. Тасаввур қилинг, олий таълим тизими шу йўлдан бардавом тараққий этса, 20-30 йилдан кейин камхаражат ва мослашувчан масофавий машғулотлар таълим тизимининг ўзагини ташкил этади. Дунё бўйлаб авж олган коронавирус пандемияси бу жараённи янада тезлаштириб юборди: ҳозирданок “деворсиз университетлар ва аудиториялар” тез суръатлар билан қад ростламоқда.

Менга маъқул бўлган яна бир ижобий ҳолат шуки, АҚШнинг бир нечта олийгоҳларида “кликер-тест” (clicker-test) пультадан фойдаланилади. Бу –



катталаштирилган электрон экран орқали жамоа бўлиб тест ечиш усули бўлиб, ҳар бир дарс машғулотида 10-15 дақиқа давом этади. Дарс машғулоти шу билан бошланади. Талабалар кликкер пулти орқали 1,2,3 ёки 4 та вариантдан бирини танлаб, олдинги машғулот мавзуси бўйича тест саволларига жавоб беришади.

Кликкер телевизор пултидек қурилма. Экранда талабалар томонидан берилган жавобларнинг график шаклдаги статистик натижаси пайдо бўлади. Кимнинг қайси жавобни танлагани билинмайди, талаба жавоби баҳоланмайди. Профессор-ўқитувчи тўғри жавобни изоҳлаб боради, холос. Экрандаги график шаклдаги статистик кўрсаткичлар (тўғри ва нотўғри жавоблар орасидаги нисбат) талабаларнинг ўзлаштириш даражаси бўйича дастлабки индикатор ҳисобланади. Шунга қараб ўқитувчи талабаларнинг заиф томонларни аниқлаб олади, ўзи учун кейинги йўналишни белгилайди. Шундан сўнг, профессор-ўқитувчи берилган топшириқлар бўйича мунозара босқичига ўтади, машғулотнинг учинчи қисми кўпроқ маъруза шаклида бўлади. Кейинги машғулот бўйича топшириқлар бериш билан дарс якунланади. Навбатдаги машғулот мунозараси учун унинг ўзи ҳам пухта тайёрланиши тақозо этилади.

Шу ўринда, “аудитория муҳити” ёки “маданияти” деган атамага эътибор қаратишни хоҳлардим. Бу муҳит устоз ва талаба ўртасидаги дастлабки ташқи маълумот-

лар алмашувидан тортиб, билим ва малака айирбошлашгача бўлган мулоқотни ўз ичига олади. Бу муҳитнинг барқарор софлиги, илмийлиги, ҳассослиги, анъаналарга бойлиги жуда муҳимдир. Мисол учун, Оксфорддаги “туториал” (“tutorial”) маданият унинг узоқ асрлик анъанаси бўлиб келган ва олийгоҳга катта шуҳрат келтирган эди.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган олий таълим ислохотлари, албатта, келажакда ўз мевасини беради. Марказий Осиё, хусусан, ҳозирги Ўзбекистон ҳудуди Ислом Уйғониш даврининг фан ва маърифат бемисл тараққий этган ўчоқларидан бири бўлган. Хорижда, айниқса Буюк Британиянинг Оксфорд ва Кембриж университетлари Марказий Осиё мутафаккирлари меросига катта қизиқиш ва ҳурмат-эътибор билан қарайди. Оксфорд университетининг Ислом тадқиқотлари маркази биносининг киришдаги чап йўлагида Имом Бухорий номи берилган шинам ўқув хонаси бор. У ерда, кўпинча, энг янги илмий тадқиқотларнинг тақдими ташкил этилади. Ушбу марказ ҳар йили дунё бўйлаб исломшунослик тадқиқотлари учун ёш олимларга Имом Бухорий ва Имом ат-Термизий номидаги халқаро грант мукофотлари тақдим қилинади. Биз ана шундай улўғ алломаларнинг авлоди эканлигимизни унутмаслигимиз керак.

– *Мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат!*

Садоқат МАХСУМОВА
суҳбатлашди.

“Стреотиплар” — бугун барча соҳаларда улардан қочишга ҳаракат қилинмоқда. Шу боисдан кўплаб тизимларга ёш раҳбарлар тайинланяптики, бундан кўзланган асосий мақсад — ноодатий ўлчовлар, фикрлар орқали муаммоларга ечим топиш, ривожланишнинг ўзгача йўналишларини кўрсатишдан иборатдир. Мана шундай ёш раҳбарлардан бири Тошкент шаҳридаги Турин политехника университети ректори, техника фанлари доктори Олимжон Тўйчиев билан ректор бўлганидан сўнг ўтган давр ичида қилгани, айти пайтда амалга ошираётганлари ҳамда режалаштираётганлари ҳақида суҳбатлашдик.



Биринчи ўзбек рободоктори яратилаётган университет

— Ректор бўлиб тайинланганингиздан сўнг университетда қандай лойиҳалар амалга оширилди?

— Бугунги жадал суръатлар билан ривожланиб бораётган дунёни янги технологиялар, инновацион лойиҳалар ва жамият ҳаётини яхшилайдиган муҳандисларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Ўзбекистон ҳам бундан мустасно эмас. Биз муҳандисликнинг янги даври остонасида турибмиз ва бу жараёнда ҳар биримиз муҳим ўрин тутамиз.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда муҳандислик соҳасида кадрлар тайёрлаш тизими фаол қўллаб-қувватлаётганини

алоҳида таъкидлаш лозим. Янги муҳандислик соҳасида кадрлар тайёрлайдиган олий ўқув юртлари ва илмий тадқиқот муассасаларининг очилиши, таълим дастурлари модернизация қилинаётгани, хориждан маблакали мутахассислар жалб этилаётгани – буларнинг барчаси Ўзбекистонда муҳандислик соҳаси тараққий этаётганидан далолат беради.

Жорий йил 5 февралда давлат раҳбари раислигида “Ижтимоий соҳадаги устувор вазифалар”га бағишланган йиғилишда ҳам

айнан муҳандислик соҳасида кадрлар тайёрлаш масаласига тўхталиб ўтилди ҳамда 2024 йилда 122 та янги йирик лойиҳа бошланиши ва бу – яқин йилларда мураккаб технологияда ишлай оладиган 10 минг нафар муҳандис ва технологлар кераклигини, олийгоҳларда бундай мутахассисларни тайёрлаш 20 фоиздан ошмаётганлигини таъкидлаб, соҳани ривожлантириш бўйича вазифалар белгилаб берилди.

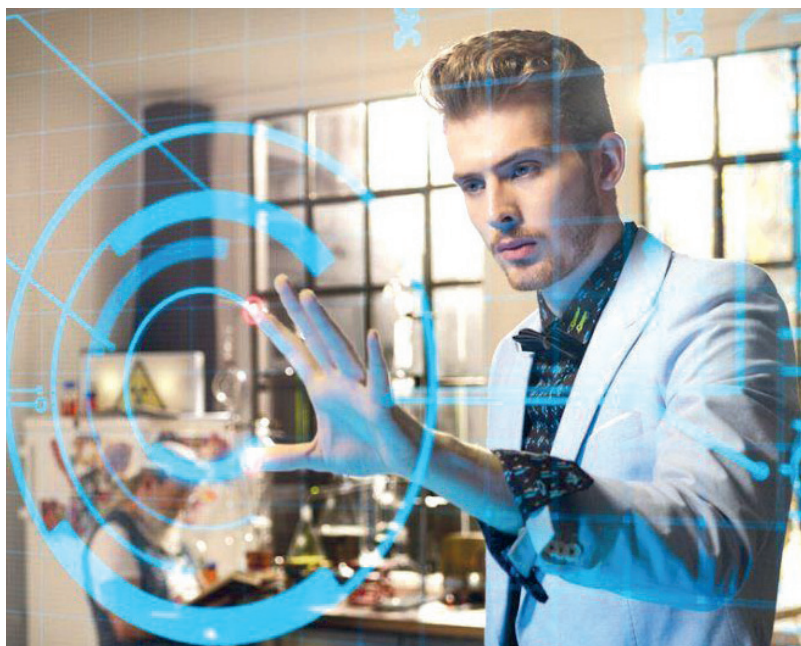
Тошкент шаҳридаги Турин политехника университетида 2023 йилда жами 573 нафар талаба ўқишга қабул қилинган бўлса, 2024-2025 ўқув йилида биз, аввало, таълим тизимининг ва тармоқ корхоналарининг муҳандис кадрларга бўлган эҳтиёжлари ҳамда бугунги кундаги ҳолатини таҳлил қилиб, муаммоли масалаларни аниқлаган ҳолда, нафақат талабалар сонига, балки уларнинг ўқув натижаларига, ўқув жараёнига мослашишига ва ўқишни тугатгандан сўнг ишга жойлашиш имкониятларига ҳам эътибор қаратиб қабул квоталари сонини 1400 тага етказишни режалаштирганмиз.

Мана 15 йилдирки Тошкент шаҳридаги Турин политехника университети (ТТПУ) хорижий тажрибага асосан юқори малакали муҳандисларни тайёрлашда мамлакатимизнинг етакчи олий таълим муассасаларидан бири ҳисобланади. Университетда етук мутахассисларни тайёрлаш учун яратилган шарт-шароитлар, ўқув-амалий ва ишлаб чиқариш лабораториялари мавжуд.

ТТПУда халқаро алоқаларини ривожлантириш устувор йўналишлардан саналгани сабабли доимий равишда Европа,

Америка ва Осиёнинг етакчи олий таълим муассасалари ва компаниялари билан яқиндан ҳамкорлик қилиб келади. Бугунги кунда 20 дан ортиқ хорижий давлатларнинг 90 га яқин университет ва компаниялари билан қўшма таълим лойиҳалари, саноат даражасидаги ҳамкорлик, ўқув ва алмашинув дастурлари ташкил этилмоқда.

Бунга мисол қилиб, май ойида Тошкент шаҳридаги Турин политехника университети делегациясининг Корея Республикасига хизмат сафари доирасида муҳим учрашувлар бўлиб, кенг қамровли ҳамкорликни ривожлантириш бўйича меморандумлар имзоланди. Шулар жумласидан, делегация аъзоларининг Корея Республикасининг Еунгнам университетида ташрифи ва Жанубий Корея тажрибаси асосида ТТПУда ИТ муҳандислиги йўналишларида кадрларни тайёрлашда 2+2 дастури асосида ҳамкорликни йўлга қўйиш, профессор ўқитувчи ва талабалар алмашинувини амалга ошириш бўйича музокаралар ўтказилди. Натижада,



бакалавр талабалари учун икки йил ТТПУ-да, кейинги икки йилни Еунгнам университетида давом эттириш имкониятини яратиш орқали қўшма таълим дастурларини ташкил қилиш, IT муҳандислиги соҳасида саноат корхоналарининг аниқ эҳтиёжларидан келиб чиқиб малакали мутахассисларни тайёрлаш ва уларни Жанубий Кореянинг йирик IT корхоналарида амалиётини таъминлаш, иккала университетларнинг ўзаро алмашинувларини ташкил қилиш бўйича келишув имзоланди.

Шунингдек, делегация аъзолари “Биз-Дата” корхонасининг раҳбарияти билан уч-

рашиб, БизДата ва ТТПУ ўртасида ишлаб чиқариш корхоналари учун сувни қайта ишлаш технологияларини трансфер қилиш ва сунъий интеллект бўйича муҳандисларни тайёрлаш ҳамда талабалар ёзги амалиётини ўташ бўйича ҳамкорлик меморандуми имзоланди.

Ўтган даврда Хитой Халқ Республикасининг политехника институти, Косовска Митровитсадаги Пристина университети, Россиянинг “Трансмашҳолдинг” корпоратив университетлари билан ўқув ва илмий соҳаларда кенг қамровли ҳамкорлик меморандумлари имзоланди.

— Юқори малакали мутахассислар тайёрлаш жараёнига кадрлар буюртмачиларини фаол жалб этишда сиз раҳбарлик қилаётган университетда қандай тажриба шаклланган, шакллантирилмоқда?

— Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида ҳам айнан юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш жараёнига кадрлар буюртмачиларини фаол жалб этиш мамлакатимизда олий таълим тизимини ривожлантиришнинг стратегик мақсад ва йўналишларидан саналади.

Талабалар амалиёти ва ишга жойлашишга ҳар томонлама кўмаклашиш, потенциал иш берувчилар билан ҳамкорлик қилишнинг кенг йўлга қўйиш мақсадида, университетда “Маркетинг ва карьерани ривожлантириш” бошқармаси фаолият юритиб келмоқда. Ушбу бошқарма томонидан:

1) талабалар учун мунтазам равишда ишлаб чиқариш корхона ва ташкилотлари-

нинг раҳбар ва мутахассис ходимларининг маърузалари ташкиллаштирилади. Яъни талабалар ҳали ўқишини тамомламасидан ишлаб чиқариш корхоналари, уларда амалга оширилаётган ишлар юзасидан маълумотга эга бўладилар;

2) талабаларнинг битирув амалиёти ишлаб чиқариш корхона ва ташкилотларда амалга оширилади. Бунда нафақат талабалар корхона фаолиятини ўрганиб, ундаги маълум бир топшириқларни бажаришади, балки, муҳим жиҳати — корхона ходимлари ТТПУ талабалари/битирувчиларининг билими ва салоҳиятига гувоҳ бўлишади;

3) битирувчилар учун мунтазам равишда, Республиканинг турли корхона ва ташкилотларидан иш таклифи бўйича

учрашувлар ташкиллаштирилади. Бунда ташкилот вакиллари тўғридан-тўғри битирувчилар билан мулоқот қилишади;

4) битирувчилари бандлигини таъминлаш ҳамда иш берувчилар билан очиқ мулоқот жараёнида ҳамкорликни йўлга қўйиш мақсадида ҳар йили ТТПУда республиканинг турли соҳа ташкилотлари иштирокида меҳнат ярмаркалари ташкиллаштирилади.

Университетимиз таълим дастурлари иш берувчи компаниялар эҳтиёжлари ҳамда талабалар қизиқишлари асосида мунтазам янгиланиб, ривожлантирилиб борилмоқда. Бу жараён таълим дастурларини замонавий технологиялар ва бозор талабларига мослаштириш имконини яна-

да кенгайтиради.

Ҳозирги кунда битирувчиларимизга автомобилсозлик, машинасозлик, энергетика саноати, нефть ва газни қайта ишлаш, IT ва қурилиш корхона/компанияларида талаб катта.

Кўпгина битирувчиларимиз дунёнинг етакчи компанияларида фаолият юритиб келмоқда. Хусусан, Италиянинг Манганоробот компанияси, Даниянинг Uber компанияси, Италиянинг Пирелли компаниясида, Дубайнинг VITRONIC Machine Vision Middle East, Германиянинг «BMW group» компаниясида, Италиянинг «Ардуино» компанияси ва бошқаларда муҳандис, етакчи мутахассис бўлиб ишламоқда.

— Университетда илмий ишланмалар, тадқиқотлар доирасида қандай янгиликлар устида ишланмоқда?

— Университетимизда фундаментал лойиҳалар билан бир қаторда амалий ва инновацион лойиҳалар амалга оширилиб келинмоқда. Сўнгги уч йилда умумий қиймати 11 млрд сўмга яқин жами 9 та, шулардан 5 таси халқаро илмий лойиҳалар амалга оширилди. Булар орасида Ўзбекистон-Германия, Ўзбекистон-Беларус, Ўзбекистон-Туркия, Ўзбекистон-Хитой қўшма илмий лойиҳалар ўзаро илмий ҳамкорликни ривожлантириш, тажриба алмашишда муҳим аҳамият касб этади. Ҳозирги кунда 5 та янги лойиҳа Инновацион ривожланиш агентлигига танловда иштирок этиш учун тақдим этилди.

Шунингдек, университетимизда сўнгги

йилларда Европа Иттифоқи билан ҳамкорликда Erasmus дастури доирасида Европанинг етакчи университетлари билан биргаликда жами 9 та халқаро лойиҳа амалга оширилмоқда.

Шу билан биргаликда талабаларимиз ўзларининг инновацион ишланмалари, стартап лойиҳаларини амалга оширишда университет томонидан ҳар томонлама қўллаб-қувватланади. Ёшларнинг ўз илмий ишланмалари билан шуғулланишлари учун университетимизда ниҳоятда бой моддий-техник база яратилган. Хусусан, кимё-физика лабораториялари, технопарк, ме-хатроника ва метрология маркази, аэрокосмик лаборатория, электромобиллар

ва улар инфратузилмаси лабораторияси, архитектура ва қурилиш лабораторияси, рақамли технологиялар лабораториялари фаолият юритади.

Университетимизда ўзларининг инновацион лойиҳалари билан Республика ва халқаро миқёсда танлов ва кўргазмаларда қатнашиб ғолибликни қўлга киритаётган иқтидорли, инноватор талабалар талайгина. Хусусан, инновацион лойиҳалар билан шуғулланувчи талабалардан иборат “NazarX” ва “Cosmos Innovation” жамоалари турли йўналишда ўз лойиҳаларини амалга оширишмоқда. Ҳар икки жамоа учун университет меҳатроника марказида лабораториялар ташкил этилиб, амалга ошираётган лойиҳаларининг бошланғич молиялаштирилиши университет маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

Аэрокосмик лойиҳалар билан машҳур “NazarX” жамоаси ҳозирда учувчисиз учиш аппаратлари (дрон), ҳамда автопилотда ҳаракатланадиган автомобиллар устида изланишлар олиб бормоқда. Бу борада ТТПУ ва Италиянинг Dron Lab компанияси

ҳамда Италиянинг савдо саноат палатаси билан бирга Ўзбекистонда Дронларни ишлаб чиқариш бўйича имзоланган стратегик ҳамкорлик шартномаси имзоланди. Эндиликда хорижий тажриба асосида, иқтисодиётнинг турли соҳаларига дронларни ишлаб чиқариш ишлари айнан шу жамоа иштирокида амалга оширилади.

Иккинчи жамоамиз “Cosmos Innovation” жамоасининг амалиётга татбиқ этилган сўнгги лойиҳаларидан бири, “Body tester” — биринчи ўзбек рободоктори. Ушбу қурилма соғлом турмуш тарзини янада кенгроқ тарғибот қилувчи лойиҳа бўлиб, бир вақтнинг ўзида инсонни 6 та тиббий маълумотларини (бўй, оғирлик, пульс, тана ҳарорати, қондаги кислород миқдори, қон босими) ўлчаб бериб, чек қоғози кўринишида тақдим қила олади. Маълумотлар билан биргаликда тақдим қилинган чекдаги QR код орқали, ҳар бир фойдаланувчи онлайн ҳолда тиббий кўрсаткичларини билиши ҳамда тана вазн индекси бўйича тавсиялар олиш имконига эга бўлади.

— “Ректор — профессор-ўқитувчи(ҳодим) — талаба” сиз раҳбарлик қилаётган муассасада бу занжир қандай ишлайди?

— Университетда ректор ва талабалар ўртасидаги муносабатлар масофани қисқартиришга қаратилган бўлиб, талабалар ўқиш жараёнига оид масала ва таклифлари билан ректорга тўғридан-тўғри муурожаат қилиш имкони яратилган.

Талабалар учун зарур шарт-шароитлар яратиш, профессор-ўқитувчилар учун эса

уларга оид масалаларни жойида ҳал қилиш ниҳоятда зарур саналади. Бир сўз билан айтганда, таълим жараёнини бошқаришда инновацион ёндашувларни фаол жорий этиб, талабалар ва ўқитувчилар учун очиқлик ва қулайлик яратиб келинмоқда. Асосий мақсад мавжуд муаммоларни тез ва жойида ҳал қилиш, натижада иш фаолияти

ва касбий ўсиши учун қулай шарт-шароитларни яратишга ёрдам бериш саналади.

Тошкент шаҳридаги Турин политехника университетида таълим жараёнини бошқаришда талабалар ва ўқитувчилар учун очиклик ва қулайлик яратиш мақсадида <https://edu.polito.uz> таълимни бошқарув тизими жорий этилган. Хўш, таълимни бошқариш тизими нима ва у анъанавий таълим усуллари қандай ўзгартиради?

Таълимни бошқариш тизими (LMS) – бу муайян ўқув мақсадлари учун барча ўқув элементларини режалаштириш ва бошқариш учун ишлатиладиган дастурий таъминот ёки веб-технология. LMS электрон таълимни жойлаштириш ва кузатиш, тала-

балар давоматини назорат қилиш, имтиҳон жараёнларини тартибга солиш, талабанинг шахсий саҳифасида доимий рейтинг маълумотларини кўриб бориши, профессор билан боғланиш учун қўлланилади.

<https://umo.polito.uz> платформаси орқали университет профессор-ўқитувчиларининг йиллик юклама соатлари, илмий фаолияти доимий назорат қилиниб, белгиланган талаб даражасида олиб борилишини ёки белгиланган мақсадга эришишни назорат қилишга ёрдам беради, натижадорлик кўрсаткичларини тартибга солади.

<https://ttpu.edupage.org> орқали талабалар дарс жадвалларини масофадан туриб билиш имкониятига эга бўлишган.

Электрон ресурслар — талабалар ва

профессор-ўқитувчилар рақамли кутубхоналардан фойдаланиб, дарс материаллари, китоблар, илмий мақолалар ва бошқа ресурсларни олишлари мумкин. Ушбу иловалардан фойдаланиш талабаларга янада қулай бўлиши учун университет ўқув биносида, кутубхона ва йўлакларда гаджетлар ҳам ўрнатилган.



Шунингдек, университет ректори сифатида талабалар билан очик мулоқотлар ўтказиб, ўқув йили давомида Талабалар иттифоқи фаоллари, ҳамда ўз инновацион ғоя ва таклифларига эга талабаларни доим қўллаб-қувватлаб келмоқдамиз. Талабалар ўз масалалари бўйича телеграм мессенжери орқали менга мурожаат қилиши мумкин.

— Сифатли таълим сизнинг талқинингизда қандай? Уни таъминлаш учун ректор, университет жамоаси қайси муҳим мезонларга амал қилиши керак?

— Маълумки, олий таълимнинг асосий мақсади замон талабларига жавоб бера оладиган малакали, рақобатбардош, юксак билимли, ўзи танлаган йўналиши бўйича талабга жавоб бера оладиган кадрларни етиштириш билан белгиланади. Бунга эса фақатгина сифатли таълим орқали эришиш мумкин. Фикримча, сифатли таълимнинг манбаларидан асосийси – малака талабларига жавоб берувчи ўқув дастурлари асосида билим бериш саналади. Кадрларни етиштиришда ўқув жараёнларини

малака талаблари асосида олиб борилишини доимий равишда мониторинг қилиб, самарадорлиги таҳлил қилиниб, такомиллаштириб бориш зарур бўлади. Бунинг учун талабалар фан/мавзуни ўзлаштириш даражаси, камчиликлари кўриб чиқилиб, ўзлаштиришдаги муаммолари аниқланиб, ечим топиш лозим. Шу орқали таълим сифатини яхшилашга эришилади.

Шу билан бирга, таълим тизимининг ривожланишига кўпгина бошқа омиллар ҳам таъсир қилади:



Таълим бериш жараёнида замонавий ёндашувлар:



инновацион таълим технологияларидан фойдаланиш: яъни янги ва замонавий методлар, технологиялар ва воситалардан фойдаланиб таълим жараёнини такомиллаштиришдир. Бу технологияларга электрон таълим, виртуал ва кенгайтирилган реаллик, симуляциялар, мобил иловалар ва бошқалар.



индивидуал ёндашув: талабаларнинг индивидуал эҳтиёжлари ва қобилиятларига кўпроқ эътибор, мослашувчан ўқув режалари, фанларни танлаш имконияти, танқидий фикрлашга, муаммоларни ҳал қилишга ўргатиш.

Ўқитиш сифатини яхшилаш:



малака ошириш: ўқитувчиларнинг мунтазам малакасини ошириш, касбий қайта тайёрлаш, чет элда амалиёт ўташларини рағбатлантириш;



тадқиқот ишларини ривожлантириш: илмий фаолиятни рағбатлантириш, ёш олимларни қўллаб-қувватлаш.



Замонавий инфратузилмалардан фойдаланиш:

замонавий лабораториялар ва инновацион технологиялар: моддий-техник базани доимий янгилаш, рақамли кутубхоналардан, VR / AR технологиялари, 3D моделлаштириш, онлайн ўқув платформаларидан фойдаланиш.

**Меҳнат бозори билан яқин ҳамкорлик:**

дуал таълим дастурларини яратиш, амалиёт, стажировкаларни кўпайтириш, университет қошида карьерани ривожлантириш марказларини ташкил этиш;



бозорда талаб қилинадиган кўникмаларни ривожлантириш: амалий кўникмаларга, маълумотлар билан ишлаш, дастурлашга, чет тилларига эътибор қаратиш.

Халқаро интеграция:

халқаро дастурларда иштирок этиш: таълим жараёнига хорижий ўқитувчиларни жалб қилиш, талабалар алмашинуви, халқаро лойиҳаларда иштирок этишни рағбатлантириш саналади.



Тошкент шаҳридаги Турин политехника университети ҳам доимий равишда ўз ўқув дастурлари, таълим жараёнларини меҳнат бозори талаби асосида такомиллаштириб боради. Мисол қилиб олсак, ҳозирда “Машинасозлик технологияси” йўналишидаги талабаларнинг замон билан ҳамнафас халқаро стандартлар асосида мутахассис бўлишлари учун, ўқув дастурига электромобиль ва унинг қисмлари бўйича қўшимча мавзулар киритилди. Университет қошида “Электромобиллар ва уларнинг инфратузилмаси” бўйича илмий тадқиқот лабораторияси ташкил этилди. Ушбу лабораториянинг асосий функцияси, электр транспорт воситаларни (электромобилларни) ўрганиш ва шу йўналиш бўйича илмий изланишлар,

экспериментал тадқиқот ишларини олиб боришга йўналтирилган. Лаборатория жорий этилиши ўқув жараёни сифатини ошириш ва университетда ўргатиладиган фанлар рўйхатини кенгайтириш, автомобилсозлик ва электротехника соҳасида тадқиқотлар олиб бориш ва шу йўналишлар бўйича етук мутахассисларни тайёрлаш имконини беради.

Бугунги кунда жадал ривожланиб бораётган даврда фан ва технология ютуқлари мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши билан узвий боғлиқ бўлиб, шу билан бирга таълим тизимини замон билан ҳамнафас тарзда доимо янгилаб, такомиллаштиришни тақозо этади. Бу эса ўз навбатида таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграциясига олиб келади.

— Университетнинг яқин 5 йилдаги истиқболи қандай бўлади?

— Келгуси беш йил ичида Тошкент шаҳридаги Турин политехника университетини техника соҳасида нафақат Ўзбекистондаги балки дунё миқёсдаги ўрнини янада ошириш, дунёнинг ТОП1000 та университетлар рўйхатига киритишни режалаштирганмиз.

Ҳозирги кунда талабалар умумий сонининг 6% четэллик талабалардан ташкил топган. Булар Туркия, Россия, Ҳиндистон, АҚШ, Нигерия, Қозоғистон, Қирғизистон ва бошқа қўшни давлатлардан келган талабалардир. Келгуси режаларимиздан бири хорижий талабалар сонини янада кўпайтириш ҳисобланади.

Келгуси беш йил ичида талабалар сонини 5 минг нафарга етказиш ниятидамиз.

Мақсадимиз, халқаро стандартлар асосида юқори малакали, креатив фикрлайдиган, мустақил қарор қабул қила оладиган кадрлар тайёрлаш саналади.

Истиқболдаги режаларимиздан асосий йўналишларидан яна бири бу дуал таълим йўналишларига урғу бериш. Яъни таълим жараёнида назарий билимлар билан бир қаторда, амалий билим ва кўникмаларни ривожлантириш ҳамда бўлажак мутахассисларни амалий ва лаборатория машғулотларига кенг жалб қилишга қаратилади.

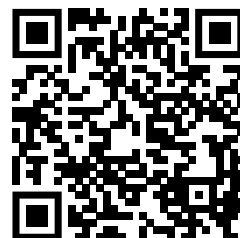
— Мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат!

**“Ўзбекистонда олий таълим”
журнали ижодий муҳаррири**

Садоқат МАХСУМОВА суҳбатлашди.



Суҳбат видеосини кўриш учун
QR кодни сканер қилинг!



Профессор- ўқитувчилар илмий-педагогик фаолияти қониқарлими?



Маҳмуд МАМАРАСУЛОВ,

Олий таълимни ривожлантириш
тадқиқотлари маркази Таълим
ташкилотлари фаолиятини
мониторинг қилиш бўлими бошлиғи

Олий таълимни ривожлантириш тадқиқотлари марказининг Таълим ташкилотлари фаолиятини мониторинг қилиш бўлими профессор-ўқитувчиларнинг илмий-педагогик фаолиятига доир маълумотлар таҳлилига қаратилган тадқиқот олиб борди. Унда олий таълим муассасаларининг 2023 йилдаги илмий тадқиқотларга доир маълумотлар ўрганилган, муаммолар аниқланган ва уларни ҳал этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Таҳлил методологияси

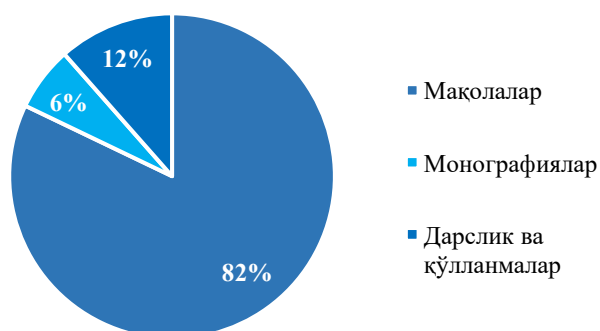
Маълумотларни таҳлил қилишда тавсифловчи ҳамда инференциал статистик методлардан фойдаланилди. Тавсифловчи статистик методлар орқали маҳаллий ҳамда халқаро нашрлардаги мақолалар, монографиялар, патентлар, халқаро ва маҳаллий грантлар, дарслик ва қўлланмаларнинг умумий сони ҳамда олий таълим муассасалари кесимидаги сони, олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари сонининг юқоридаги тадқиқот маҳсулдорлигига алоқадор ўзгарувчилар сонига нисбати кабилар ҳисоблаб чиқилди.

Инференциал статистик методлар, жумладан, Pearson корреляция коэффиценти, χ^2 тести ҳамда Фишернинг аниқлик тести орқали тадқиқот фаолиятига таъсир қилувчи омиллар, жумладан, фан-соҳалари, ОТМдаги профессор-ўқитувчилар сони, хорижий тилни билишининг тадқиқот маҳсулдорлиги кўрсаткичлари – халқаро ва маҳаллий мақолалар ва бошқа илмий нашрлар, халқаро ва маҳаллий грантлар, патентлар сонига таъсири ўрганилди. Натижалар асосида тавсиялар ишлаб чиқилди.

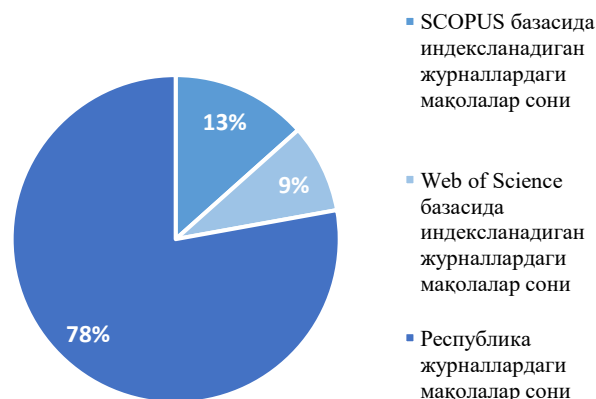
2024 йил 1 январ ҳолатига кўра, жами 114 та давлат олий таълим муассасаларида 38053 нафар профессор-ўқитувчи фаолият юритмоқда. Профессор-ўқитувчилар томонидан 64016 та мақола, 4955 та монография, 8939 та дарслик ҳамда ўқув қўлланма чоп қилинган. Шу билан бирга жами 64016 та мақола, жумладан, 49831 та (78%) республика илмий журналларида, 5601 та (9%) “Web of Science”, 8584 та (13%) “Scopus” халқаро базаларида индексладиган илмий журналларда чоп этилган (1 ва 2-диаграммалар).



1-диаграмма. Мақола, монография ва дарсликларнинг улуши



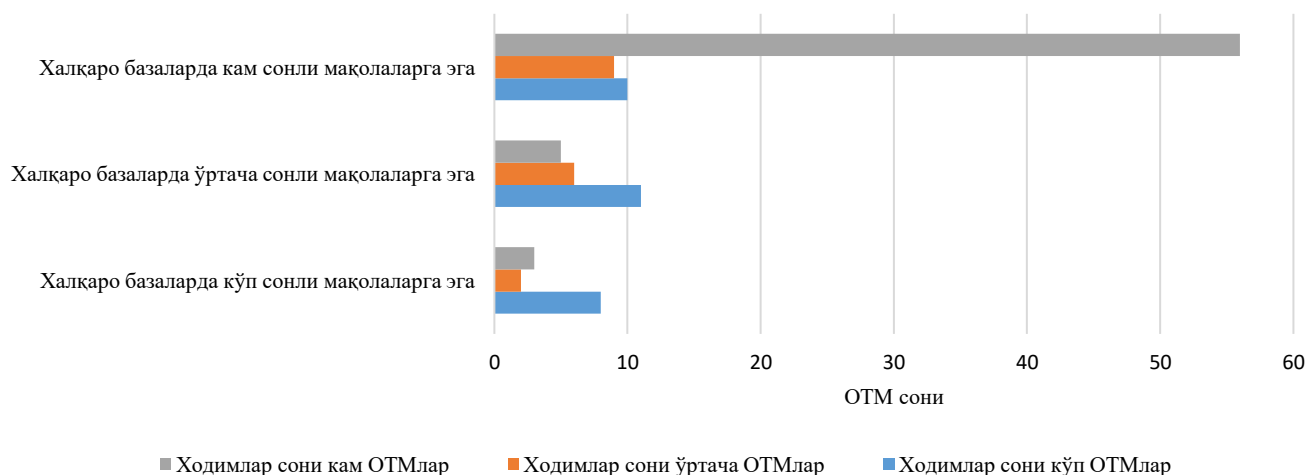
2-диаграмма. Мақолаларнинг маҳаллий ва халқаро нашрларда чоп этилганлиги кўрсаткичи



Диаграммаларда келтирилганидек, ҳар бир олий таълим муассасасига ўртача ҳисобда “Scopus” да индексланувчи 80 та, “Web of Science” да индексланувчи 54 та мақола, маҳаллий илмий журналларда нашр қилинувчи 444 та мақола тўғри келади.

Хи-квадрат (χ^2 test) услуби орқали текшириб кўрилганда олий таълим муассасалари кесимида профессор-ўқитувчилар сони ҳамда халқаро базаларда эълон қилинган мақолалар сони ўртасида боғлиқлик аниқланди (3-диаграмма).

3-диаграмма. Профессор-ўқитувчилар сони ва халқаро базалардаги мақолалари сони бўйича ОТМларга оид статистик кўрсаткич



Маълумот учун: Хи-квадрат (χ^2 test) – бу статистик тест бўлиб, икки ўзгарувчининг бир-бирига нисбатан кесишувчанлик муносабатини текшириш орқали аниқланади.

Бу – олий таълим муассасаларидаги профессор-ўқитувчилар сони тадқиқот фаолияти маҳсулдорлигига бевосита таъсир қилишига ишора қилади. Ходимлар сони кўпроқ бўлган олий таълим муассаса-

ларининг халқаро базаларда кўпроқ мақола чоп этириш имконияти мавжуд. Ушбу омилни инобатга олган ҳолда таҳлилда тадқиқот маҳсулдорлигининг номинал ҳамда реал кўрсаткичларидан фойдаланилди. Номинал кўрсаткичлар – олий таълим муассасалари кесимида мақола, монография ҳамда дарсликлар миқдорини англатади. Реал кўрсаткичлар эса олий таълим муассасалари кесимида профессор-ўқитувчилар сонининг мақолалар, монографиялар, дарсликлар сонига нисбатини билдиради. Номинал ҳамда реал кўрсаткичлар тадқиқот самарадорлигига турли нуқтаи назардан қараш имконини беради.

Халқаро мақолалар чоп этиш бўйича Ўзбекистон Миллий университети (1046 та мақола), Тошкент давлат аграр университети (1414 та мақола), Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти Миллий тадқиқот университети (875 та мақола), Янги Ўзбекистон университети (826 та мақола), Тошкент давлат техника университети (608 та мақола), Тошкент давлат транспорт университети (607 та мақола), Тошкент давлат иқтисодиёт университети (572 та мақола) яхши натижа кўрсатган (4-диаграмма).

4-диаграмма. Халқаро базаларда мақолалар чоп этиш бўйича яхши натижага эришган ОТМлар



Халқаро базаларда эълон қилинган мақолалар сонининг олий таълим муассасасидаги профессор-ўқитувчилар сонига нисбати жиҳатидан энг яхши натижага Янги Ўзбекистон университети (1:18

нисбатда жами 826 та мақола), Тошкент давлат аграр университети (1:2 нисбатда жами 1414 та мақола), Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти Миллий тадқиқот

университети (1:1,6 нисбатда жами 875 та мақола), Наманган тўқимачилик саноат институти (1:1 нисбатда жами 101 та мақола), Наманган муҳандислик-тех-

нология институти (1:1 нисбатда жами 366 та мақола), Бухоро табиий ресурсларни бошқариш институти (1:1 нисбатда жами 178 та мақола) эришган (5-диаграмма).

5-диаграмма. Халқаро базаларда мақола чоп этган профессор-ўқитувчилар фоизи



Таҳлиллар шуни кўрсатадики, табиий ҳамда амалий фанларга ихтисослашган олий таълим муассасалари ижтимоий ва педагогика фанларига ихтисослашган олий таълим муассасаларига нисбатан халқаро базаларда индексладиган мақолалар чоп қилишда яхшироқ натижага эришган. Ижтимоий ва педагогика фанларига ихтисослашган олий таълим муассасаларининг натижалари эса қониқарли эмас.

Маълумот учун: Ўзбекистон давлат Жаҳон тиллари университети 18 та мақола (56:1 нисбатда), Самарқанд давлат чет тиллари институти 23 та мақола (25:1 нисбатда), Ўзбекистон давлат консерваторияси 3 та мақола (78:1 нисбатда) чоп этган.

Шунингдек, 5 та олий таълим муассасаларидаги профессор-ўқитувчилар томонидан умуман халқаро базаларда индексладиган журналларда мақола нашр қилинмаган.

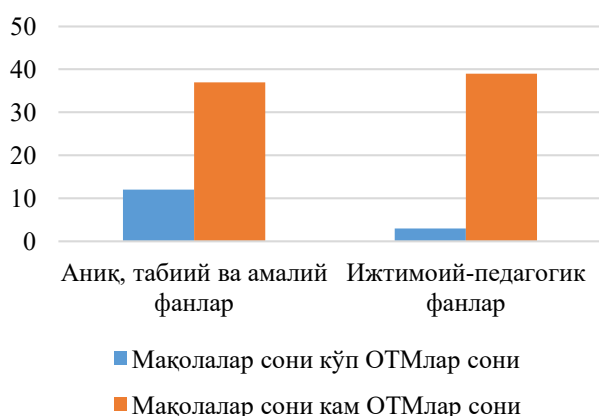
Маълумот учун: Наманган давлат чет

тиллари институти, Шаҳрисабз давлат педагогика институти, Миллий эстрада санъати институти, Гулистон давлат педагогика институти, Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети Нукус филиали. Ушбу олий таълим муассасаларининг барчаси ижтимоий фанлар, санъат ва педагогикага ихтисослашган.

Олий таълим муассасаларининг миллий тадқиқот фаолияти аниқ, табиий, амалий ҳамда ижтимоий соҳалар кесимида Фишернинг аниқ тести ёрдамида текшириб кўрилди. Бунда олий таълим муассасалари ихтисослашган соҳасига биноан таснифланган ҳолда халқаро базаларда чоп этган мақолаларнинг умумий сонидаги ҳиссаси ўрганилди. Турли соҳаларда кадр етиштириб берувчи олий таълим муассасалари ҳисоблашга киритилмади. Тестга кўра аниқ, табиий ҳамда амалий фанларга ихтисослашган олий таълим муассаса-

лари ижтимоий фанларга ихтисослашган олий таълим муассасаларидан кўра халқаро мақолалар чоп этиш бўйича сезиларли даражада фаолроқ эканлиги аниқланди (6-диаграмма). Ижтимоий фанларга ихти-

6-диаграмма. ОТМларнинг соҳасига кўра халқаро базаларда мақола чоп этиш ҳисоби



сослашган олий таълим муассасаларининг халқаро базаларда мақола чоп этиш бўйича

маҳсулдорлиги пастлигини ижтимоий фан соҳаларига илмий янгиликлар олиб кириш мураккаблиги билан изоҳланади.

Бошқа ижтимоий фан соҳалари қатори чет тилларига ихтисослашган олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларининг халқаро илмий базаларда индексланиш кўрсаткичлари паст эканлигини кўришимиз мумкин. Бунда хорижий тилларни билиш ҳамда халқаро базаларда индексланган журналларда мақола чоп этиш бўйича тадқиқот маҳсулдорлиги ўртасидаги боғлиқликни ҳам таҳлил этиш мақсадга мувофиқ. Инглиз тили сертификати эга профессор-ўқитувчилар сони ҳамда “Scopus” илмий базасида эълон қилинган мақолалар сони ўртасидаги статистик муносабат олий таълим муассасалари кесимида таҳлил қилинди. (7-диаграмма).

7-диаграмма. Scopus базасида чоп этилган мақолалар ҳамда инглиз тили сертификати эга ўқитувчилар сонининг ОТМлар кесимидаги динамикаси



Назарий жиҳатдан, профессор-ўқитувчиларнинг хорижий тилларни билиши халқаро базаларда мақола эълон қилишни осонлаштириши лозим. Лекин тадқиқот методологияси, хорижий тиллардан хабардор про-

фессор-ўқитувчиларнинг халқаро ИМРАД талаблари борасида етарлича кўникмага эга эмаслиги халқаро базаларда индексланувчи журналларда мақола чоп этишига тўсиқ бўлаётганини тахмин қилиш мумкин.

Маҳаллий журналларда эълон қилинган мақолалар таҳлил қилинганда, Фарғона давлат университети (3141 та мақола 1:2,3 нисбатда), Тошкент тиббиёт академияси (2583 та мақола, 1:1,8 нисбатда), Самарқанд давлат тиббиёт университети (2176 та мақола, 1:2 нисбатда), Бухоро давлат тиббиёт институти (1700

та мақола, 1:1,6 нисбатда), Тошкент давлат аграр университети (1482 та мақола 1:1,9 нисбатда), Қарши муҳандислик иқтисодиёт институти (1332 та мақола 1:1,9 нисбатда) каби олий таълим муассасалари мақолаларнинг сони жиҳатидан яхши кўрсаткичларга эришгани аниқланди (8-диаграмма).

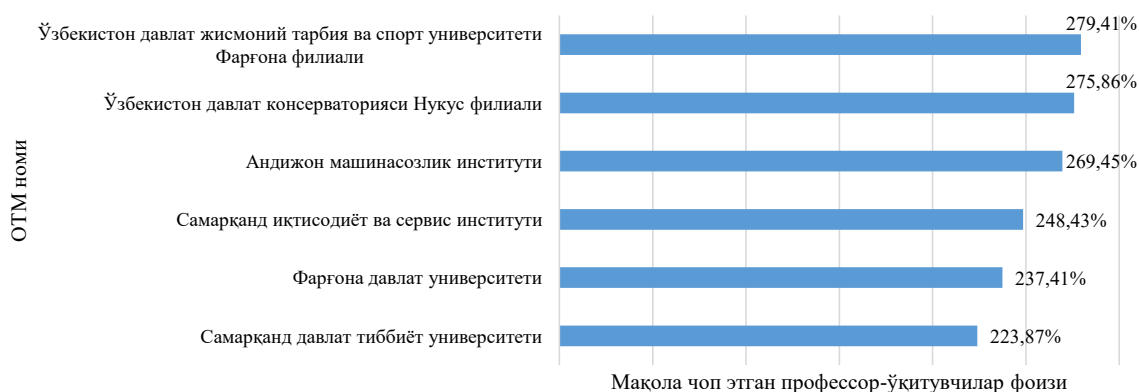
8-диаграмма. Республикамиздаги илмий журналларда мақола чоп қилиш бўйича яхши натижа кўрсатган ОТМлар



Мақолалар сонининг олий таълим муассасаси профессор-ўқитувчилари сонига нисбати жиҳатидан Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети Фарғона филиали (190 та мақола 1:2,7 нисбатда), Андижон машинасозлик институти (1032 та мақола 1:2,6 нисбатда), Ўзбекистон давлат консерваторияси Нукус филиали (80 та мақола 1:2,7 нисбатда), Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти (872 та мақола, 1:2,4 нисбатда), Фарғона давлат университети (3141 та мақола 1:2,3 нисбатда), Самарқанд давлат тиббиёт университети (2176 та мақола 1:2,2 нисбатда) энг яхши кўрсаткичга эга (9-диаграмма).

кус филиали (80 та мақола 1:2,7 нисбатда), Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти (872 та мақола, 1:2,4 нисбатда), Фарғона давлат университети (3141 та мақола 1:2,3 нисбатда), Самарқанд давлат тиббиёт университети (2176 та мақола 1:2,2 нисбатда) энг яхши кўрсаткичга эга (9-диаграмма).

9-диаграмма. Маҳаллий журналларда мақола чоп этиш бўйича профессор-ўқитувчилар сони мақолалар сонининг нисбатига кўра яхши натижага эришган ОТМлар

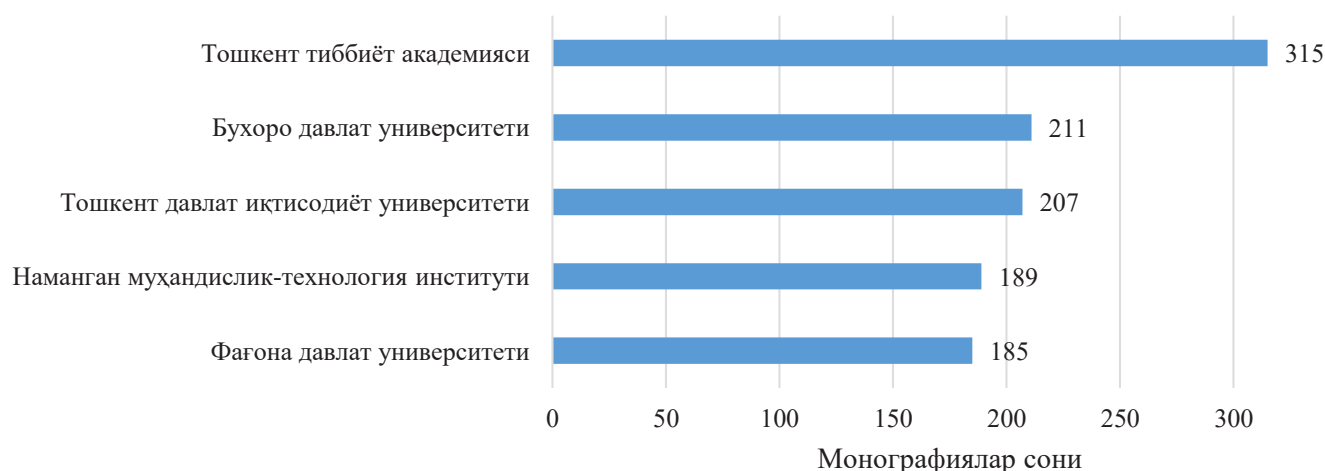


Тадқиқот маҳсулдорлиги ҳамда фан соҳалари ўртасида боғлиқлик мавжуд эмас.

Нашр қилинган монографиялар таҳлил қилинганда, Тошкент тиббиёт академияси (315 та монография, 3:1 нисбатда), Бухоро давлат университети (211 та монография 4:1 нисбатда), Тошкент давлат иқтисоди-

ёт университети (207 та монография 4:1 нисбатда), Наманган муҳандислик-технология институти (189 та мақола 2:1 нисбатда), Фарғона давлат университети (185 та мақола 6:1 нисбатда) каби олий таълим муассасалари яхши кўрсаткичга эришгани аниқланди (10-диаграмма).

10-диаграмма. Монография чоп этиш бўйича яхши натижа кўрсатган ОТМлар



Шунингдек, монографиялар сонининг олий таълим муассасаси профессор-ўқитувчилари сонига нисбати жиҳатидан энг юқори натижани Наманган муҳандислик-техно-

логия институти (189 та монография) ҳамда Қарши ирригация ва агротехнологиялар институти (67 та монография) қайд этган (11-диаграмма).

11-диаграмма. Монография чоп этиш бўйича профессор-ўқитувчилар сонининг мақолалар сонига нисбатига кўра яхши натижага эришган ОТМлар



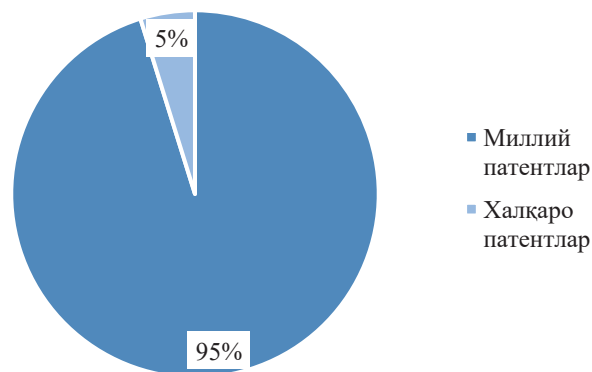
Ўзбек миллий муסיқа санъати институти, Миллий эстрада санъати институти профессор-ўқитувчилари томонидан бирорта ҳам монография нашр этилмаган.

Тадқиқотларнинг натижадорлиги. Жорий ҳолатга кўра, республикамизда жами 4183 та тадқиқотлар тижоратлашти-

рилган бўлиб, шундан 253 та хорижий грантлар, 352 та давлат грантлари, 3596 та соҳалар бўйича буюртмалар асосида амалга оширилган (12-диаграмма). Олий таълим муассасалари томонидан 1810 та (1723 та миллий, 87 та халқаро) патент олинган (13-диаграмма).



13-диаграмма. Маҳаллий ва халқаро патентларнинг жами патентлардаги улуши



Умумий тижоратлаштирилган тадқиқотлар ва патентларда хорижий грантлар ва халқаро патентларнинг улуши паст эканлиги аниқланди. Халқаро грантлар сони бўйича Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти Миллий тадқиқот университети (23 та) етакчиликни қўлга киритган бўлса, хорижий патентлар умумий сони бўйича Миллий рассомлик ва дизайн институти (9 та) етакчилик қилмоқда.

Тадқиқотларни тижоратлаштириш фаолиятида давлат олий таълим муассасалари филиалларининг фаолияти суст эканлигини қайд этиш лозим. Таҳлилларга кўра, 9 та олий таълим муассасаси тадқиқотларни

умуман тижоратлаштирмаган. Ушбу олий таълим муассасаларининг 5 таси ҳудудлардаги филиаллар эканлигини кўришимиз мумкин.

Маълумот учун: Шаҳрисабз давлат педагогика институти, Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети Фарғона филиали, Миллий эстрада санъати институти, Термиз давлат педагогика институти, Ўзбекистон давлат хореография академияси, Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги ТАТУ Нурафшон филиали, Ўзбекистон давлат консерваторияси Нукус филиали, Самарқанд давлат университетининг Каттақўрғон филиали, Самарқанд давлат университетининг Ургут

филиалида тадқиқотлар умуман тижоратлаштирилмаган.

Буни олий таълим муассасаси филиалларининг ташкил этилганига кўп вақт бўлмагани, моддий техник базасининг етишмаслиги ҳамда инсон ресурслари билан боғлиқ танқисликлар билан изоҳлаш мумкин.

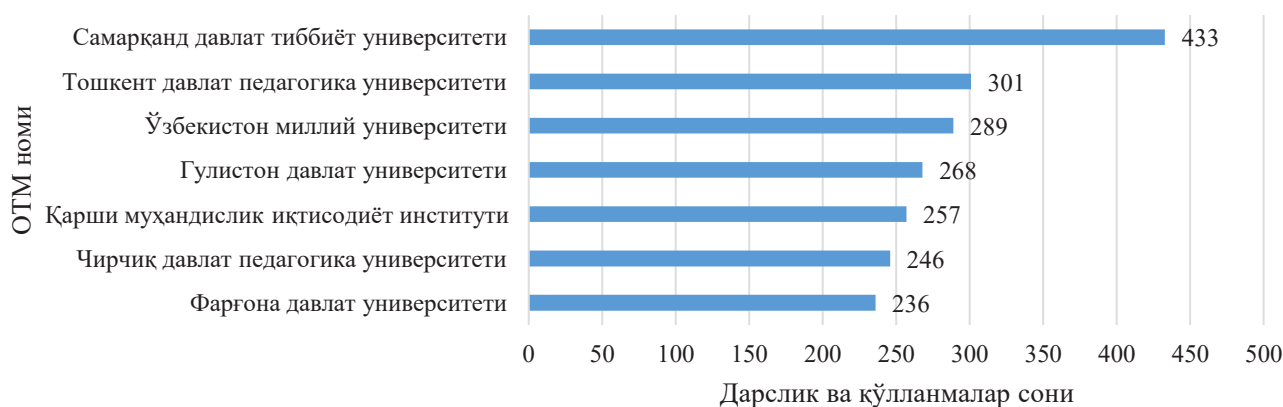
Ўрганишларга кўра, 114 та олий таълим муассасасидан 107 тасида профессор-ўқитувчилар дарслик ҳамда ўқув қўлланмалар нашр қилгани, 7 та олий таълим муассасасида биронта дарслик ва ўқув қўлланма нашр этилмагани ойдинлашди.

Маълумот учун: Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтининг Фарғона минтақавий филиали, Тошкент тиббиёт академияси Урганч филиали, Қорақал-

поғистон тиббиёт институти, Андижон давлат чет тиллари институти, Гулистон давлат педагогика институти, Марказий Осиё атроф-муҳит ва иқлим ўзгаришини ўрганиш университети, Янги Ўзбекистон университетида дарслик ёки қўлланмалар умуман яратилмаган.

Дарслик ва ўқув қўлланмаларни чоп қилиш бўйича энг яхши натижани Самарқанд давлат тиббиёт университети 433 та, Тошкент давлат педагогика университети 301 та, Ўзбекистон миллий университети 289 та, Гулистон давлат университети 268 та, Қарши муҳандислик иқтисодиёт институти 257 та, Чирчиқ давлат педагогика университети 246 та, Фарғона давлат университети 236 та қайд этган (14-диаграмма).

14-диаграмма. Дарслик ва ўқув қўлланмаси чоп қилиш бўйича яхши натижа кўрсатган ОТМлар



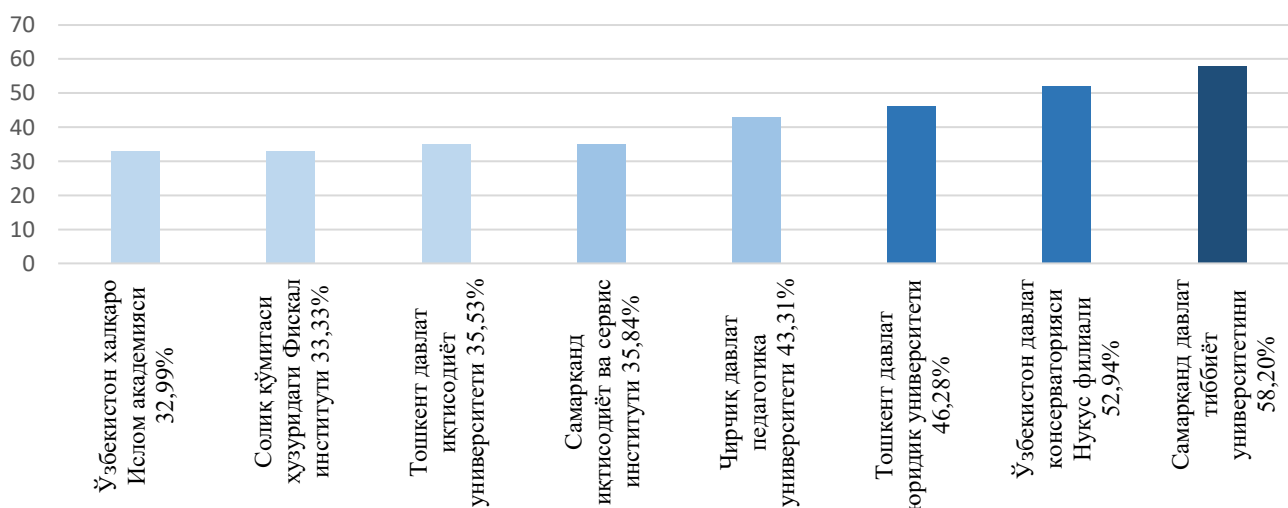
Олий таълим муассасасида фаолият юритаётган профессор-ўқитувчилар сони инобатга олинса, Ўзбекистон халқаро Ислоҳ академияси (Жами ўқитувчиларнинг 32,9 фоизи; 65 та дарслик ва қўлланма), Фискал институти (ўқитувчиларнинг 33 фоизи; 17 та дарслик ва қўлланма), Тошкент давлат иқтисоди-

ёт университети (ўқитувчиларнинг 35 фоизи жами 275 та дарслик), Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти (ўқитувчиларнинг 35 фоизи; жами 100 та дарслик), Чирчиқ давлат педагогика университети (ўқитувчиларнинг 43 фоизи; жами 246 та дарслик), Тошкент давлат юридик университети (ўқитувчилар-

нинг 46 фоизи; жами 193 та дарслик), Ўзбекистон давлат консерваторияси Нукус филиали (ўқитувчиларнинг 52 фоизи, жами 18 та дарслик), Самарқанд давлат тиб-

биёт университетини (ўқитувчиларнинг 58 фоизи; жами 433 та дарслик) яхши натижага эришганлигини кўриш мумкин (15-диаграмма).

15-диаграмма. Дарслик ва қўлланма чоп этган профессор-ўқитувчилар фоизи бўйича яхши натижа кўрсатган ОТМлар



Ҳозирда Республика олий таълим муассасаларида 5862 нафар (79%) инглиз тили, 557 нафар (7%) рус тили, 313 нафар (4%) турк тили, 239 нафар (3%) немис тили, 149 нафар (2%) француз тили, 80 нафар (1%) корейс тили, 78 нафар (1%) араб тили, 53 нафар (1%) хитой тили, 57 нафар (1%) япон тили, 37 нафар (0,5%) испан тили ҳамда 20 нафар (0,5%) италиян тилидан В2 даража ҳамда ундан юқори тил билиш бўйича хорижий тил сертификатига эга профессор-ўқитувчилар фаолият юритиб келмоқда.

Инглиз тилидан олинган сертификатлар рус тилидагилардан 11 баробар кўп. Бу – юртимизда инглиз тили илмий педагогик фаолиятда иккинчи тил мақомига эришганлигидан далолат беради.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиқиб, қуйидаги хулосаларга келиш мумкин.

Олий таълим тизимида амалга оширилган ислохотлар натижасида аниқ, табиий ҳамда амалий фанларга ихтисослашган тадқиқотлар кўпайиб бормоқда.

Ижтимоий фанларга ихтисослашган олий таълим муассасаларининг халқаро базаларда индексланган журналларда мақола нашр этиш кўрсаткичлари – паст;

Ижтимоий фанлар профессор-ўқитувчиларининг тадқиқот методологияси ва халқаро ИМРАД талаблари бўйича кўникмалари етарли эмас;

Давлат олий таълим муассасалари филиалларининг тадқиқотларни тижоратлаштириш ҳамда тадқиқот натижадорлиги бўйича фаолияти – суст;

Хорижий грантлар ҳамда халқаро патентларнинг тижоратлаштирилган тадқиқотлар ҳамда патентлар умумий миқдоридаги улуши – паст;

Инглиз тили илмий педагогик фаолиятда иккинчи тилга айланган деган хулосага келиш мумкин.

Профессор-ўқитувчиларнинг илмий педагогик фаолиятини янада такомиллаштириш ҳамда самарадорлигини ошириш учун қуйидаги таклиф ва тавсиялар илгари сурилади:

1. Ижтимоий фанларга ихтисослашган олий таълим муассасаларининг халқаро базаларда мақола нашр этиш кўрсаткичларини яхшилаш, бунда профессор-ўқитувчиларининг тадқиқот методологияси ва халқаро ИМРАД талаблари бўйича кўникмаларини шакллантириш учун ўқув-семинарларини ташкил этиш.

2. Давлат олий таълим муассасалари филиалларининг тадқиқотларни тижоратлаштириш ҳамда тадқиқот натижадорлиги бўйича фаоллигини ошириш, бунда олий таълим муассасасининг харажатлар сметасига тадқиқотларни тижоратлаштириш учун керакли маблағларни киритиш ҳамда бюджетдан ташқари маблағлар ажратишни ташкил этиш.

3. Хорижий грантлар ҳамда халқаро патентларнинг умумий тижоратлаштирилган тадқиқотлар ва патентлардаги улушини ошириш, бунда профессор-ўқитувчилар томонидан тақдим этиладиган хори-

жий грантлар ҳамда халқаро патентларни олий таълим муассасасининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан молиялаштириш.

4. Профессор-ўқитувчилар тил сертификатларини қўлга киритишлари учун шарт-шароитлар яратиб бериш ва тил сертификатларини олиши мумкин бўлган фанлардан профессор-ўқитувчилар учун бепул ўқишларни ташкил этиш.

5. Профессор-ўқитувчилар томонидан “Scopus” ва “Web of Science” халқаро маълумотлар базаларига киритилган илмий журналларда мақолалар чоп этиш, мақолаларга иқтибослик кўрсаткичлари салмоғини ошириш. Бунинг учун биринчи босқичида республикадаги нуфузли журналларни “Scopus” ва “Web of Science” халқаро маълумотлар базаларига киритиш бўйича тизимли ишларни йўлга қўйиш.

6. Чет тилидан халқаро сертификатга эга профессор-ўқитувчиларни хорижий мамлакатларда ўтказиладиган нуфузли тадбирлар, жумладан конференциялар, симпозиумлар ва семинарларда мунтазам иштирок этишини режали тарзда ташкил этиш.

7. Олий таълим муассасаларининг хориждаги университетлар билан илмий тадқиқотларни ҳамкорликда ташкил этиш бўйича меморандумлар имзолашига эътибор қаратиш. Бунинг натижасида профессор-ўқитувчиларда хориждаги энг илғор илмий лабораториялардан фойдаланиш имконияти пайдо бўлади.

Globalization and technology: shadow education and curricula as drivers of student proficiency in practical skills



Firdavs IBROKHIMOV,

PhD student at the Center for the research on the development of higher education

Uzbekistan is rapidly evolving into a market economy. Since 2017 Uzbekistan has been undergoing economic liberalization. There is a gradual increase in the number of private enterprises in the country. Companies have struggled in marketing management even many years after the adoption of the market economy. Like all other fields, marketing is influenced by external, global factors, including social and technological conditions. Thus, there is a need for research on the factors influencing marketing programs and their adaptability to the changes.

Literature review

Marketing is one of the central components of business expansion in the age of a market-oriented economy. Both, marketing as a profession and marketing education have been subject to sweeping changes in recent years.

Globalization

Globalization is one of the factors that have a significant impact on both education [5, 81] and marketing [17, 169]. In Uzbekistan, the effect of globalization on marketing sectors can be more relevant than ever, as the country is opening up to the world. As new companies enter the local market, local and international firms may need to alter their marketing strategy and techniques, requir-

ing new skill sets, competencies, and knowledge. One of the aspects of globalization is the rise of English as a dominant language in economic and professional dimensions [8]. Li [16, 186] points out that English is becoming increasingly important in marketing education in China. English communication skills are valued by employers in the marketing departments of companies [9, 284]. Our previous research identified that English-medium programs were becoming increasingly popular in the private sector in the higher education of Uzbekistan [11, 107].

Technology

Another important factor that has an impact on marketing is technology. Technology is making its way into the vast array of human

activities, such as society, culture, and business. This phenomenon is coined “digital transformation” [18]. Particularly information communication technologies have already become an integral part of our lives. Digital literacy - skills in dealing with information communication technologies is one of the 21st-century skills [7]. Technology is changing the way marketing works through the introduction of new tools of market research and other marketing activities. Christopher [5, 500-507] explores the role of technology in the marketing industry and mentions the use of Google Analytics tools, business intelligence software, CRM, and customer management systems as examples of how technology is changing the way marketing works. Social Media Marketing is becoming an integral part of marketing practice [15, 90] and statistical

analysis software is being commonly used by market research agencies [10, 2043]. Ali et al. [1, 1-36] cite the use of mobile technologies, cloud computing, and artificial intelligence as the latest innovations in the marketing industry. In the digital era marketers must at least know how each of these technologies works to connect their understanding of marketing concepts to real-life situations.

How marketing programs are dealing with this change?

While companies are introducing digitalization, higher education is having difficulty meeting industry demands [12]. Due to the complex set of skills demanded by the labor market, educators are having difficulty integrating appropriate skill sets into curricula. [14, 1]. This is especially the case for marketing programs where the impact of technology



and globalization on the labor market is traditionally stronger than the course contents. Globally, higher education is moving from a theory-based model into a skill-based model. European Higher Education Area introduced skill-oriented education to meet labor market requirements [13, 1]. Uzbekistan has been introducing a European credit module system to boost its education. Whether this has translated into the quality delivery of skills necessary in the globalization and technology era is unknown. Globally, there is an increased interest in private tutorials or so-called “shadow education” [3, 185-200]. The rise of private tutorials is explained by the need to prepare students for prestigious schools or standardized examinations [6, 3]. Yet, a deeper look at the actual state of affairs may reveal that the increased importance of private tutorials may be due to cracks in education systems in the form of inadequate skill delivery or knowledge transfer in conventional education settings. This is especially the case for post-soviet countries, where education has not been im-

proved since the collapse of the USSR [3, 185-200]. It is also important to note that the rise of private tutoring coincides with globalization and digital transformation. Globalization and technology may be superimposing changes in the marketing industry, to which curricula couldn't manage to adapt. Students may be increasing their interest in private tutoring due to such industry-curriculum misalignment.

Materials and Methods

We hypothesize that

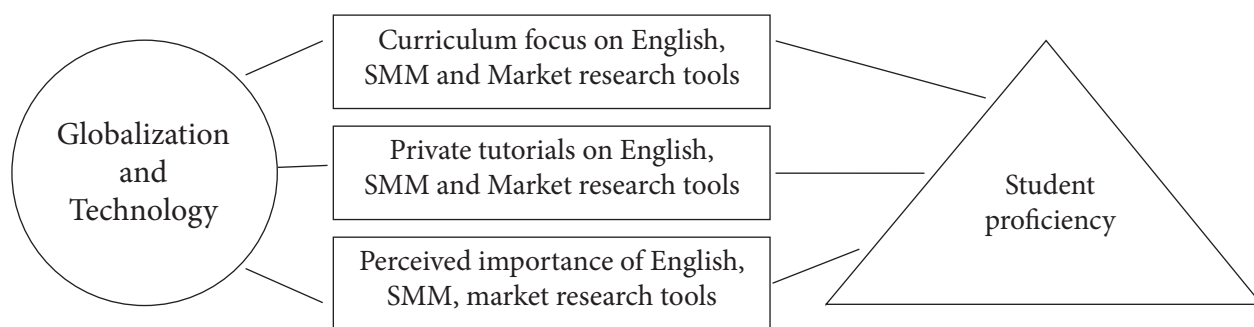
H₁: Students are more reliant on private tutorials than curricula to improve their English, SMM, and market research skills.

H₀: Students are not more reliant on private tutorials than curricula to improve their English, SMM, and market research skills.

Research model. Globalization and technology are increasing the perceived importance of English, SMM, and market research tools. In turn, this may lead to competition between private courses and university programs to overcome this challenge so that they contribute to student proficiency (Table 1).

Table 1. The implication of globalization and technology on marketing education

Globalization	Technology		Marketing programs	Private tutorials
English	Social Media marketing tools	Market Research Tools	Curriculum focus on English, SMM, and Market Research tools	Private tutorials in English, SMM, and Market research tools



However, to what extent university programs and private courses contribute to student proficiency remains unknown. Also, there may be a tendency for private courses to replace university programs in skill delivery.

The following are our research questions:

1. Is there any relationship between student skills and curriculum focus on skills and

students' involvement with private tutorials?

2. Are students more reliant on private tutorials than curricula to improve their English, SMM, and market research skills?

We will explore student skills and curriculum focus on English language skills, social media marketing, and market research tools with a Likert scale survey with 1-5 scaling (Table 2)

Table 2. The structure of our survey

Questions	Scaling	Type of variable
How old are you?	Short answer	
How do you rate the quality of curriculum focus on English in your marketing program?	5-1	Curriculum focus English (independent variable)
What is your level of English proficiency in Marketing contexts?	5-1	English proficiency (dependent variable)
How important are private tutorials in English for you?	5-1	Perceived importance of private tutorials (independent variable)
How important is English for success in a marketing career?	5-1	Perceived importance of English (independent variable)
How do you rate the quality of curriculum focus on SMM in your marketing program?	5-1	Curriculum focus SMM (independent variable)
What is your level of SMM skills in Marketing contexts?	5-1	SMM proficiency (dependent variable)
How important are private tutorials on SMM for you?	5-1	Perceived importance of private tutorials (independent variable)
How important is SMM for success in a Marketing career?	5-1	Perceived importance of SMM (independent variable)
How do you rate the quality of curriculum focus on market research tools in your marketing program?	5-1	Curriculum focus market research tools (independent variable)
How well can you use market research tools and software?	5-1	Market research proficiency (dependent variable)
How important are private tutorials on market research tools for you?	5-1	Perceived importance of private tutorials (independent variable)

Curriculum focus on English, SMM, and market research skills, the perceived importance of private tutorials for English, SMM, and market research skills will be treated as an independent variable, while student proficiency in English, SMM, and market research tools is an dependent variable. The coefficient of determination (R^2) is estimated to reject H_0 or prove the H_1 hypothesis. Unstandardized and standardized coefficients are compared to reflect the effect of each independent variable (curriculum focus vs private tutorials) on the dependent variable (student proficiency) at a 0.05 significance level, which is the current gold standard.

Results and Discussion

82 students between the ages of 18 and 35 participated in the survey. The mean age is 21. All students are final-year students or recent graduates.

The Effect of curriculum focus and private tutorials on English proficiency.

Curriculum focus on English. 9,6 percent students rated curriculum focus on English as “5”, 26,5 percent as “4”, 22,9 percent as “3”, 18,1 percent as “2” and 22,1 percent as “1”.

Students’ English proficiency. 10,8 percent students rated their English skills as “5”, 26,5 percent as “4”, 37,3 percent as “3”, 22,9 percent as “2”, 2,4 percent as “1”.

Perceived importance of English tu-

torials. 42,2 percent of respondents consider private English tutorials as extremely important, 36,1 percent as important, 10,8 percent as somehow important, 8,4 percent not very important, 2,4 percent – not important at all.

Perceived importance of English for Marketing. 41 percent of respondents consider English as extremely important for success in a marketing career, 48,2 percent as important, 8,4 percent as somehow important, and 2,4 percent as weakly important.

Overall, there is a tendency to rate curriculum focus on English negatively and rate the perceived importance of English tutorials and perceived importance of English for Marketing careers positively.

In the linear regression (Table 3), R^2 for H_0 is 0.000, thus it is possible to reject the null hypothesis. we found a negative relationship between English proficiency and curriculum focus on English (p-value of 0,018). This indicates that a lower curriculum focus on English is one of the contributing factors behind the weaker English proficiency of the students. There is also a positive relationship between the perceived importance of private English tutorials and the English proficiency of students (p-value of 0.004), indicating that private English tutorials contribute to the English proficiency of the students in a stronger way than curricula do.

Table 3. Linear Regression

Model Summary - English proficiency in the Marketing context

Model	R	R^2	Adjusted R^2	RMSE
H_0	0.000	0.000	0.000	0.983
H_1	0.419	0.176	0.144	0.909

ANOVA						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
H ₁	Regression	13.750	3	4.583	5.542	0.002
	Residual	64.506	78	0.827		
	Total	78.256	81			

Coefficients						
Model		Unstan- dardized	Stan- dard Error	Standard- ized	t	p
H ₀		3.183	0.109		29.324	< .001
H ₁		2.014	0.555		3.625	< .001
	Curriculum focus on English	-0.204	0.084	-0.263	-2.423	0.018
	Perceived importance of private English tutorials	0.340	0.115	0.362	2.965	0.004
	Perceived importance of English for Marketing	0.076	0.152	0.063	0.503	0.616

The Effect of curriculum focus and private tutorials on SMM proficiency.

Curriculum focus on SMM. 3.6 percent rated the curriculum focus on SMM as “excellent”, 15,7 percent as “very good”, 19,3 percent as “good”, 34,9 as “bad” and 26.5 percent as “very bad”.

Students’ SMM proficiency. 12 percent of respondents know SMM “perfectly”, 33,7 percent “very well”, 37,3 percent “well enough”, 13,3 percent “not very well”, and 3,6 percent “very little”.

Perceived importance of SMM tutorials. 32,5 percent of respondents consider SMM tutorials as “extremely important”, 38,6 percent as “important”, 20,5 percent as “somehow important”, 3,6 percent as “not very important”, and 4,8 percent as “not important at all”.

Perceived importance of SMM in Marketing career. 44,6 percent of respondents consider SMM knowledge as “extremely im-

portant” for a career in marketing. 33,7 percent of respondents consider SMM knowledge as “important” for a marketing career. 15,7 consider SMM knowledge as somehow important, 2,4 consider it as “weakly important” while 3,6 “not important at all”.

There is a tendency to rate curriculum focus on SMM negatively and the importance of SMM tutorials and SMM for marketing careers positively.

In the linear regression (Table 4), null hypothesis is rejected based on the zero R^2 value of H_0 . there is still a general relationship between curriculum focus on SMM, the perceived importance of SMM, the perceived importance of private SMM tutorials, and SMM proficiency, although this only explains 12 percent of the sample (R^2 value of 0.12). In the ANOVA the F-value is 3.7 with a p-value of 0.014 suggesting that there is a statistically significant relationship between the above

variables as a whole. Individually, there is a negative relationship between curriculum focus on SMM and SMM proficiency and a positive relationship between the perceived importance of private SMM tutorials and SMM proficiency. It suggests a less curricular focus on SMM negatively impacts the SMM proficiency of learners, while private SMM tutorials may play a stronger role in improving the SMM proficiency of the students with higher coefficients (0.14 vs -0.09 respectively). Yet, it must also be noted that none of the above two relationships are statistically significant individually.

Table 4. Linear Regression

Model Summary - SMM proficiency in Marketing contexts

Model	R	R ²	Adjusted R ²	RMSE
H ₀	0.000	0.000	0.000	0.973
H ₁	0.356	0.126	0.093	0.927

ANOVA

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
H ₁	Regression	9.702	3	3.234	3.763	0.014
	Residual	67.042	78	0.860		
	Total	76.744	81			

Coefficients

Model	Unstandardized	Standard Error	Standardized	t	p
H ₀	3.354	0.107		31.199	< .001
H ₁	2.063	0.480		4.298	< .001
	-0.092	0.094	-0.105	-0.982	0.329
Perceived importance of SMM tutorials	0.144	0.126	0.156	1.150	0.254
Perceived importance of SMM in the Marketing context	0.229	0.131	0.237	1.742	0.085

The effect of curriculum focus, private tutorials, student perception on student proficiency of market research tools

Curriculum focus on market research tools. 9.6 percent rated the curriculum focus on market research tools as “5”, 14,5 percent as “4”, 15,7 percent as “3”, 20,5 as “2” and 39.8 percent as “1”.

Students’ market research proficiency. 2,4 percent of respondents know market research tools “perfectly” rating “5”, 26,5 percent gave “4”, 44,6 percent “3”, 16,9 percent “2”, and 9,6 percent “1” or “very little”.

Perceived importance of market research tutorials. 21,7 percent of respondents consider market research tutorials as

“extremely important”, rating “5”, 34,9 percent as “4”, 27,7 percent as “3”, 8,4 percent as “not very important” or “2”, and 7,2 percent as “not important at all” or “1”.

In our linear regression (Table 5), the null hypothesis is rejected based on R^2 and Adjusted $R^2 = 0.000$. We found out the negative relationship between curriculum focus and market research proficiency, but, it didn't

reach statistical significance. More importantly, though, we identified a statistically significant ($<.001$) positive relationship between private tutorials and market research proficiency. Given that our R^2 value is 0,68 implying the model explains 68 percent of the data, it can be said that private tutorials are playing a substantial role in shaping student proficiency in market research tools.

Table 5. Linear Regression

Model Summary - Proficiency in Market research tools						
Model	R	R^2	Adjusted R^2	RMSE		
H ₀	0.000	0.000	0.000	1.037		
H ₁	0.828	0.686	0.668	0.598		

ANOVA						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
H ₁	Regression	27.307	2	13.653	38.201	< .001
	Residual	12.509	35	0.357		
	Total	39.816	37			

Coefficients						
Model		Unstandardized	Standard Error	Standardized	t	p
H ₀		2.711	0.168		16.107	< .001
H ₁		0.403	0.369		1.092	0.282
	Curriculum focus on Market research tools	-0.037	0.085	-0.041	-0.431	0.669
	Perceived importance of private Market research tutorials	0.791	0.091	0.831	8.734	< .001

This returns us to our original research questions. We were able to reject the null hypothesis and identified that

1. There is a statistically significant negative relationship between curriculum focus

and student proficiency in English. There is also a negative relationship between curriculum focus and student SMM and market research skills, yet it didn't reach statistical significance. There is a statistically significant

positive relationship between the perceived importance of English tutorials and the English proficiency of students. There is also a stronger positive relationship between the perceived importance of private tutorials and SMM as well as market research proficiency. This also didn't reach statistical significance.

2. Students rely more on private tutorials (with higher unstandardized and standardized coefficients in the linear regressions) than curricula in improving their English, SMM, and market research skills.

The results of our study suggest that there is a gap between skill delivery by marketing curricula and student proficiency in practical skills, which is largely filled by private courses. It is partly because marketing programs are failing to adapt to the rapid changes of our era imposed by technology and globalization. It may also have something to do with the lack of qualified personnel, materials, and equipment. Whatever reason, marketers without technical-practical skills are similar to doctors who can't use medical equipment. Bacon [2, 117] in his research found out that STEM grad-

uates are paid better than marketing majors in marketing jobs. A marketing major is not related to a marketing career. There is an open question: does it have something to do with technical and practical skills? There is a tendency by respondents to rate English, SMM, and market research skills positively, and to rate curriculum focus on these skills negatively. Are we to eliminate this misalignment of marketing programs from the realities of the labor market? Perhaps, it is time to modernize the curricula in marketing programs to reflect the changing paradigms of our modern era.

Conclusion

According to our study, private tutorials play a stronger role than curriculum in marketing programs in empowering students with English, SMM, and market research skills. There is a positive relationship between student skills and the perceived importance of private tutorials, while there is a negative relationship between curriculum focus and student skills. Higher education institutions are recommended to enrich their curriculum with more stress on practical skills.

References

1. Ali, O., Osmanaj, V., Alryalat, M., Chimhundu, R., Dwivedi, Y. (2023). The impact of technological innovation on marketing: individuals, organizations, and environment: a systematic review. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. Vol. 36. pp. 1-36. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2023.2210661>.
2. Bacon, D. (2017). Revisiting the Relationship Between Marketing Education and Marketing Career Success. *Journal of Marketing Education*. Vol. 39(2). pp. 109-123. <https://doi.org/10.1177/0273475317710061>.
3. Bray, M., Kobakhidze, M.N. (2014). The Global Spread of Shadow Education: Supporting or Undermining Qualities of Education? *Qualities of Education in a Globalised World*. The World Council of Comparative Education Societies. SensePublishers Rotterdam. pp. 185-200. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-650-9_11.
4. Canli, S., Demirtas, H. (2017). The Impact of Globalization on Teaching Profession: The Global

Teacher. Journal of Education and Training Studies. Vol. 6. pp. 80-95. <https://doi.org/10.11114/jets.v6i1.2792>.

5. Christopher, B. S. (2017). Technology's Impact on the Marketing Function. Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management. Vol. 22. pp. 500-507.

6. De Silva, T. (2020). The Impact Of Private Tutoring On Higher Education Outcomes: Evidence From South Korea. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28448.81920>.

7. Ester van L., Alexander J.A.M. van Deursen, Jan A.G.M. van Dijk, Jos de H. (2017). The relation between 21st-century skills and digital skills: A systematic literature review. Computers in Human Behavior. Vol. 72, pp. 577-588, ISSN 0747-5632, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.03.010>.

8. Fariba Ch. (2023). Alternative futures of English language education in Iran in the era of globalization. Linguistics and Education. Vol. 73. ISSN 0898-5898, <https://doi.org/10.1016/j.linged.2023.101146>.

9. Gunadevi K., Jeevi S., Raja N. S., Raja H. (2012). Marketing Students' Perceptions and Their Experiences during Industrial Training on English Oral Communication Skills. Procedia - Social and Behavioral Sciences. Vol. 66. pp 283-289. ISSN 1877-0428, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.270>.

10. Hazarika, J. (2019). SPSS as a means for Scientific Analysis in Social Science Research. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering. ISSN: 2278-3075 (Online). Vol. 8(12). pp. 2043-2045

11. Ibrokhimov F. (2024). The Current Trends in English Medium Higher Education in Uzbekistan. Ta'lim, fan va innovatsiya. Vol. 1. pp. 106-108

12. Irene S., Filippo Ch., Simone B., Gianluca R., Antonella M., Gualtierio F. (2022). Are universities ready to deliver digital skills and competencies? A text mining-based case study of marketing courses in Italy. Technological Forecasting and Social Change. Vol. 182. 121869. ISSN 0040-1625. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121869>.

13. Juan José P. A., Alberto A. L. T. (2024). The perception of transversal skills among students of business administration: Gender gap. Service-learning, gender and skills in higher education. The International Journal of Management Education. Vol. 22(2). 100970. ISSN 1472-8117. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2024.100970>.

14. Kate D. (2018). On carrot cake and marketing education: A perspective on balancing skills for employability, Australasian Marketing Journal (AMJ). Vol. 26(2). pp 172-179, ISSN 1441-3582, <https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2018.04.005>.

15. Khanom, M. T. (2023). Using Social Media Marketing in the Digital Era: A Necessity or a Choice. International Journal of Research in Business and Social Science (2147- 4478). Vol 12. pp 88-98. <https://doi.org/10.20525/ijrbs.v12i3.2507>.

16. Li, J. (2024). The Role of Business English in International Marketing. Research in Economics and Management. Vol. 9. pp. 181. <https://doi.org/10.22158/rem.v9n1p181>.

17. Naghi, R. I., & Para, I. (2013). The Effects of Globalization on Marketing. The GSTF Journal on Business Review. Vol. 2.

18. Pascucci, F., Savelli, E., Gistri, G. (2023). How digital technologies reshape marketing: evidence from a qualitative investigation. Italian Journal of Marketing. 27–58. <https://doi.org/10.1007/s43039-023-00063-6>



Талабалар амалиёти кўникма ёки қоғоз учун?

Олий таълимдаги муаммолар ҳақида сўз кетганда, кўпчилик таълим дастурларининг амалиётдан узоқлиги, назарияга асослангани ҳақида гапиреди. Қўлида дипломи бор ишсизлар-у, соҳасида ўз ўрнини тополмаганлар ҳам мавзуга айланади, баъзида. Сабаб қилиб эса, 4 йил олинган билимларнинг амалиётда иш бермаётгани, ўқиган нарсаси ҳамда бажарадиган юмуши ўртасида катта тафовут борлиги кўрсатилади.

Ваҳоланки, олий таълим муассасаларида биринчи курсдан то ўқиш якунигача ўқув, ишлаб чиқариш, малакавий ва битирув олди амалиёти каби талабаларнинг амалий кўникмаларини шакллантиришга қаратилган дастурлар қўлланилади. Бу орқали таълим олувчиларда назарий билимларни амалда қўллаш учун шароит яратиш кўзда тутилган. Аммо негадир бу билан биз сўзимиз аввалида таъкидлаган масала ечим топмаяпти. Нима учун? Мазкур тизимнинг қаерида хатолик бору, қайси бўғин нотўғри ишламоқда. “Олий таълим муассасаси – талаба – ишлаб чиқарувчи” занжири ишлашига нима тўсқинлик қилмоқда? Нега амалиёт жараёни барча жойларда ҳам амалий кўникмаларни эгаллаш учун етарли бўлмаяпти? Ёки бу жараён фақат ҳужжатни тўлдириш, “галочка” олиш билан ниҳояланыптими? Асл муаммо нимада? Биз мазкур саволларга жавоб топиш ва олий таълим муассасаларидаги вазият билан танишиш учун таълим “истеъмолчилари”, жараёнларнинг бевосита иштирокчилари бўлган — талабаларга юзландик.

АМАЛИЁТ — ТАЖРИБА ОРТТИРИШ МАЙДОНИ



Хислат ЖЎРАЕВ,

Тошкент архитектура ва қурилиш
институтини талабаси

— Институтимизда биринчи курсдан бошлаб талабаларни амалиётга юборишади. Фикримча, амалиёт жараёни жуда муҳим ва талаба учун тажриба орттириш майдони. Ўқишни битириб ишга кирмоқчи бўлганлардан, албатта, аввал қаерда ишлагани ва компанияга қандай фойдаси тегиши ҳақида сўрашади. Амалиёт ўташ давомида олинган кўникма ва билимлар талабага мазкур саволларга жавоб беришида асқатади. Аммо бу ҳам унинг қандай амалиёт ўтагани ва ҳаракатига боғлиқ. Мисол тариқасида, ўзим ҳам биринчи курсда амалиётда жуда қийналганман ва биз қилаётган ишлар, яъни шаҳардаги чиройли биноларнинг лойиҳасини чизишимиз нима учун кераклигини, бизга нима фойдаси борлигини тушунмаганман. Бунинг оқибатида эса 40 кун деярли ҳеч нарса қилмасдан вақтим беҳуда ўтган. Иккинчи курс ўқиш давримда эса амалиёт давомида қилган ишларимиз моҳияти ва менинг фаолиятим учун қанчалик муҳим аҳамиятга эга

эканлигини тушуниб, чизишимиз керак бўлган бинолар расмини қайтадан ҳаммасини чизиб чиққанман.

Талабаларни мажбурий тарзда амалиётга чиқариш керак, бу жараён жуда фойдали деб биламан. Чунки биринчи курсда ҳеч ким ҳеч нарсани билмайди, тушунмайди, шунинг учун уларга йўл-йўриқ кўрсатиш, йўналтириш керак. Шу ўринда талабага амалиётда нималарни ўрганиши кераклигини, унинг фойдаларини тушунтириш муҳимлигини таъкидлаб ўтмоқчиман. Чунки кўпгина ёшлар амалиёт қилиш кераклиги учун боради ва қоғозни тўлдириб қайтади. Борган жойидан янги билимларни ўрганишни, билмаганларини сўрашни билмайди, амалиёт давридан унумли фойдаланмайди.

Шунингдек, амалиёт бўйича талабаларда салбий тушунча пайдо бўлиб қолган. Чунки улар борган ташкилотларда ҳурмат, эътибор топмайди ва кўп ҳолатларда яхши қабул қилинмайди. Бунинг натижасида фақат амалиёт дафтарини тўлдириш учун бориб келади. Мана шу жараён яхшиланса, талабалар ўзи хоҳлаб амалиётга чиқади ва иложи бори-ча янги билимлар ўрганишга ҳаракат қилади. Фикримча талаба ва ташкилот ўртасидаги муносабатни яхшилаш учун ўша ташкилотга ҳам вазифа ва мажбуриятлар юклатилиши керак. Мисол учун, шаҳарсозликни яхшилаш ва қурилиш ишларини самарали олиб бориш учун тендер амалиёти жорий этилди. Қурилиш компаниялари бирор лойиҳа доирасида тендерда қатнашиши учун ҳам маълум даражада билим бўлиши керак. Уларга турли

категориялар бўйича, яъни техникаси, ишчи кучи ва имкониятларига қараб балл берилади. Шу баҳолаш тизими амалиётда талабага ўргатилиши керак. Амалиётнинг қай даражада фойдали бўлиши бу ташкилотга юклатиладиган масъулиятга ҳам боғлиқ.

Шундан келиб чиқиб улар талабаларга амалий билим беришга, яхши муомалада бўлишга ҳаракат қилади. Талаба ёки у таҳсил олаётган таълим муассасаси ўша ташкилотга баҳо беради. Шу орқали ўртадаги узилиш ва тушунмовчиликларни бартараф қилинади.

ТАНЛОВНИ ТАЛАБА АМАЛГА ОШИРСИН



Кувончбек УЛАШЕВ,

Тошкент давлат транспорт университети талабаси

– Мен таҳсил олаётган муассасада ҳам талабаларга амалиёт қилишлари учун вақт ва имконият берилади. Талабалар раҳбарият томонидан белгиланган ташкилотда амалиёт ўтайди. Бу жараёнда университетимиз келиб чиқиши мумкин бўлган ҳар қандай муаммо ва камчиликлар бўйича талабаларга етарлича ёрдам беради ва шунинг учун ҳам амалиёт бўйича муаммога дуч келмаганман. Олий таълим муассасалари ҳужжат ишлари билан бир қаторда ёшларга керакли ёрдамни бермоқда, яъни биринчи курсда талабалар нима қилишни, қаердан ва қандай ўрганиш кераклигини билмайди. Бу борада амалиётга юбориш анча ёрдам беради, деб айта оламан. Аммо кўплаб талабалар фақат қоғозбозлик учун амалиётга боради. Бунинг

аҳамиятини, фойдасини кеч англайди. Ишга жойлашишда албатта улардан иш тажриба, билим ва кўникмалар сўралади. Бу ҳолатда амалиёт пайтидан унумли фойдаланмаганлиги учун афсусланишади.

Амалиётни яхши ўтамасликларига ҳам бир қанча сабаблар бор. Шулардан бири, талаба амалиётга борадиган ташкилотни уларнинг хоҳиш-истакларидан келиб чиқиб эмас, раҳбариятнинг ўзи белгилашидир. Бундай ҳолатда уларда қизиқиш бўлмаслиги оқибатида фақат ҳужжатбозлик учунгина амалиётга боришади. Шунинг учун танловни талабанинг ўзига қолдириш ва қандайдир рағбатлантиришлар ҳам бўлиши керак. Булар талабанинг ривожланиши, ўзига бўлган ишончини ортиши ва амалиёт жараёнидан иложи борица фойдаланиб қолишига сабабчи бўлади, назаримда.



НАЗАРИЯ БОШҚА, АМАЛИЁТ БОШҚА



Нодира АСҚАРОВА,

Тошкент амалий фанлар
университети талабаси

– Университетимиз амалиёт ўташимиз учун мени Шайхонтохур туманидаги 85-сонли мактабга бириктиришди. Амалиёт сентябрь ойидан май ойигача ҳафтанинг 2 кунда, пайшанба ва жума кунларида бўлиб ўтди. Бу давр олган назарий билимларимни амалиётга татбиқ қилишимга катта ёрдам берди. Малакали устозлардан жуда кўп тажриба ва билимлар олдим. Ўқувчилар билан ишлаш, вазиятга тўғри баҳо бериш каби китобларда ёзилмайдиган ҳаётий тажрибалар майдони бўлди. Дарсни қандай қизиқарли ўтиш бўйича турли методлар, интерактив ўйинларни ўргандим.

Амалиёт юзасидан университетимиз ва амалиёт раҳбаримиз томонидан ҳам қўллаб-қувватлашлар бўлди. Тушунмаган ва қийналган ҳолатларда улар ёрдам беришди.

Амалиёт жараёнида олган билимларимни янада мустаҳкамладим. Шунини тушундимки, амалиёт ҳар бир талаба учун муҳим. Чунки назария бошқа, амалиёт бошқа. Ўқишни битирибоқ ишлаб, уни амаллаб кетиш учун талабада пойдевор яхши бўлиши керак. Шунингдек талаба амалиёт давомида ўзининг ютуқ ва камчиликларини, қайси жиҳатлари устида кўпроқ ишлаши кераклигини ҳам тушуниб етади.

АМАЛИЁТГА 3-4-КУРСДА БОРИЛИШИ КЕРАК

– Университетимизда талабалар биринчи курсдан то 4-курсгача 20-30 кун давомида амалиётга боришади. Биринчи курсда амалиётнинг моҳиятини яхши тушунмаганман ва боришга иштиёқим бўлмаган. Кейинги босқичларда ҳам амалиётга бориб, муҳитга мослаша олмаганлигимдан ва айрим бошқа факторлар сабабли амалиётим яхши бўлмаган. Мана ҳозир тўртинчи курсни тамомлаяпмиз ва банкда амалиёт ўтаяпман. Мана шу ташкилотда мен кўп нарса ўрганияпман, сабаби улар менга вазифалар беришади ва сўраб олишади. Нимани тушунмасам ҳаммасини ўргатишади. Бундан ташқари университетимиз томонидан амалиётга борадиган ташкилотлар билан гаплашиш, талабаларни у ерга жойлаб қўйиш каби ишларда ёрдам берилади.

Амалиёт талабаларга жуда керак ва фойдали. Фикримча, уларни биринчи курслигидан эмас 3-4 курслигидан амалиётга юбориш керак. Негаки, биринчи курсда ҳали мутахассис-



Маржона АНВАРОВА,

Тошкент давлат иқтисодий
университети талабаси

лик фанлари ҳам ўтилмайди ва талаба амалиёт давомида ҳеч нарсага тушунмайди ва қийналади. Бунга бир нечта сабаблар бор. Асосийларидан бири — жамоага мослаша олмаслик, ташкилот томонидан яхши қабул қилинмасликдир. Бунинг оқибатида талабада амалиётга нисбатан салбий фикр пайдо бўлади ва амалиётга бормайди, ҳужжатни тўғирлайди, холос. Аммо мана шу вазиятни яхшилаш ва амалиёт жараёнининг яхши ва самарали бўлиши учун талаба, университет ва у борган ташкилот ҳамжиҳатликда ишлаши керак. Талабанинг ўзида интилиш, қизиқиш ва оиласи томонидан қўллаб-қувватлаш бўлиши ҳамда у борган муассаса ҳам талабанинг вазиятини, ҳолатини тушуниши керак. Тушунмаган нарсаларини ўргатишга, яхши муносабатда бўлиши керак, деб ўйлайман. Шунингдек, 3-4-босқичда амалиётга бориш ҳам анча устунлик беради. Юқори курсларда амалиёт ўташ фаолият учун, иш муҳитини ўрганиш учун ҳам фойдали. Бу пайтда олган назарий билимларини амалиётда қўллай олади.

МАЖБУРИЙ АМАЛИЁТ НАТИЖА БЕРМАЙДИ

– Таълим муассасалари жорий қилган амалиёт жараёни фақат қоғозбозликка ишламоқда. Талаба университет юборган жойга мажбурлиги ва амалиёт қоғозини олиш учун боради. Менинг амалиётимда ҳам айна шу ҳолатлар бўлган. Биринчи курслигимда амалиётга борганман, лекин амалиётчига нисбатан муносабат, менсимаслик ва ҳеч нарсани ўргатишни хоҳламаслик каби ҳолатлар сабабли кўнглим тўлмаган. Чунки амалиётчини ҳеч қайси ташкилот илиқ кутиб олмайди, беминнат ёрдам беришни хоҳламайди. Ёки ҳеч нарса ўргатмайди, ёки ўзларининг ишларини қилдиради. Шу сабабдан деярли 90 фоиз талаба ҳужжатни тўғирлатиш учун боради. Шу аснода айтишим мумкинки, талабани мажбурий тарзда амалиётга чиқариш кўзланган натижани бермайди.

Шу соҳага қизиқишим ва ҳаракатларим билан ўзим мустақил равишда ташкилотларга иш ўрганиш учун борганман. Интилишим, ҳаракатларим билан ҳурмат топганман.

Қачонки бирор талаба ўзининг соҳасига қизиқса, шу соҳада ишлашни хоҳласа ўзи бирор жойга иш ўрганиш учун боради ва қизиқиши, ҳаракатини кўрсата олса, ҳар қандай ташкилот уни қабул қилади, деб ўйлайман. Ўзи хоҳламаган инсонни бирор ишга мажбурлаш билан яхши натижага эришиб бўлмайди.



Сардор ҲАСАНОВ,

Тошкент давлат иқтисодий
университети талабаси

Райҳона ТЎХТАЕВА,

Бинафша ТОЖИБОЕВА

ёзиб олди ва нашрга тайёрлади.



Respublika bo'yicha nechta talabalar turar joylari mavjud?

2020

2020-yilda oliy ta'lim muassasalaridagi yotoqxonalar quvvati **59 346** o'ringa ega bo'lib, ta'minlanish darajasi **28** foizni tashkil etgan

2021

2021-yilning o'zida yotoqxonalar quvvati **32 070** o'ringa ko'paytirilib, **91 416** o'ringa yetkazilgan va ta'minlanish darajasi **41** foizga oshirilgan

2022

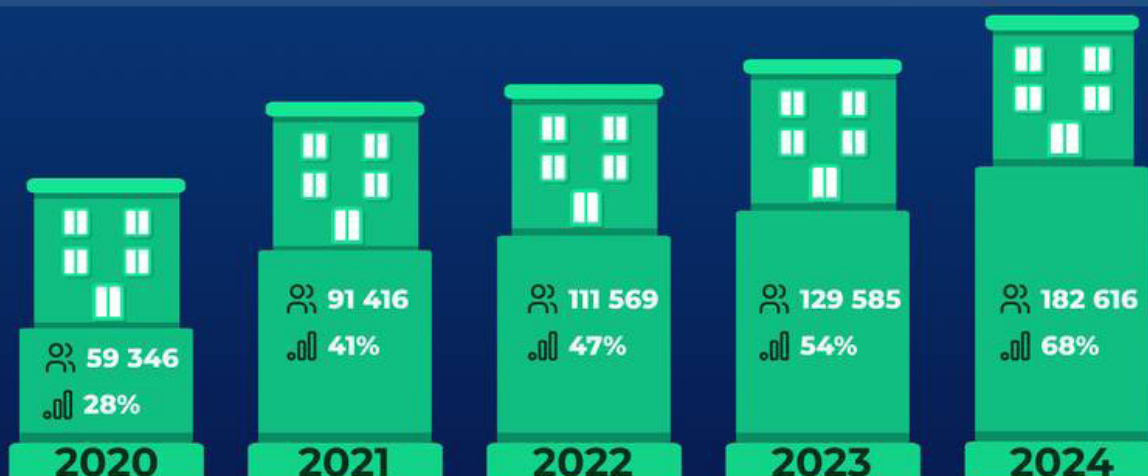
2022-yilda oliy ta'lim muassasalarida **20 153** yotoq o'rin yaratiladi va ta'minlanish darajasi **47** foizga yetkazildi

2023

2023-yil yakuniga qadar davlat dasturida belgilangan **18 016** yotoq o'rinli talabalar turar joylari qurib foydalanishga topshirildi va ta'minlanish darajasi **54** foizga yetkazildi

2024

2024-yilda oliy ta'lim muassasalarining yotoqxonalar quvvati **182 616** o'ringa yetkazilib, ta'minlanish darajasi **68** foizdan oshiriladi





Respublika bo'yicha nechta talabalar turar joylari mavjud?

Bugungi kunda quyidagilar mavjud:



Oliygothlar

112 ta



TTJlar

338 ta



Sig'imi

127 792

ta o'rinli

Respublika miqyosida **46 252** o'rinli **86** ta talabalar turar joylarini barpo etish bo'yicha loyihalar amalga oshirilmoqda



Davlat-xususiy sheriklik asosida

 **59** ta

 **31 882** ta o'rinli



Oliygothlarning to'liq o'z mablag'lari doirasida

 **27** ta

 **14 370** ta o'rinli



Ayni paytda qurilish ishlari olib borilmoqda

 **67** ta  **34 320** ta o'rinli